

LiDraNo 2026.

Zbornik literarnih i
novinarskih radova
učenika osnovnih i
srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2026.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

mr. sc. Katarina Milković, prof.

© Agencija za odgoj i obrazovanje, 2026.

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredile

Mirela Barbaroša-Šikić (literarni radovi)

Antonela Nižetić-Capković (novinarski radovi)

Naslovnica

Klasja Habjan

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisak

Kerschoffset, d.o.o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2026.

LiDraNo 2026.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2026.

SADRŽAJ

Katarina Milković: <i>Evo nas, ponovno zajedno!</i> Smotra LiDraNo (2026)	9
--	---

LITERARNI RADOVI

Mila Carević: Plavi čuperak	13
Lara Berać: Roda	16
Mila Grubišić: Samo slika	17
Ema Markobašić: Kad riječi zaplešu	18
Manuela Mijić: Dan/Noć	19
David Majdančić: Frustracija	20
Dora Jardas: Na kafe	21
Lucija Đurković: Pjesma od 6, 7 strofa	23
Klara Tamin: Samoća	25
Leon Novosel: Pismo mom budućem ja	27
Rita Ivanović: Postoji ime za ono što proživljavam	29
Jelena Mišura: Tišina koja govori	31
Lenka Stanivuk: Od nemira do slobode	32
Izabela Torbašinović: Krešo	33
Robin Malinić: Svatko nađe svoje mjesto	35
Aleksandra Dragičević: Pogled na jezero	37
Vanja Strahija: Baka protiv punđe	40
Nera Zidarić: Mobitel	43
Roko Katarina: Jurina noćna mora	46
Nika Starčević: Što to znači biti normalan?	49

Noa Krušelj: Nuočne more i šteremu se svecu treba moljiti	52
Sebastian Gajski: Obuzet glasovima bune	55
Emma Lenac: Nije pametno postavljati pitanja	59
Helena Anić: Ispod istoga neba	62
Nikolina Kristović: Tri vrste publike	65
Jakov Prekpalaj: Priča o miru	67
Valentina Vukić: Posljednji let za kapetana	68
Jelena Kunštek: Jastuk	70
Toma Bilosnić: Riči i dila	73
Jelena Ljubičić: Zašto ne čitam	75
Demian Jurić: Majci	79
Naomi Bašić: Poruka u 1:37	81
Corina Kovačić: Darovi mojih žena	82
Domina Mornar: Niko ni reka	85
Isabel Krema: Francuska	88
Patricija Marušić: Topografija tišine	90
Pavla Olman: Odjek u dvorani zrcala	91
Jana Novak: Nova junica	93
Martin Leščan: Membe	96
Maja Turin: Vrt	100
Luka Šajbić: Kad su roboti postali ljudi	105
Lucija Premuš: Bilo je...	107
David Jurić: Kovanice u trgovačkim kolicima	109
Iva Lelić: Adresa koju nerado pišem	111
Ana Sedak Benčić: Dnevnik 300	113
Mia Cundić: Krug	116

Asia Vlašić: Pobjegli metak	118
Eva Teković: Tulipan u polju ruža	121
Julian Milovan: Dešperija	125
Tena Šegović: Dijagnoza: ja	126

NOVINARSKI RADOVI

Elizabeta Canjuga: Od LiDraNa do Dubrovačkih ljetnih igara	131
Dorotea Kolar: Od drugog polugodišta učenici u školu s lakšim torbama	135
Andrea Kaić: Dvotjedna opsada: rat sendviča i osinjaka .	137
Maša Matašić: Knjige u školu možeš donijeti i u laboru .	139
Lena Pačarek: Neočekivani gost u školskim klupama . . .	140
Dora Fiškuš: Domovina u srcu	142
Vida Čubra: I za njih ima mjesta na ovome svijetu	145
Nadja Radman Meić: Nadja ili heroína	148
Magdalena Kirić: Kad ti sve ide od (lijeve) ruke	151
Cvita Kurtov: Kad lijekovi doplove morem – Vrgada dočekala brod-ljekarnu	155
Mateo Igrc: Zaslužuje li Bajs pohvale ili pedalu?	157
Neva Seršić: Gdje čeljad nije bijesna, kuća nije tijesna . . .	160
Anja Maričić: Poraz na domaćem terenu	163
Nikol Mihovilović: Kako se riješiti sutrića?	166
Korina Čupić: „Malo“ svjetlo za svjetliju budućnost“ . . .	167
Ema Pijaca: Kako su šest i sedam postali više od brojeva? .	173

Artur Salihović: Jesu li utezi i bučice stvarno ključ za idealan život?	177
Franka Redžić: Budi ono što želiš čuti	181
Grgur Vrcić: Misliš da sam blesav? Blesav, malo jesam . . .	184
Ema Jalšovec: Tinejdžerica Uliana živi za cirkus	187
Kaja Brkić: Kad povijest uđe u učionicu	191
Tena Šegović: Šika li se gimnazijalcima poculica	194
Maja Šosterić: Od pionirki koje su rušile predrasude do ključnih nositeljica razvoja: žene u svijetu formule 1 . . .	198
Martina Mršić: Otok koji puca po šavovima	202
Nina Sučić: I dođe taj Crni petak	208
Teodora Teški: Grad anđela bez ružičastih naočala	212
Marija Matijević: Jednom kad odeš, uvijek se vraćaš	216
David Marić: Legalna iznuda: mračna matematika iza dostave vašeg ručka	220
Marija Miloš: Ako prešutimo napade na književnike, zemlju bi mogao ispuniti strah i nepovjerenje	224
Paola Naglić: Između „slaya“ i šutnje	228
Sudionici smotre LiDraNo (2026)	235
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	263

Dragi *LiDraNo-vci*,
dragi prijatelji *LiDraNo-a*,
evo nas, ponovno zajedno!

LiDraNo, zbornik literarnih i novinarskih radova učenika osnovnih i srednjih škola Republike Hrvatske nije samo zbirka i popis odabranih radova, to je prostor u kojem se susreću različiti pogledi na svijet. U njemu su, u baš svakom pojedinom izrazu, od školskih listova do literarnih, novinarskih, dramskih i radijskih radova zapisane vaše sumnje, radosti i otkrića. Ovaj zbornik svjedoči o snazi mladog glasa koji promatra, promišlja i oblikuje stvarnost riječima.

U vašim tekstovima prepoznajemo ozbiljnost misli i ljepotu izraza, hrabrost da se kaže ono što nije jednostavno, iskrenost i slobodu koja ne traži dopuštenje. Pišete i progovarate iz iskustva djetinjstva i mladosti, istodobno tako nježne i tako snažne dobi koja razumije više od onoga što bi se dalo naslutiti i očekivati, o osjetljivosti za čovjeka, odgovornosti prema društvu i otvorenosti prema svijetu koji se neprestano mijenja. Svaka napisana rečenica korak je prema razumijevanju sebe i drugih, a svaka izgovorena ili zapisana riječ potvrda je da književnost, novinarstvo i scensko stvaralaštvo imaju iznimno značajno mjesto u odgoju i obrazovanju.

LiDraNo je zbog mnogočega više od smotre. *LiDraNo* je susret riječi i tišine, pojedinca i zajednice, iskustva i mašte u kojem različiti izrazi pronalaze svoj prostor. Upravo zato ovaj zbornik nije samo pregled najboljih radova, nego i trag vremena, svjedočanstvo generacije koja promišlja svijet i želi ga učiniti boljim.

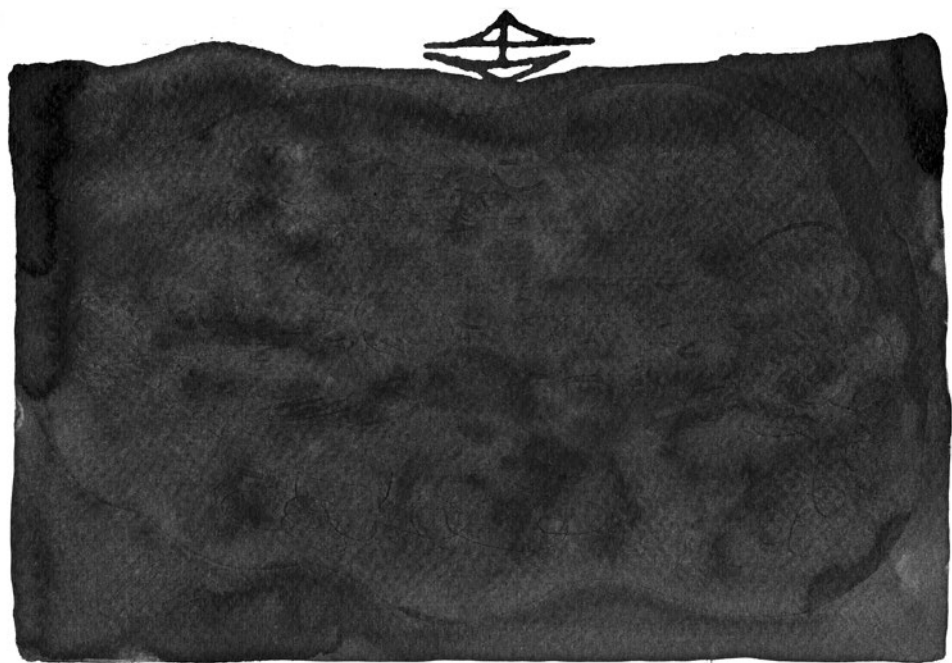
LiDraNo je desetljećima prostor susreta talenata, ideja i stvaralačke hrabrosti i potiče učenike da slobodno izraze svoje misli, da razvijaju kritičko mišljenje, njeguje hrvatski jezik i kulturu te učvršćuje vrijednosti dijaloga, tolerancije i kreativnosti. Važno je istaknuti vrijednost okupljanja učenika i mentora iz Lijepe naše oko okruglih stolova tijekom trajanja kojih u razgovoru s članovima prosudbenih povjerenstava, redom priznatih i vrsnih književnika, novinara, glumaca, kazališnih kritičara, dramskih pedagog i viših savjetnika Agencije za odgoj i obrazovanje izmjenjujemo iskustva, jedni od drugih učimo, razvijamo se i rastemo.

U tom smislu, izražavam zahvalnost svima, poglavito učiteljima i nastavnicima, mentorima uz čiju podršku više od tri desetljeća predano i smjerno potičemo i otvaramo prostor stvaralaštvu osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika, suočavamo ih sa stvaralačkim uzbuđenjem, pljeskom i radošću.

Izraze zahvalnosti upućujem i roditeljima na podršci koja djeci omogućuje živjeti svoje snove i razvijati svoje darove, kao i članovima prosudbenih povjerenstava koji s posebnom pozornošću čitaju, slušaju, gledaju i vrednuju uratke, progovaraju, razgovaraju, raspravljaju i osnažuju našu djecu i mlade.

Agencija za odgoj za obrazovanje s velikim ponosom predstavlja ovogodišnji LiDraNo zbornik kojim potvrđujemo da mladi glasovi Lijepe naše imaju toliko toga reći nam i poručiti, tako smiono, nježno i nadahnuto, u vjeri da će biti snažan poticaj za daljnje istraživanje i stvaranje. Do sljedećeg susreta...

mr.sc. Katarina Milković, prof.,
ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

MILA CAREVIĆ
PLAVI ČUPERAK

Je li vam poznat osjećaj kada ne vidiš,
ali jednostavno znaš da te netko gleda, promatra?
Kao da te tiho,
polako...
miluje pogledom.
Mene taj osjećaj prati stalno.
Rekla bih... u stopu.
To je pogled jednog dječaka,
Jednog malog, plavog čuperka.
Ne baš plavog kao Dinamo
ili ova moja košulja,
nego, onako žučkastog,
narančastog,
zasigurno nestašnog!
Kamo god krenem – on je tu.
Pored mene.
Sa mnom.
Kao mala, tiha sjena.
Njegove oči su plave.
Baš jako plave.
Kao Dinamo
ili moja košulja.
Uvijek me gledaju i prate.
A kad nam se pogledi sretnu...
On se nasmije,
pokaže bijele zube,
a pjegice mu se rašire po nosu,
kao da se i one smiju.
A taj čuperak...
Ah, taj čuperak...

baš je nestašan!
Nema tog češlja, ni gela
koji bi ga mogao ukrotiti.
Kad vidi da ga gledam,
odmah napravi ogroman balon od žvake.
A kad balon pukne...
naravno da pukne baš tada –
žvaka se razlijepi po nosu,
po licu,
pa čak i po kosi!
Nekada me u razredu doziva
sa „ks, ks“ ili „š, š“,
ali ja se pravim da ne čujem.
Onda ponudi da mi nosi torbu
ili mi želi pokloniti svoju izgrickanu olovku.
Hm...
Torbu mogu nositi i sama,
a takvih olovaka
imam cijelu pernicu.
Ponekad dođe pred moju kuću...
biciklom.
Vozi na jednom kotaču.
Pa bez ruku.
Baš se trudi.
Stvarno se trudi.
A ja,
kao da ne marim.
Ili sam barem tako mislila.
Sve do jednog dana
Kada je u školu došao
skoro skroz ošišan.
Bez čuperka.
Na nosu krasta.
Na licu žvaka.

A u očima, nešto sasvim drugo.
Tada sam shvatila da mi zapravo,
uopće nije svejedno.
Sada ga u školi ja dozivam
sa „ks, ks“ ili „š, š“,
samo da mi se nasmije.
Poklonila sam mu i šiltericu.

Kao ova moja košulja.
I potajno se nadam
da će ispod nje opet izrasti
novi, mali, nestašni,
ali meni jako važan...
plavi čuperak.

LARA BERAĆ

RODA

Jednog dana pred kraj zime vidjela sam rodu.
Mislila sam ja da sanjam, al' prepoznah je po hodu.
Došla sam do rode i zbunjeno je pitala:
„Zašto si se tako rano ovdje ti doskitala?“
„Zbunile smo se zbog promjene temperature.
Eto, baš zato bijele rode žure!
Sinoć kad smo došle, stigla nas oluja.
Evo sada tražim hrane, al' još nema guja.“

MILA GRUBIŠIĆ

SAMO SLIKA

Sjedim na starim stepenicama
i gledam sliku pokisle ptice
koju si mi dao za rođendan.
Neobičan poklon.
Zatvorim oči.

Tramvaj u blizini glasno koči.

Uzmem torbu,
uzmem sliku,
uzmem nove patike
i odem do tebe
reći ti
da ne moramo pasti sa stepenica,
nije nam to sudbina.

EMA MARKOBAŠIĆ

KAD RIJEČI ZAPLEŠU

Kad riječi zaplešu,
u rječniku je bal.
Sve samo neki parovi
na punom podiju.
Svi plešu, svi se zabavljaju,
a od tisuću riječi samo ih je
trideset završilo ovdje.

MANUELA MIJIĆ

DAN/NOĆ

Dan.
Sunčane zrake probijaju,
tišinu mraka.
Nebom
zlatna se svjetlost širi.
Sve se budi,
nestaje tama.
Šumske životinje
tiho se kreću,
sve šušti,
iza zelenih dolina,
s mora i planina,
sunce viri,
Mjesec sanja,
ide smjena noći i dana.
Noć.

p.s. Pjesma se čita dvosmjerno: odozgo prema dolje i obrnuto, čitanje iz drugačijeg smjera mijenja značenje u pjesmi.

DAVID MAJDANČIĆ

FRUSTRACIJA

Osmi školski sat.
Plovim beskrajnim valovima njezine kose.
Ona – nije me danas ni pogledala.
Daleka. Kao ljetni praznici.

Doma vadim knjige sporije od ljenjivca.

Matematika – 23 zadatka.
Hrvatski – osvrt od 400 riječi.
Fizika – 10 strana radne bilježnice.
Rekreacija van Goghove *Zvezdane noći* iz likovnog.
Maketa kombiniranog spoja s otpornicima iz tehničkog.
Robija!
Čista robija!

Bacam radnu iz fizike u smeće.
Treba mi *time-out!*
Do kraja školovanja!

Diši, Davide.
Diši.
Diši...

Zaklopim oči –
i sve nestane osim njezinih.

DORA JARDAS

NA KAFE

Lep dan.
San sela na Forticu da počinen na kafe...
A do mane dve nonice, sede i maše.

Jena počne...
Majko, kako se j se zgradilo,
va naše vreme ničesa ni bilo...
Ma čuj, si videla Mirjanu z trećega kata,
sa se j zategnula, ima soldi kot blata...
Prej smo delali po celi dani
da bi zaslužili za malo pijači i hrani.
A ovi ča kopaju neka gredu v rit,
da ja gren asfaltirat,
prej bin delo arivala finit.
Prej tega ni bilo,
a kad je rabilo, se se j zajedin rešilo.
I još san na maše jutro bila,
judi je više nego kad san se pred 50 let ženila.

Govori druga...
Ja san bila na preglede za škinu
pa za nazad penziju pustila na benzinu.
Prej je to jeftineje bilo,
a va naše vreme se ni auti ni vozilo.
Kad san doma prišla, ovaj moj je još spal,
krepuje celi dan aš da je nebog čera celi dan drva zinašal.
Da je samo proval ča znači va ono vreme delat,
ne bi mu bil problem ni 20 metar drvi zinašat.

Suseda mi je dobila koronu,
a vnuk počel sost armuniku,
ima sluh na nonu...

Va njegovih letah san vavek sopla i kantala,
da nisan fermala, ki zna do kuda bin arivala.

Prva omputa opet pošne...
A ši znaš da mi se peta kujina z 60 let oženila,
ni njoj to rabilo,
kakovo trubilo.

A druga će na to...
Mane se j sedmi sused rastal,
on ti je prej vavek za manun potekoval.

Jušto da ću platit kafe i brzo se pobrat ća,
ma me jena od njih dveh abada...
Kakova lepa divojka,
takove smo bile i mi...
Rožica, čigova si ti?

Dok san jin to krepana povedala,
jušto jin je konobarica račun prnesla.
Pa su platile i pobrale se pomalo,
ma usput kritikale da va njihovo vreme to ni toliko koštalo...

Rječnik

počinen – odmorim; sede – sjede; maše – govore, prodikuju; ničesa – ničega; soldi – novac; prej – prije; gredu v rit – fraza poput „ići k vragu“ koja se upotrebljava kada je netko naporan, dosadan, kada nam je; nečega dosta; na maše bila – na misi bila; škina – leđa; nebog – ubog, jadan; zinašat – iznositi; vnuk – unuk; sost – svirati; fermala – prestala; arivala – stigla; omputa – onda; rabilo – trebalo; trubilo – budala; potekoval – užurbano trčkarao; abada – primijeti; čigova – čija; jin – im (njinma); krepana – jako umorna; jušto – upravo; prnesla – donijela

LUCIJA ĐURKOVIĆ

PJESMA OD 6, 7 STROFA

Dotični profa nas jako hejta
i onda cijeli razred rage baita.
On pak misli da auru ima
ali zapravo je beta nama svima.

Našoj raski sve je uvijek sus
i stalno crashouta na nas.
Psihić nam brani da budemo delulu
kad biramo srednju šulu.

Kad imamo slobodno to je skroz slay,
al' kad previše radimo to nije OK.
Kad dobijem pet, ateala sam top,
a kad dobijem jedan, totalni sam flop.

Broskiji uvijek misle da imaju skibidi rizz,
al' imaju samo chopped low taper fade friz
Misle da su GOAT dok se flexaju,
a cure radije mozak relaxaju.

Petaši misle da su alpha i sigma,
a zapravo su cringe i totalna enigma.
Prvašići brainrotove non stop spamaju
Ballerinu Capuccinu cijeli odmor pjevaju.

Tralalero tralala
pjesmu sam napisala.

hejtati – kritizirati ili vrijeđati nekoga, često *online*; rage bait – „mamac za bijes“ (najčešće *online* sadržaj), nešto što ljude iznervira ili frustrira; rage baitati – bijesno reagirati; crashoutati – biti izbačen iz igre ili aplikacije, ili kad nešto ili netko „pukne“; delulu – nerealno razmišljanje (delusional); slay – izgledati sjajno ili biti uspješan u nečemu; flexati – hvaliti se nečim ili pokazivati; GOAT – „Greatest Of All Time“, najbolji u nečemu; cringe – neugodno ili sramotno ponašanje, u hrvatskom prevedeno kao susramlje; alpha / sigma – tipovi ličnosti, dominantan i samostalan; brainrot – nešto što „uništava mozak“, često *online* sadržaj; rizz – šarm ili sposobnost zavodjenja/ulet; flop / top – neuspjeh ili uspjeh; low taper fade – specifična frizura; ballerina capuccino – brainrot lik popularan na TikToku; chopped – često znači loše, uništeno, neuspješno; aura – doslovno energetska prisutnost; u slengu znači dojam ili vibracija koju netko ostavlja na druge; onaj koji je posjeduje, ljudi ga doživljavaju jako pozitivno ili *cool*; beta – suprotnost od alpha; označava nekoga tko nije dominantan, tko je pasivan ili podložan drugima; nije autoritativan ili impresivan; sus – skraćénica od „suspicious“, znači sumnjivo ili nepouzdan; ate – dobiti dobar rezultat; može značiti pohvaljen ili uspješan; broski – prijateljski izraz za dečka, frenda, kolegu; skraćeno od „bro“; skibidi rizz – kombinacija trendovskih pojmova; „rizz“ što znači šarm ili sposobnost zavodjenja, „skibidi“ je šaljiv dodatak iz memova i TikTok trendova, pojačava izraz; tralalero tralala – morsk pas u Nike tenisicama u talijanskom brainrotu; spamati – doslovno znači „slati puno poruka ili sadržaja“, često preplaviti nekoga informacijama *online*, a i uživo.

KLARA TAMIN

SAMOĆA

Kuda idem ja,
ide i Ona.
Samo ja i Ona.
Ja i Samoća.
Bezbroj koraka,
beskonačne šetnje...
Tihe i mokre,
izlizuju asfalt,
kamen
i đonove mojih starki
čija je peta odavno pokidala
rub širokih traperica.

Šetamo gradom, promatramo lica –
tužna, sretna, ljuta...
Ulazimo u kafić,
prilazi konobar.

Ona se načas pritaji.
Uobičajeno: „Što ćeš?“
Hmm...
(po stoti put)
„Bijelu kavu, molim.“
I gle, pojavi se opet.
Gleda me
kako pijem bezukusnu kavu -
ignoriram je slušalicama.

Htjela ja, ili ne, uvijek je tu...
Samo ja, Ona
i lokalne mačke.

Mačke.
Ona.
I ja.

LEON NOVOSEL

PISMO MOM BUDUĆEM JA

Osnovna škola, 19. siječnja 2026.

Dragi moj budući ja,

pišem ti ovo pismo za vrijeme školskog odmora. Dok ostali trče po učionici kao da je netko pustio divlje konje, ja sjedim u klupi i razmišljam. Učiteljica bi bila ponosna jer sam miran, ali istina je da sam samo zapeo u svojim mislima.

Ne znam koliko sada imaš godina ni kako izgledaš. Jesi li ozbiljan ili si još uvijek pomalo čudan, ali onako simpatično čudan? Možda si deblji, možda mršav, a možda si konačno prestao razmišljati o tome kako svako jutro izgledaš u ogledalu. Nadam se da si pronašao lijek za ARFID, jer ja se još uvijek s hranom borim kao s najvećim neprijateljem. Zanima me i što si napravio s kosom. Je li i dalje narančasta ili si je napokon obojio? Ja bih svoju odmah sad promijenio kad bih mogao, jer mi se čini da je svi vide, čak i kad ja pokušavam biti nevidljiv. Pitam se čime se baviš. Možda si inženjer, jer stalno razmišljam kako stvari rade. A možda si pjevač ili čak član K-pop grupe, jer ponekad maštam da stojim na pozornici, a nitko me ne gleda čudno. Nadam se da imaš robota kao kućnog ljubimca, jer mi se ne sviđa što se danas prema kućnim ljubimcima ponašaju kao da su igračke. Nadam se i da si kupio Mercedes. Ne zato što mi treba auto, nego zato što želim dokazati da i čudaci mogu daleko dogurati. Znaš, mnogi me danas smatraju čudnim. Bojim se kiše, a grmljavine još više. Kad zagrmi, moje srce lupa kao da želi pobjeći bez mene. Nadam se da se ti toga više ne bojiš ili da se barem znaš nositi sa strahom, a ne skrivati ga.

Najvažnije mi je da si ostao pristojan i ljubazan, čak i kad ti nije lako. Ja sada imam deset godina i iako se često borim sam sa sobom, mogu reći da mi je život ipak dobar. Nedavno je pao jako visok snijeg – prvi put u mom životu – i tada sam shvatio da se lijepe stvari

stvarno događaju, čak i meni. Nadam se da imaš curu, da još uvijek voliš glazbu i da voliš život, čak i kad je glasan poput grmljavine. Ako ikad pomisliš da si previše drugačiji, sjeti se mene. Ja sam dokaz da se i s puno strahova može sanjati.

Tvoj mali ja
(čudan, osjetljiv i hrabar, iako tako ne izgledam uvijek)

RITA IVANOVIĆ

POSTOJI IME ZA ONO ŠTO PROŽIVLJAVAM

Sve je počelo onog dana kada mi se život zauvijek promijenio. Probudila sam se u bolnici i uskoro doznala da sam sudjelovala u prometnoj nesreći u kojoj je poginula moja mlađa sestra. Još dan danas dajem sve od sebe da zaboravim taj trenutak, ali izgleda da mi je vječno urezan u sjećanje i neće me nikada napustiti. Nakon toga više nisam bila ista osoba. Smijala sam se rjeđe, a tišina kao da je postala... glasnija od riječi. Mislila sam da je to samo tuga, ali bilo je nešto puno strašnije.

Prvi se put pojavilo na gotovo najgori način, na školskom izletu. Hodali smo šumom i sve je u početku bilo normalno, no tada su se stabla počela mijenjati. Njihove kore sada su se pretvorile u lica koja su me gledala. Sve se treslo, a stabla kao da dišu zajedno sa mnom. Lica su se smijala, ali ne prijateljski. Probala sam reći svojoj prijateljici, ali bilo me strah. Bilo me strah da će me se bojati. Došlo mi je da bježim, ali stabla su bila svuda oko mene pa sam nastavila hodati kao da se ništa nije dogodilo. Taj strah nikada nisam zaboravila, kao da raste uz mene dok me ne preraste i totalno preuzme. Svaki sam se dan budila i pregovarala sa stvarnošću, moleći se da toga dana bude blaga prema meni. U školi se to nije događalo često, ali kada se dogodilo, bilo je još strašnije. Sjedila sam u zadnjoj klupi i pokušavala izgledati normalno. Iznad glava ostalih učenika, ispred mene pojavile su se plave i zelene crte. Kretale su se, sudarale i širile po učionici. Učiteljica je govorila, no ja je nisam čula. Jedino što sam čula bilo je disanje i lupanje svog srca. Osjećala sam kako gubim kontrolu. Tada bi obično nosila osmijeh kao štit jer sam mislila ako vide stvarnost, svijet će pobjeći. No taj put nisam mogla izdržati. Zaključala sam se u WC i sjedila na hladnom podu pokrivajući uši i oči dok su glasovi ostalih učenika iz hodnika postajali sve glasniji i strašnji. U mojoj glavi stvarnost nije kao kod ostalih. Ona se lomi,

šapuće i ponekad, čega se najviše bojim, više moje ime. Najgore je bilo što sam mislila da sam jedina takva i zato se nisam usudila nikome reći. Bojala sam se da će me ismijavati ili da mi neće vjerovati. Sve sam to nosila u sebi zbog čega je postajalo još gore. Najteže nije bilo ono što vidim, već to što mi nitko nije vjerovao kada sam rekla koliko je boljelo. Opušteno gledanje omiljene televizijske serije srijedom navečer prekinula je nova epizoda straha. Iznad televizora lebdjela su gotovo nevidljiva lica koja su se približavala svaki put kada bih maknula pogled s njih. Njihove usne razvlače se u osmijeh koji mi šapuću da nikada neću pobjeći, a ja im vjerujem. Počela sam plakati toliko jako da mi se tijelo treslo, a moji roditelji stoje kao pred čudnim bićem kojega se boje dodirnuti. Lica mi šapuću... Govore da me niti roditelji više ne prepoznaju. Nekoliko bljeskova svjetlosti i ponovno sam u dnevnome boravku s roditeljima. Suze su rekle svoje, nije više bilo načina da se povučem u svoju tišinu. Dugo sam pričala s roditeljima, tata je bio odlučan, posjetili smo liječnika. Nakon puno pregleda i još više razgovora s raznim liječnicima rekli su mi da bolujem od shizofrenije. Ta me riječ uplašila. Zvučala je kao nešto strašno, ali mi je donijela olakšanje. Pogotovo zato što je postojalo ime za ono što proživljavam.

Danas učim živjeti s tim. Još se uvijek bojim, no sada više nisam sama. Shvatila sam da i oni koji se bore u tišini, kao ja, imaju glas. Vjerujem da će moja priča možda pomoći drugima da se ne boje sebe te da prihvate svoju istinu.

JELENA MIŠURA

TIŠINA KOJA GOVORI

Ponekad, najglasnije riječi nisu izgovorene. One stoje negdje između otkucaja srca i pogleda koji traje samo trenutak.

Tišina... ona zna više nego što bismo ikada mogli reći.

Sjedim pokraj bake na staroj drvenoj klupi ispred njezine kuće. Večer se spušta tiho kao da ne želi narušiti mir. Obje šutimo. Nema pitanja, nema odgovora. Samo tišina. Ali u toj tišini čujem priče o davnim vremenima, o izgubljenim ljubavima, o snovima koji su ostali neostvareni. Njezina je ruka blaga, pomalo naborana, ali kad me dodirne, sve govori.

Tišina nije praznina. To je prostor u kojem duša diše. U vremenu kada svi pričaju, viču, dokazuju... trebamo ponekad istinski slušati. A tišina zna. Tišina pamti.

Kada sam tužna, tišina me grli. Kada sam sretna, ona mi daje prostora da osjetim svaki djelić tog trenutka. Ona je poput mora bez vjetra – mirna, ali duboka.

Učimo da budemo glasni. Možda bismo trebali naučiti da budemo tihi, ne iz slabosti, već iz mudrosti jer ponekad, u samo nekoliko trenutaka tišine možemo pronaći više odgovora nego u stotinama riječi.

OD NEMIRA DO SLOBODE

S ulaskom u ordinaciju naježiš se, nanjušiš miris lijekova i čuješ zvuk dječjeg plača koji te uznemiri. S tvojim prvim korakom svi naručeni podignu glavu kako bi vidjeli još jednog pacijenta, a ti se osjećaš kao da ćeš umrijeti od neugode. Odjednom svijetlo krene treperiti kao znak da će se nešto loše dogoditi, no odlučiš progutati strah i skupiti hrabrosti da se primakneš šalteru. Prozorčić otvara pomalo ljuta medicinska sestra, no svejedno pitaš jesi li na dobrom odjelu. Ona spusti naočale i umumlja si nešto u bradu, a ti se praviš k'o da je čuješ jer ne želiš da ti ponovi još jednom manje ugodnim glasom. Vратиš se i sjedneš na slomljeno sjedalo koje zaškripi i prekine neugodnu tišinu pa nastaviš promatrati ljude oko sebe. Svjetlo i dalje treperi, nemir vlada, kašalj starih ljudi postaje sve jači, a uz viku i prozivku medicinskih sestara zbog naglušnih ljudi nastane pravi orkestar. Sve više osjećaš kao da ti ondje nije mjesto. Odjednom se otvore ulazna vrata i unutra pohita dijete ne znajući što ga čega, a u čekaonici mu svi redom poklone pažnju te ga u tom času obuzme najglasniji plač petogodišnjaka. Srećom ulazi i njegova majka koja pokušava utišati njegov plač. Nakon dva sata čekanja u priličnoj buci medicinska sestra napokon izgovori tvoje ime tako da ga svi čuju. Polako sa svojim ukočenim i nerazgibanim tijelom ustaješ s polomljenog sjedala koje zaškripi. Ulaziš u tirkizno obojenu sobu nalik baš svakoj drugoj ordinaciji. Sjedneš da ti barem nekako bude udobno i podigneš lijevi rukav. Medicinska sestra izvadi najveću iglu iz svoje duguljaste ladice, a ti pomisliš: „samo da bude iz prve!“ odvrćajući misli upečatljivim plakatima o virusima i bakterijama. Srećom tako je i bilo. Vraćaš se u čekaonicu, zadnji put pogledaš ljepljivije podove, čuješ škripu slomljenih sjedala i svijetla koja trepere. Dok hvataš korake prema izlazu, mislima si već u slobodi.

KREŠO

„Krešo, dobro jutro!“ Ne odgovaraš.

„Krešooo, dobro ti jutrooooo!“ Polako otvaraš oči i daruješ mi pogled.

U njemu leži blagi osmijeh. Primam ga, a onda ti ga radosno odašljem natrag spakiranog u jedan veliki poljubac. Poljubac se uzdiže s mojih usnica, dotiče vrhove prstića desne ruke i s ljubavlju leti s mojega dlana na tvoj obraz.

„Volim te!“ dovikujem i bježim u školu. I tako svaki dan.

Ti si moj ujak, Krešimir, ali nikad te ne zovem „ujkom“.

Za mene si poput brata i najboljeg prijatelja. Zovem te imenom!

Tri godine „odmaraš“ u velikom, bijelom, bolničkom krevetu, a tvoji koraci već cijelu vječnost ne odzvanjaju našim domom.

A tako bih željela s tobom u kino ili barem te otpratiti na kavicu, kao što sam radila prije.

A voljela bih dobiti i pokoji poklon od tebe. Posljednji je bio baš po mojoj volji. Knjiga za djecu! „Skužila“ sam da si je kupio u mojoj omiljenoj šibenskoj knjižari „Faust Vrančić“. Ali, lako za poklone! Samo ti meni ozdravi i ustani!

Inače, uopće nije bitno koliko godina imaš jer lice ti je glatko poput lica tinejdžera, a tijelo vitko poput tijela nekog poznatog modela. (Dobro, znamo! Stalno si među dekićama i jastucima, manje jedeš pa si još i dodatno popravio „liniju“.) Imaš dobar apetit pa baka stalno govori da je zbog toga sretna.

Voljela bih s tobom razgovarati o svojem omiljenom dugometražnom crtiću „Zootropola“ (i ti voliš crtiće), ali to nije moguće. Posljednju godinu dana riječi ne prelaze preko tvojih usana pa se sporazumijevamo očima, pogledima... A govor ti je oduvijek bio jako važan.

Svi smo uživali u tvome glasu dok si pjevao i svirao jednu od svojih deset gitara ili milim baritonom pratio svoje prste na klaviru i

harmonici. Istovremeno si nas zabavljao tankim zvukovima usne harmonike. Tvoj glas odjekivao je naširoko i nadaleko.

A i pravnik si! A pravnici, kažu mi, vole puno govoriti.

A sad šutiš... I gledaš... I slušaš... I široko se, ali bezglasno, smiješ mojim igrokazima i glumačkim izvedbama. Redovito ih pratim luckastim plesnim koracima kako bih te što više razveselila. Preodijevam se u kriminalce i princeze, stare bake i kaubojke, pjevam, skačem, gimnasticiram i... molim... Molim za tebe svakog dana, svakog trenutka, na svakoj svetoj misi... ..

I vjerujem da ćeš ustati i zapjevati sa mnom, gitarom popratiti neki moj klavirski „gaf“ i zavrtjeti me u ritmu Miach ili Ariane Grande.

Tada će se opet vratiti smijeh u našu obitelj. Prštava radost ozdravljenja svjedočit će snagu želje i molitve. Čekamo taj dan i volimo te!

ROBIN MALINIĆ

SVATKO NAĐE SVOJE MJESTO

Zovem se Robin. Rođen sam u bolnici Sv. Duh 21. svibnja 2013. i trenutno živim u Stenjevcu s tetom, tatinom sestrom. Natprosječno sam inteligentan, tako su barem pokazala mjerenja. No, zbog toga sam samo meta onih starijih od mene. Ne jedem brzu hranu i ne pijem gazirane sokove, nego jedem voće, povrće, nešto mesa te pijem vodu, mlijeko i uglavnom čaj. I po tome sam drugačiji od vršnjaka.

Moja životna avantura počinje s četiri godine. Moj je tata tukao moju mamu i mama zauvijek napušta kuću. Zatim mi je tata branio da jedem išta dva dana i da klečim zavezanih ruku dok se on ne probudi.

Imao sam dva prijatelja u vrtiću, Brunu i Borisa, kojima je zub ispao istog dana. I dan-danas se sjećam toga. Zatim je i meni ispao zub pa smo se smijali tome, a onda je Boris progutao svoj zub. Još po nečemu pamtim taj dan. Po svu ostalu djecu već su došli roditelji, samo sam ja ostao sam. Moj tata se napio i pokupio me vrlo kasno, zbog čega su se sve tete u vrtiću zabrinule za mene. Usred jedne noći tata me probudio jer sam „postavio kamere po kući“ (kasnije sam shvatio da me optužio jer je bio pod utjecajem droge). „Baš jedan kepec zna postaviti kamere po kući“, rekao sam, a on je zatim pozvao policiju. Policija je pregledala kuću, kamera nije bilo pa su policajci shvatili da mi je otac „lud“. Odvela ga je hitna pomoć. Nakon toga sam otišao u dječji dom. Ni to nije riješilo moje životne probleme. Jednom sam se prilikom ozlijedio žiletom koji sam pronašao jer nisam htio biti tamo. S vremenom sam počeo prihvaćati svoju situaciju i čak mi je postalo lijepo na trenutke. Išli smo u kino, imao sam priliku vidjeti oba roditelja, proslavio sam rođendan, kupao se u bazenu... Sve što „normalna“ djeca rade. Uskoro su me premjestili u drugi dječji dom, onaj u Laduču. Tamo sam proveo četiri godine. To vrijeme pamtim po obilju hrane od koje sam se doveo do razine pretilosti. Kako sam od tate naučio psovati, psovao sam bez filtera, na opće zgražanje druge djece i odraslih. Nisam

znao drugačije, bio je to moj način izražavanja. Tako sam naučio. Odviknuo sam se prisilno.

Iako su odrasli bili dobri prema meni, tu sam doživljavao vršnjačko maltretiranje. Ili zlostavljanje. Dječaci su me vrijeđali i tukli, a djevojčice su se tome smijale. Nisam bio sretan. A onda je došla škola. Bojao sam se škole i nove djece koja bi me opet mogla maltretirati, no već sam prvog dana upoznao prijatelja s kojim se i dan-danas družim. Prva dobra stvar u mom životu. Kad sam izašao iz dječjeg doma, pomalo su se stvari za mene počele mijenjati. Počeo sam živjeti s tetom i krenuo sam u Osnovnu školu Stenjevec. Smršavio sam jer sam mogao biti duže vani gdje sam se puno kretao. Osjećao sam se snažnijim jer sam imao kad i gdje vježbati. Najveća i meni najbitnija promjena dogodila se u mojem raspoloženju. Mnogo sam sretniji, imam prijatelje koji mi ne guraju prste u grlo, sazio sam. Iako se osjećam snažnije, još uvijek osjećam posljedice starog života. Teti govorim „Vi“ jer su me tako naučili u dječjem domu. Kad sam bolestan i netko mi kaže da odem doma i da mi mama napravi juhu, zaboli me u prsima.

Nakon svega što mi se dogodilo u mojem kratkom životu, odlučio sam razmišljati pozitivno i optimistično gledati na budućnost. Ne želim gledati negativno na prošlost jer me ona dovela ovdje, ovdje sam našao svoje mjesto. Ovo je moje mjesto. Zagreb. Stenjevec.

ALEKSANDRA DRAGIČEVIĆ

POGLED NA JEZERO

Bilo je vruće i sparno ljetno poslijepodne. Kada sam izašla iz autobusa, ugledala sam mamu kako mi prilazi sa širokim i veselim osmijehom na licu, onim poznatim, toplim osmijehom. Prije tri godine razdvojio nas je moj odlazak na fakultet. Nisam često dolazila kući jer mi se sviđao studentski život u Zagrebu. Ipak, voljela sam i život na selu s obitelji, ali teško sam podnosila pogled na jezero. Taj pogled u meni je uvijek budio nemir i sjećanja o kojima nisam voljela govoriti. Dok me mama vozila kući, primijetila sam kako se na nebu skupljaju tmurni, kišni oblaci. Nebeskog plavetnila bivalo je sve manje, baš kao i radosti u mojoj duši. Po automobilu su počele udarati krupne, ali rijetke kapi kiše. Bilo je jasno da dolazi nevrijeme. Kad smo došle kući, mama vrijedna i naviknuta na rad odmah je otišla u kuhinju. Ja sam se popela na kat u svoju sobu, povučena i zamišljena, s namjerom da se presvučem. Čim sam ušla u sobu, lupanje kiše po prozoru vratilo me deset godina unatrag.

Tada sam bila bezbrižno dijete. I prije deset godina ljetni su dani bili vrući i sparni, ali meni to nije smetalo jer sam se po cijele dane kupala u jezeru. Obično sam bila sama, pomalo usamljena, ali naviknuta na to. Bila sam najmlađa u našem zaseoku, završila sam peti razred i, za razliku od drugih, nisam imala nikakvih obveza jer sam za poslove koje nameće život na selu još bila premala. Zato sam se posebno obradovala kada me mama pozvala i poslala u trgovinu. Jedva sam dočekala sjesti na bicikl i odjuriti. U trgovini sam srela Saru, svoju školsku prijateljicu. Sara je bila tiha, pomalo povučena djevojčica. Požalila mi se da su joj ljetni praznici dosadni jer je po cijele dane sama kod kuće. Rekla sam joj da ni meni nije puno bolje, samo što ja dane provodim na jezeru. Sara me iznenađeno upitala: „Pa kako ti plivanje može biti dosadno?! Ja bih tako voljela znati plivati, ali nema me tko naučiti.“ Nikada nisam razmišljala o tome da postoje ljudi koji ne znaju plivati. Odrasla sam uz jezero i smatrala sam plivanje nečim posve prirodnim. U tom mi je trenutku pala na

pamet ideja, pomalo naivna, ali iskrena. Ponudila sam se da je naučim plivati uvjeren da činim nešto dobro.

Idućeg dana Sara je došla k nama. Bila sam uzbuđena i ponosna što napokon imam društvo. Oči su joj bile pune znatiželje, ali i laganog straha. Ja sam, za razliku od nje, bila bezbrižna i samouvjeren, uvjeren da je jezero moj prostor i da se u njemu ne može dogoditi ništa loše. Na putu do jezera razgovarale smo, smijale se i planirale kako će Sara uskoro zaplivati kao prava plivačica. Sunce je još uvijek grijalo, a voda je blago svjetlucala. Ulazak u jezero bio je spor i oprezan. Dok sam ja gazila sigurno, naviknuta na mulj i travu, Sara je zastajkivala, stiskala zube i hvatala me za ruku. Smijala sam se i tješila je, govoreći da je najgore već prošlo. Počele smo se prskati, smijati i okretati u krug. Sara je nespreno pokušavala oponašati moje pokrete, čas se smijući, čas panično hvatajući za mene. Bila sam ponosna što joj pomažem i nisam primjećivala da se nebo mijenja. Kad je sunce nestalo, smijeh je zamro, a površina jezera više nije bila mirna. Vjetar je zapuhao i pojavili su se sitni valovi. Tmurni oblaci brzo su se množili kao da se nebo spušta nad nas. Tada su pale prve krupne kapi kiše. Sara me pogledala očima punima straha i grčevito me uhvatila za ruku. Pljusak je naglo pojačao, kiša je tukla po vodi, a nebo su presijecale munje. Poslije svake munje usijedila bi zaglušujuća i zastrašujuća grmljavina. Pokušala sam zaplivati prema obali, ali Sara se sve jače držala za mene. Voda je postajala mutna, valovi su nas gurali unatrag. Sara se spotaknula, izgubila ravnotežu i obje smo na trenutak završile pod vodom. Kad sam izronila, srce mi je tuklo kao nikada prije. Uхватила me panika. Borila sam se da ostanem na površini pokušavajući vući Saru prema obali, ali bila je preteška i previše uplašena. Kada sam pod nogama napokon osjetila mulj i travu, znala sam da smo nadomak izlaza. No Sara me u panici povukla natrag. Osjećala sam kako mi snaga nestaje, ruke mi drhte, a tijelo mi se umara. Ne znam ni sama kako, ne sjećam se, odgurnula sam je od sebe. U tom kaosu, iz pljuska se iznenada pojavio moj tata. Došao je po nas čim je shvatio da dolazi nevrjeme. Njegova pojava za mene je značila sigurnost i olakšanje. Bio je potpuno mokr. Glas

mu je odjekivao iznad buke kiše dok je dozivao Sarino ime, najprije glasno i odlučno, a zatim sve očajnije. Svaki put kad bi izgovorio njezino ime, srce bi mi se jače stegnulo. Ulazio je dublje u jezero, pretraživao površinu rukama, zaranjao i ponovno izranjao, ne obazirući se na kišu ni na munje koje su još parale nebo. Dozivao ju je ponovno i ponovno, kao da se nada da će mu se njezin glas odnekud javiti. Nevrijeme se postupno povlačilo, ali u meni se nije smirivalo ništa. Nemir i kajanje su ostali zauvijek.

Prošlo je deset godina. Svaki put kad bih pogledala prema jezeru, osjetila bih stezanje u prsima. Od tada mu se više nisam približavala. Nisam ulazila u vodu, nisam sjedila na obali, nisam gledala prema njegovoj površini.

Presvukla sam se i krenula k mami u kuhinju.

VANJA STRAHIJA

BAKA PROTIV PUNĐE

Moju baku denes si znodo kak mirnu i dobro ženu, ali da ste ju upoznali dok je mela 13 let, rekli biste da se pod tem črnim losima skriva živi ogej kojemo samo tre šibica kaj se vužge. Ona soma za sebe veli da je bila joko hmoja i neposljušna. Rado se igrala napoljo, a dimo je hodala z razdropanim kolenima, zmozanim rokama i glovom punom sikakvih bedastoči. Nega bilo toga dečka ili puce kojima bi ona bila stroho. Ali nekaj ji treba priznati. Neje trpela nepravdu i znola se zboriti za sebe, ak tre i šakama.

Baka je ne baš voljela iti v školo, ali je mela srečo kaj je išla v joko hmoji razred v koji se ona znola dobro uklopiti. Njezin je razred biv najhuši v školi. Ak bi se učitelji nekaj zamerili bakinim pajdošima i pajdašicama z razreda, oni su vred z mojom bakom bušili gumije na učiteljevim biciklinima, zmešali forbe učiteljo z likovnoga, a učitelju z glazbenoga jempot so deli miša v klavir. Sam kaj bu zabavno i veselo. V razredu so meli zeleno okroglo kalijevu peč, visoku do plafona. Vjutro bi podvornik zakuriv peč, a oni so morali nametati na ogej kaj bo im toplo. Ak im se ne dolo pisati ispita, znali so zadimiti celu prostoriju kaj ga ne bilo zroka. Trebalo je pol vure kaj se se zljufsta, a unda je več i sat biv gotov. Moglo bi se reči da su se znali snojti dok im je nekaj ne pasalo. Si so nosili plove kute z dogima rukovima, kockaste toške, a v njima stori drveni pribor, koju knjigu i jenu bilježnicu v koju so pisali se predmete.

V te je razred išla jena puca koja je bila joko gizdova. Mela je goste smeđe losi s kojima se fejst štimala i navek ih je slogala v punđu. Bila je z bogote familije, ali neje mela pajdoše v razredo. Mela je se petice, ali ne radi svoje pameti. Njezina je mama saki pot prijie ispita direktoro v cekero donesla pečene piceke, štruco z orehima i domoče črno vino.

Jempot so pisali ispita z biologije. To je puca dobila pet, a moja baka komaj dva. Puca je nosa zdigla do plafona i smejala se drugima v razredu. V baki se nekaj počelo kuhati. Dok je učiteljica dišla vum

z razreda, na stolo so ostali ispiti. Baka je brže-bolje pogrobila ispita od one gizdavice i poluknula odgovore. Puca je mela več krivih odgovori nek moja baka! Kakva nepravda! Baki je prekipelo i to je rekla celomu razredu. To je čula i ona, „pundža“. Bila je črlena kaj paprika, fletno se obrnula i pravac k direktoru. Za to vreme celi se razred složiv kaj ji tošku hitiju čez oblok vum v školsko dvorišče. Toška je letela po zroku kak lastavica i zastojila se na kamionu koji je dopeljav friškoga kruha. Začas se, „pundža,“ vrnula. Dok je vidla da ga ne taške, počela se bečati, a razred je prasnuv v smeh. Požurila je na dvorišče kaj ji se na toška tpejlala z kamionom v drugo selo.

Zvonilo je za kraj sata. Si so dimo išli pešice, a ž njimi i ona puca. Bilo je joko zima i visoki sneg, „Pundža,“ je celo vreme vikala kak bo ih tožila mami. Moji baki je več bilo toga dost. Došla je do nje i hitila jo je v sneg. Dok so se tak kotale v snego, zgrobila ju je za losi i rastepla joj onu pundu. So raskuštrana i zmozana dbežala je dimo. Drugi den moja je prabaka bila pozvona na službeni razgovor z direktorom i, „pundinom“ mamom. Dok je baka došla dimo z škole, prabaka ju je zbila šibom. Još se morala ispričati, „pundži“ za to kaj ju je skotala v snegu i učiteljici kaj je pehala ispите na njezinom stolu. Ali, nikaj zato, baka je bila vesela kaj je istina zišla vum, makar je za to trebalo pretrpeti i malo šibe. Zbog toga joj je zrosev, „ugled“ v školi i več ji se nišči ne vupav zameriti.

Jo sam po naravi joko slična svoji baki. Kak denes ne smeti reči da su deca hmoja, nego, „nestašna i zaigrana“, morem reči da sam takva i jo. Rado igram nogometa i dovljem se od sebe za pobeđu. Makar došla dimo zdropanim kolenima, makar se posvodila s celom protivničkom ekipom skup z socima. Imam puno pajdašici i pajdoši z kojima se rado družim, ali ne trpim nepravdu i ne dam se zafrkovati. Dok posljušam svoju baku, vidim v sebi onu istu pucku z bakine mladosti. Puno smeha i želje za slobodo. Bakino se detinjstvo pretoče v moje, samo v drugim forbama i v drugom vremenu.

črne losi – crna kosa, ogej – oganj, tre – treba, vužgati – zapaliti, hmoja – zločesta, neposlušna – neposlušna, napolju – vani, razdropana – raskrvavljena, kolena – koljena, zmozani – prljavi, sikakav – svakakav, bedastoča – glupost, puca – djevojka, zboriti – izboriti, tre – treba, najhujši – najgori, pajdoši – prijatelji, vred – zajedno, gumije – gume, biciklin – bicikl, forba – boja, jempot – jedanput, zakuriti – upaliti, nametati – stavljati, zljufati – provjetriti, snojti se – snaći se, pasati – odgovarat, toška – torba, štimati se – ponositi se, ceke – torba pletena od komušine, orehi – orasi, komaj – jedva, poluknuti – pogledati, črlena – crvena, hititi – baciti, vum – van, bečati se – plakati, tpeļjati se – odvesti se, kotati se – valjati se, raskuštrana – raščupana, zmozana – prljava, zbiti – dobiti batine, pehati – dirati, zrosti – porasti, nišči – nitko, ne vupati – ne usuditi se, posvaditi se – posvađati se, pucka – djevojčica, dovljem – dajem, pretakati se – prelijevati se

MOBITEL

Još se sjećam dana prije no što sam postao ovako iskorišten, izmoren i neispavan. Sve je počelo jedne čudne večeri kada sam osjetio da se moja prostorija, u kojoj sam se inače odmarao, zaljuljala, što me i uplašilo. Tada mi je susjedni mobitel koji se odmarao blizu mene, tiho šapnuo, kako ne bi probudio druge, da se trenutno nalazimo na brodu i da putujemo.

Sljedećeg jutra probudio sam se u staklenom izlogu s mnogo blještavih lampica, okružen očima zadivljenih promatrača. Kao najnoviji model bio sam u središtu pozornosti. Predvečer, tog istog dana, osjetio sam kako me netko pažljivo podiže i izvlači iz onog staklenog zatvora. Bile su to nježne ruke djevojke koja me donijela na pult trgovine gdje su me odjenuli u tamnoplavo odijelo i dodali mi zaštitu za ekran. Bio sam spreman za odlazak u novi dom. Očekivao sam da ću se malo odmoriti prije no što upoznam svoju novu vlasnicu, osmašicu Ivu, ali njoj i nije bilo do odmaranja. Stalno su stizali novi podstanari; poruke, igrice i društvene mreže useljavali su se u sve moje prostorije. Isprve nisam o tome mislio ništa loše, sve dok nisam čuo neke čudne vibracije. Bip! Njezino brzo tipkanje po mom ekranu ubrzo je postalo poprilično škakljivo, no mislio sam kako ću se naviknuti na to. Zatim ponovo. Bip! Bip! Škakljanje se nastavilo gotovo cijelu noć. Mlada me dama tek pred jutro ostavila pored svojeg noćnog ormarića i zaspala. Već sam se zabrinuo s koliko energije raspolaže, no nisam htio previše misliti o tome. Nadao sam se da je to samo uobičajeno uzbuđenje.

Ujutro me moja Iva ponijela sa sobom u školu. Opet sam tamo bio glavna zanimacija i osjećao se kao koje kakva poznata osoba jer bi svatko tko bi nam se pridružio, počeo ispitivati svakakva pitanja o meni na koja ja ne bih ni odgovarao, već sam bio tu samo kao bi mi se divili. No, ubrzo sam čuo kako govore o nekom *Tik Toku*, *Snapchatu* i *Instagramu*. Nikada dosad nisam čuo nešto ovako nerazumljivo. Sada je već bio predzadnji sat, a Iva me kao i inače stavila

pod svoju klupu. Uskoro sam čuo kako netko prelijepo čita tekst iz čitanke. Htjedoh ga mirno slušati, kad odjednom, poznati zvuk. Bip! Bip! Bip! Kakva li je samo tišina zavladała razredom! Učiteljica je prišla Ivi. Mogao sam osjetiti kako me uzimaju neke potpuno drukčije ruke. Našao sam se na njezinu stola tako da me svi vide! Moram priznati da mi nije bilo nimalo ugodno. Osjećao sam se kao da sam na stupu srama, a ne na običnom stolu. Osim tog incidenta dan je prošao poprilično dobro.

Već idućeg jutra probudio sam se ranije nego inače jer sam osjetio Ivino tipkanje. Eh, sada mi je dosta! Iako inače nisam tip koji prisluškuje, sada moram znati zbog čega sam ovako rano probuđen! Pa da i ja vidim te poruke. Ma što je ovo? *Ok, Bzvz, Nez...* ma neću dalje ni čitati! Ništa ne razumijem! Sada sam čvrsto odlučio da moram naučiti taj čudni jezik! Možda mi *Chat* pomogne, kažu da on svašta zna.

Svaki dan naučim nešto novo. Valjda zato idem s Ivom u školu. Naime, pod odmorom je sa svojim prijateljicama otrčala u toalet, gdje sam proživio pravi horor dok me njih nekoliko držalo iznad umivaonika radeći neke čudne izraze lica jer su neodgodivo morale napraviti nekakav *selfie*. To je potrajalo vrlo dugo jer su tražile savršeno osvjetljenje na tako romantičnom mjestu.

Ni kod kuće nije ništa ljepše. Poruke neprestano dolaze. Nemam ni deset minuta odmora za sebe. Najgore mi je navečer je. Baš kada je vrijeme spavanja, Iva počne igrati igrice. A ni taj *Tik Tok* ne spava, znam da odvlači Ivu od učenja. Nije da zabadam nos, ali baš sam nedavno provirio u njezin e-Dnevnik. Hm, roditelji joj neće baš biti zadovoljni dvojkom iz kemije. Možda će me oni spremite na sigurno, bilo bi vrijeme.

Već puna dva mjeseca jako intenzivno živim. Prošli smo vikend bili na izletu s Ivinim razredom. Nije me ispuštala iz ruke sve dok je učiteljica nije upozorila neka uživa u prirodi, a ne u ekranu. Prema mojoj lokaciji nalazili smo se u Parku prirode Papuk. I baš kada sam i ja htio uživati u predivnoj prirodi, odlučila me pospremiti u džep jakne! Pa može li ovaj dan biti gori?! Izgleda na nisam ni trebao

odgovoriti na ovo pitanje jer sam već sljedeće minute ispao iz Ivina džepa. Nisam se previše zabrinuo jer sam mislio da će me odmah primijetiti. Ipak, ništa od toga. Samo je sa svojim razredom odšetala dalje u razgled. Pokušao sam vibrirati i dozvati je, no bio sam previše umoran za to, a moj je ekran od pada na kamen bio oštećen. Sav umoran zaspao sam.

Ujutro sam se našao na mjestu koje sam odmah prepoznao. U svojoj staroj trgovini! Izgleda da me Iva pronašla i odnijela na popravak. Sve do sada nisam ni shvatio koliko mi ovo odgovara. Razmišljao sam. Čini se da ću morati ispadati iz njena džepa malo češće! No to je problem o kojem ću misliti kasnije, sada uživam na svojem dobro zasluženom godišnjem. Čini mi se da nešto čujem. Bip! Bip! O, ne opet!

ROKO KATARINA

JURINA NOĆNA MORA

Strah je zeznuta stvar! Dok se odrasli plaše računa, potresa ili starjenja, djeca se boje klaunova, krampusa i/ili jedinica iz matematike. Riječ je o prihvatljivim strahovima. Rekli bismo, uobičajenim.

Jura je dječak koji je sve samo ne običan. Ima nekoliko prijatelja koji se mogu nabrojati na prste jedne ruke, a cura koliko je zuba u penzionera. U školi skuplja jedinice kao eure, ali mu to ne smeta jer će, kad naraste, biti poznati *youtuber* ili nogometaš. Svakog dana prisiljen je slušati svog bedastog brata Martina koji redovito zbija šale na njegov račun: „Cvike ti stoje k'o dug sirotinji!“ Ne boji se Jura svog brata, već pauka, duhova i Babe Granny¹. Ipak, najviše ga plaši susjed Stanko sa svojim purama koje *navodno* jedu djecu, kao i Stankova kuća u kojoj se *navodno* nalazi veliki stakleni kavez u kojem drži zločestu djecu. Stanko je bio niski starac i ponosni vlasnik dvadesetak pura u svom dvorištu. Nije imao lijevo oko, izgubio ga je u ratu, ali je Martin uredno govorio kako ga je pojeo za doručak. Govorio je to ciljano kako bi prestrašio Juru, svog naivnog mlađeg brata. Nažalost, Jura bi mu uvijek povjerovao...

Jurinu fobiju od susjeda i pura izazvao je jedan traumatični događaj. Toga ljeta, po završetku škole, Martin i Jura igrali su nogomet ispred kuće kada je Martin šutnuo loptu preko ograde – ravno u Stankov vrt. I pritom natjerao Juru da ode po nju. „Jura, ‘ajd po loptu, ja sam išao zadnji put!“, povikao je Martin nestrpljivo. Iako se bojao, Jura je preskočio ogradu. Učinila mu se poput bodljikave žice. Ono što ga je čekalo, bilo je neočekivano! Desetak zagorskih pura jurišalo je na Juru! Jadnik nije znao što učiniti u kriznom trenutku, stoga je naglo odgurnuo jednu puru kako bi spasio živu glavu. U isto je vrijeme susjed Stanko opazio kako Jura napada njegove dragocjene ptice. Potrčao je prema mjestu zločina, pun mržnje prema zbuñjenom dječaku. Otjerao je pure od dječaka i povikao svojim

¹ zastrašujući lik iz poznate računalne igrice (razg.)

promuklim glasom: „Što radiš ovdje, idiote jedan?“ Stankov pogled pretvorio se u Pennywiseov. Jura je, sav prestrašen, svom brzinom preskočio ogradu i potrčao brzinom munje dok mu je Stanko psovao sve po spisku. Krajničkom oka primijetio je kako je Martin već pobjegao u kuću. (Kakav odličan brat, zar ne?) Naravno da nije ugrabio loptu od krvožednih pernatih čudovišta, istu onu koju je potpisao sâm Luka Modrić.

„Jura, pa ti nisi normalan! Mogao te pojesti jednooki Stankowise!“, mrmljao je Jura ulazeći u kuću. Istog popodneva braća su ugledala probušenu nogometnu loptu u Stankovu dvorištu. Martin je urlao dok je Juri i dalje srce kucalo kao ludo. Osvetit će se jednookom Stanku! Mora! Danima je kovao svoj *masterplan* koji je bio poprilično jednostavan: razbit će Stankov prozor i otrčati iza ograde da vidi kako će Stanko reagirati. (Glup plan, zar ne?) Na dan izvršavanja plana uzeo je manji kamen i naciljao Stankov kuhinjski prozor. „Glu-glu-glu!“ začulo se. Umjesto prozora pogodio je (srećom, ne jako) jednu od Stankovih pura koja se šepurila po dvorištu. Čuvši uznemirenu životinju, Stanko je potrčao koliko su ga stare noge nosile. Ugledao je puru, a potom i Juru kako bježi s mjesta zločina. „Uhvatit ću ja tebe, kad-tad!“ vikao je Stanko nježno milujući svoju puru koja se nabrzinu oporavila od prvotnog šoka i nastavila važno čupkati travu.

Došavši s posla, mama je ljutito rekla: „Stanko mi je rekao kako si mu napao puru! Je li to istina?!“ „A-a, nisam ja!“, reče Jura neuvjerljivo. Uzalud. Dobio je kaznu – dva tjedna bez mobitela (iliti život u paklu). Juri je sad stvarno bilo dosta i Stanka i njegovih gluposti, ali ništa legalno nije mogao napraviti. Svakog bi dana pogledavao u Stankovo dvorište čekajući da se nešto loše dogodi njemu i njegovim zagorskim purama. Dok je tako izdržavao kaznu, ugledao je jedno jutro poštaru koji je pokucao na Stankova vrata. Nadao se da je *dragi* susjed zaprimio pismo od Porezne uprave i da će ga baciti iza rešetaka. „To bi bilo najmanje što taj dušmanin zaslužuje!“ mislio je. Ipak, nije mogao vidjeti pismo koje je poštar predao Stanku. Dobro

je znao da Stanko nema rodbine pa ga je sama pomisao da će završiti u najtamnijem dijelu tamnice još više uzбудila.

Izlaskom iz kazne Jura više nije vidao Stanka. Ni taj dan, a ni cijeli tjedan. Misleći da je u zatvoru, upitao je mamu: „Mama, gdje je onaj nesretnik nestao?“ „Hej, ne možeš tako govoriti o starijim ljudima! Nisam li ti rekla da je otišao u Brazil? Poslao nam je razglednicu. Htjela sam ti ispričati, ali si rekao da te pustim na miru jer si morao igrati igrice“, reče mama ozlojeđeno. „Zašto je pobjegao na drugi kontinent?“, zanimalo je Juru. „Koliko sam shvatila, našao je preko interneta curu koja živi ondje, ali prije bih rekla da nije htio platiti porez...“

Doznajući radosnu vijest, Jura zapleše slavonski drmeš, ali ga u trenu jedno pitanje zaokupi: „Što se dogodilo s purama?“ Pomisli kako su i dalje u Stankovoj kući, zarobljene i gladne. Tu misao ispriča Martinu koji ga mrtav hladan upita: „Zar nisi skužio da zadnja dva tjedna učestalo jedemo puricu s mlincima?“ „M-m-molim?“, zamuca Jura. Bio je već dovoljno odrastao da bi mogao prepoznati Martinove šale, ali od straha više nije mogao jasno razmišljati. Možda je doista pojeo ono čega se najviše bojao – Stankovu puru! Ako je stvarno tako, ovaj incident može se objasniti jedino hranidbenim lancem, i to nekim morbidnim...

ŠTO TO ZNAČI BITI NORMALAN?

Ilka je stajala uz prozor učionice i promatrala školsko dvorište. U rukama je držala mobitel, ali ga nije gledala. Prsti su joj se mehanički pomicali po ekranu, kao da traže nešto što ne postoji. Smijeh koji je dolazio izvana bio je glasan i neopterećen, ali do nje je dopirao samo kao daleki šum, poput zvuka mora koji čuješ dok stojiš pred zatvorenim prozorom.

Ilka je išla u sedmi razred i nikada nije znala kako točno izgleda pripadati. U razredu je bila ona koja sjedi malo sa strane, ona čije ime rijetko tko izgovara kada se dijele u grupe. Nije bila nevidljiva, ali nije bila ni stvarno viđena. Kada bi zvono označilo kraj nastave, drugi bi izletjeli iz učionice u paru ili u malim skupinama, dogovarajući se gdje će poslije škole. Ilka bi pospremila bilježnice polako, kao da pokušava produžiti boravak na mjestu gdje se barem zna što se od nje očekuje. Kod kuće ju je čekala tišina i ekran koji ju je gledao bez pitanja. Na društvenim mrežama sve je izgledalo drugačije. Tamo su svi bili nasmijani, lijepi i sigurni u sebe. Tamo su životi izgledali kao niz savršenih trenutaka. Ilka je skrolala kroz slike djevojaka iz razreda koje jedva da su je pogledale u školi, ali su na internetu dijelile fotografije na kojima su zagrljene i sretne. Ponekad bi se zapitala je li problem u njoj ili u svijetu koji je postao pozornica na kojoj svi glume neku ulogu. U školi su je rijetko dirali izravno. Umjesto toga, smeće bi se „slučajno“ našlo na njezinoj klupi. Netko bi se nasmijao kad bi prošla hodnikom. Poruke bi se pojavljivale u razrednoj grupi – ne s njezinim imenom, ali s dovoljno jasnim aluzijama da zna da se odnose na nju. Kada bi pokušala nešto reći ili učiniti, uvijek bi se našao netko tko bi je prijavio razrednici zbog sitnice, kao da je njezina prisutnost sama po sebi pogreška. Najviše ju je boljelo to što je počela vjerovati da s njom zaista nešto nije u redu. Pitala se: što to znači biti normalan? Znači li to nositi istu odjeću kao svi drugi? Smijati se istim šalama? Objavljivati iste fotografije, koristiti iste riječi, misliti isto? Ako je to normalnost,

gdje onda ima mjesta za one koji su tiši, koji više promatraju nego što govore, koji se ne uklapaju u kalupe? Jednog dana, na satu hrvatskog jezika, profesorica je pitala razred da opišu glavnog lika iz priče koju su čitali. Svi su se javljali, nabrajali osobine, objašnjavali njegove postupke. Ilka je slušala i shvatila nešto čudno – svatko je istog lika doživio drugačije. Nekima je bio hrabar, drugima sebičan. Neki su ga razumjeli, neki osuđivali. Tada joj je prvi put sinulo da možda ni ona nije ono što drugi misle da jest. Možda postoji više verzija nje same – ona kakvu vide djevojke iz razreda, ona kakvu vidi profesorica i ona kakvu vidi ona sama kad navečer ugasi svjetlo i ostane sama sa svojim mislima. Te večeri nije otvorila društvene mreže. Uzela je bilježnicu i počela pisati. Nije znala kome se obraća, ali riječi su izlazile same. Pisala je o osjećaju da stoji iza stakla dok svijet prolazi. O želji da jednom uđe u razgovor bez straha da će reći nešto pogrešno. O snovima koje nikome nije spomenula jer su joj se činili preveliki za djevojčicu koja ne zna ni gdje joj je mjesto u razredu. Pisanje joj je dalo osjećaj da barem negdje pripada – na papiru. Sutradan se ništa nije promijenilo. Smeće je opet završilo blizu njezine klupe. Netko se opet nasmijao. Poruke su se opet pojavile na ekranu. Ilka je u sebi nosila novu misao – možda problem nije u tome što ona „nije normalna“, nego u tome što je normalnost postala preuska za sve one koji ne žele ili ne mogu stati u nju. Počela je promatrati druge. Dječaka koji se uvijek pravi da mu ništa nije važno, iako mu lice porcrveni kad dobije lošu ocjenu. Djevojčicu koja je stalno glasna, možda zato da se ne bi morala suočiti s tišinom. Shvatila je da svi nose nešto što ne pokazuju. Možda su svi, na neki način, pomalo kao ona. Normalnost, pomislila je, nije linija koju moraš prijeći da bi bio prihvaćen. Možda je to skup različitih priča koje se ponekad susretnu, a ponekad idu svaka svojim putem. Na kraju školske godine, profesorica je zadala sastav na temu: „Tko sam ja?“. Ilka je predala svoju bilježnicu, ne znajući ima li hrabrosti da netko pročita njezine misli. Kada je dobila rad natrag, na dnu je stajala kratka rečenica: „Tvoj glas je tih, ali važan. Nastavi pisati.“ Nije to promijenilo cijeli svijet. Nije preko noći stekla prijatelje. Ali promijenilo je nešto u njoj.

Shvatila je da ne mora postati netko drugi da bi vrijedila. Ne mora biti glasnija, popularnija ili drugačija od onoga što jest. Možda je dovoljno da bude Ilka – djevojčica koja vidi svijet malo dublje, koja osjeća malo jače i koja, unatoč svemu, još uvijek traži svoje mjesto pod suncem. Možda je baš to, pomislila je dok je zatvarala bilježnicu, najnormalnija stvar na svijetu.

NOA KRUŠELJ

NUOČNE MORE I ŠTEREMU SE SVECU TREBA MOLJITI

Ovu sem nuoč kome zaspal. Ne same ovu. Več duge ne morem h miru spati. Ne sikierete se, mam da raščistime – ne mučiju me ljubavni jadi. Na tem *polju*, Bogu fala, vse štima. Vse je onak kak ona velji, pak je dobre. Muči me neke druge. Neke veljike i teške.

Muči me jedinica z Fizike. Inače nijesem tak luoš fizičar. Nekak se potrefile da nijesem dobre napisal. Vidim ju kak me z imenika gleda. Kunem se da je i vučiteljice bile teške gda je rekla da sem dobil jeden. Gda sem ju videl kak se črljene blješči na onem ljistu, svi-jet mi se zrušil. Kamen mi se natijeknul na dušu i ne da mi dihati. Niješči, zapraf – onie štere ja zuovem *amateri*, reklji bi da je vučiteljica kriva. No, nije ona, znam ja, sam sem si krif. Vučil sem, vučil, alji nekak meste h glavu vse mi je išle kre vuh. Da sem na propuhu stal, nič nej rekel. Mogel bi propuh biti krif. Mati nič nije rekla, a i kaj da velji? Šteremu svecu da se moljim? Da postoji sveti Njutn, sveti Tesla ili sveti Kelvin, morti bi mi oni pomogljji. Ovak mi ne preostaje nič druge nek da se moljim dragomu Bogeku za buolju pomet. Napravil sem plana. Zutra, gda na hodniku zagledam vučiteljicu, došel bum do nje. Pogledal ju bum najljepše kaj morem, morti joj se prismiljim. Sigurnim glasem prosil bum ju e me more pitati na samem da se dalje ne sramotim. Zagledel nje se bum gljibuoke h uoči. Ljieve oči ima i vsa je nekak draga. Morti negdar i zakriči, alji da sem ja ona, kričal bi još i več. Če i ona mene mile pogleda, muoj plan bu morti uspel, alji če me pogleda onak hude, mračne, mam se bum obrnul i pobiegel. Da ne napravim več štete. Da treba za drugoga prositi, te mi ne bi bile tak žmehke. Ovak, kuljike se poznam, počel bum štekati i če bum imel sreče, pod se bu pod menu otplr i ja bum pruopal. Tie slavni čas vsi buju zapamtijli kak junački čin. Poginul bum na *zadatku spašavanja časti*. HmMMM! Plan ima dosta rup. No, nije mi druge. Posel se muora obaviti.

Pak nijesem spal. Gda god bi zaprl oči, videl bi nju kak v ruke drži ispita. Jedinica mi se smejala. Morem se zakleti da je vsaki put bila vse gorša i gorša. Na kraju nije na papijeru več ničega bile, same ona. Veljika, črljena, smejala mi se i rugala. Noek, im si ti bedak! Jesem, jesem. Znam. Bedak sem kaj me strah jedne jedinice. Fiziku bum nafčil. Jutre se prismeknule za čas. Otrpl sam oči kak splašeni zajec. Fljetne sem se obljkjel i zletel z hiže. Nek me nišči denes ne vozi! Trebal sem mira da zmislijim *strategiju*. Nigdar nijesem tak spore, tak pomalu huodil. Noge su mi bile teške, tuorba puna kamienja. Oči širem otrprte. Prezul sam se. Iskal sam ju *pogledem*. Nije je bile na vidiku. Vsi su brbljali, a ja sem jedva dihal. Unda sem ju zagledal. Hodila je prema mene. Sad ilji nigdar. Same hrabri na kraju ostajeju. I pametni, alji te je, zgleđa, druga priča.

Pogledal sem ju direkt h ouči. I ona mene gledi. I prema nagibu tijela mogel sem videti da ju sila vljiece točne k mene, h moju putanju. Štel sem pobeči. Bile me sram. Buog zna kaj si ona o mene mislji! Gda bi bil malji kukec, zavljiekel bi nje se v mislji i sigurne bi tam našel svoj *dosje*. Morti bi našel i tu misel tera je zde prelazi čez glavu gda hodi prema meni. Z pet sem skupil vsu snagu, napunil sem pluća z zrakem i bil sem kak baluon. Vusnice su se same počele otpirati. Zijehnul sem da bi ju pozdravil. Ni sam ne znam zake, zaprl sem oči. Unda sem osijetil ruku na svoje glave. Podragala me je. Otrpl sem oči i videl ju kak se smijeje: „Što je bilo, fizičaru moj? Jesi li spreman?“ Pita me a sem spreman? Pa ja nič druge ni ne dijelam nek se spremam za tie *susret*. Srameči sem kimnul. Otec me se bu odrekel. On si mislji da odgaja heroja. Morti ne bu znal za tie muoj srameči *pothvat*.

Ruka nje je bila još na moje glave. Kak da je vse sele na svoje meste! Morem se zakleti da vučiteljica z Fizike ima neke moči. Vse mi se razbistrile. Čul sam samuga sebe kak govorim. Dobil sem dar govora. Nijesam štekal. Vse sem obavil. Ona me gledijela z najtoplješii očije. Štel sem ju zagrljiti, stisnuti se k nje, no – te se ne priljiči gda si tak veljiki kak sem ja. Nijesem ja sene tak luoši dečec. Zde h

mojemu dosjeu sigurne piše da sem baš duobri i tuo z veljiki sluovi z črljenu penkalu, točne tam kre one jedinice.

Konačne sam zaspal. Spal sem onak zapraf, čvrste. I nijesem sijenjal nič. Zutra se bu vse riješile. Znam da nijesem buogzna kakef fizičar, alji morti bum zrasel v dobruga čoveka. Znam da i moja vučiteljica tuo zna i da navija za me. Mi se poštujueme na jen način šteri same fizičari moreju razmeti.

Rječnik

šteremu – kojemu; kome – jedva; (ne) morem – ne mogu; ne sikierete se – ne brite se; mam – odmah; potrefile – poklopilo; gledi – gleda; vučiteljica – učiteljica; gda – kad; črljene – crveno; blješči – blista; zrušil – srušio; natijeknul – natknuo; dihati – disati; niješči – netko; zapraf – zapravo; onije štere – oni koje; vučil – učio; kre – kraj; vuh – ušiju; nej – ne bih; nič – ništa; pomet – pamet; morti – možda; negdar – nekad; zakriči – zaviče; kričal – vikao; već – više; če – ako; hude – jako, oštro; obrnul – okrenuo; pobiegel – pobjegao; po menu – ispod mene; otprl – otvorio; tie – taj; zaprl – zatvorio; papijeru – papiru; im – pa; prismeknule – primaknulo; splašeni zajec – uplašeni zec; fljetne – brzo; obljiKel – obukao; zletel – izletio; hiže – kuće; nišči – nitko; pomalu – polako; hodil – hodao; otpрте – otvorene; iskal – tražio; vliječe – vuče; štel – htio; zavljiekel – zavukao; tera – koja; zde – sad; vusnice – usne; otpirati – otvarati; zijehnul – zinuo; dijelam – radim; srameči – sramežljivo; štekal – zapinjao; najtoplješi – najtoplijim; priljiči – pristoji; sene – ipak

SEBASTIAN GAJSKI

OBUZET GLASOVIMA BUNE

„Buna traje!“, orilo se ulicom. Zajedno s ostalim glumcima, hrabro sam kročio Gornjom Stubicom. Iza nas išli su ljudi koji su vjerovali da će vidjeti kako je TO zapravo izgledalo. Golema publika očekivala je spektakl sa seljacima, plemićima i onim „najslađim“ – borbom. Iako učimo da je Seljačka buna zapravo krvav znak otpora seljaka prema vlastinstvu, svima je to samo atrakcija. Ja sam čekaao svoj red da upropastim predstavu.

Tata, jedan od glavnih organizatora bune, odlučio je u manifestaciju ubaciti i mene. Problem je što je to napravio bez mojega znanja. Nikad nisam bio humanist, a dramska skupina je u mojoj školi okupljalište cura. Srećom, uloga nije prezahtjevna, statist-seljak sam koji odlazi u prvi napad na vojnike Franje Tahya. Prije predstave bio sam predan u ruke kostimografa. Oni su me uredili pa sam bio spreman za akciju. Valjda. Evo, stigli smo na livadu kod Dvorca Stubički Golubovec. Prvi dijalozi u predstavi započinju. Publika žudno iščekuje zaplet radnje. Spadam pod Gupčeve pobunjenike koji su jedini preživjeli bunu. Izlazim na polje. Obuzima me čudan osjećaj.

Bil sem med semi, rievali su me z svih stran. Makar je nervoza rasla, znao sam da je to same gluma i da čakame drugu scenu. Kak su glumci dobre glumili. Najemput sam osetil kak mi raste bies. Počel sam se znojiti. Srce mi bije kak da sam stvarne tam. Čujem v sebe glase: „Dost je bilo, ljudi moji... ne bumo više trpeli!“ Ne znam više e sam glumec il kmet teri se sprema na bunt. Zakričal sam: „Buna traje, još ni minula!“ Onda se pojavila gospodska vojska. Bies v mene se kupal kak voda na ognju. Nisu ni znali kaj ih čaka. Bile ih je pune više, al niesme za te marili. Doj je tak siguran da napada šaku kmetov na NJIHOVEM? Vojniki su bili naoružani z mači, koplji i helebardami, a jeni su nosili i samostrele. Mi sme stali skore goli – z mojtikami, kosami, vilami i drveni kolci v ruka. Došel je i čas prvoga boja. Imeli jesu bolje oružje, al su čete „uzvišeno-ga“ gubile. Kmeti su ih mlatili i tirali. Igrale se na život ili smrt. I ja

sem zvlekel svoj nožek i čakal sam ih. Nie mi bile sejedne. Pritiskali sme ih i gušili im saku nadu za spas. Na me se zaletel jen vojniki. Vudril me jemput, drugi put. Zamahnul sam z ruku prema njemu, al ga nisam mogel ni male zrezati. Ležal sam na zemlje i pred očijah mi se zablesikale. E sam preveč toga štel? E sam moral dalje trpeti se one muke kaj je Tahy nam bokcima delal? Tak me je jake bolele. V pomoč mi priskoči jen kmet i zeme me v ruke. Nosil me v šator. Zavezali su mi ranu i rekli da bi se moral oporaviti. Kak da se oporavljam kad znam da ak zgubime bu još gorše nek je bile?! Nisme ni prvi ni zadnji kaj su se borili v nade za bolši sviet. Slovenci z Gregorićem na čelu su pali, a Pasančevi su se ili predali ili su ve na bolšem mestu. E se bi čovek opče čemu nadal? Ni sam ne znam kaj da mislim. Vu mene se mieša ljudska pamet z živinsku želju za borbu – diči ruke od sega ili probati, biti naviek nečije vlasništve ili ne opče biti? Živina vu mene se zborila. Digel sam se z slame i odšepal do svojih. Z sakim korakem bolele me se jakše, al volja je potisnula saku bol. Videl sam umorne, znojne i krvave ljude. Ali truc je bil jakši. Bol je zginula. Zaletel sam se na jenoga i prebil sam ga. Tukel sam ga z pesnicami, nogami, nie mi se mogel približiti. Misllil sam na se zlo kaj su nam ti bezdušniki napravili. „Nisam ja... nalozi dolaze... od Tahya... ja samo... postupim po... naređenju“, rekel je vojniki i zmučen klonul. Tek sad sam videl kaj je zvier v mene napravila. Najemput se zemlja počela tresti. Z one strane Medvednice čete konjanikov i ratnikov išle su prema nam kak da ih vrangi goniju. Bez milosti su naleteli na krepale kmete. Kmeti su se probali obraniti, al je bile prekesne. Buna je pala. Ostale nam je same pobeči. Gospodske su sluge s pune sile zele život sakomu seljaku. Zadnje kaj sam videl je velika pesnica kak ide prema mene.

Zbudil sam se v male sobe. „Jutro. Dižite se, posao čeka“, rekel je zapoviednik i potiral me van. Videl sam na kalendaru – 15. veljače je. Z druge strane vrat čul sam kmete tere su peljali van. V ruke su mi dali komad čelika i kremen. Nisam znal čemu, ali znal sam da nesmem pitati. Tek kad sme došli pred Gupca, bile mi je jasne. Te kaj sam držal – te je bile za njega. Za našega. Za onoga za teroga

bi dal život. Za teroga sam zel tudi život. Osetil sam kak se nekaj v mene lomi. Nie me vbila rana, nie me vbil vojniki. Vbil me te prizor pred menu. Stal sam tam kak kip, z onim železem v ruka, a noge su mi se tresle kak da buju popustile. Gubec me pogledal – ne kak da mi zamiera, ne kak da me kudi, nek onak kak same pravi vođa more. Kak da mi je z očija rekel: „Znam, sinek... im nie tvoja krivica.“ Al to je bile najteže. Da me nie krivil. Da je znal da sam prisiljen. Da bum živel, a on ne bu. Osetil sam kak mi se duša raspada na komade. Nisam mogel ni dihati. Same sam stal, držal te proklete železe i molil Boga da me zemlja zeme. A oni su me rievali napre. Saki korak bliže njemu bil je kak da me nešči piče v srce. Sev bliedi i prestrašeni vužgem železnu krunu i to me strga. Kmica mi je opala na oči.

Otvorivši oči, iznad sebe ugledao sam oca i hitnu pomoć. Ležao sam kraj Gupčeve lipe. Rekli su mi da sam istrčao s predstave i trčao ovamo. Usput sam upao u jarak i zamalo slomio nogu. Zanimarivši bol, krenuo sam dalje sve dok nisam klonuo od umora. Šokiran, bez riječi, sjeo sam u kola hitne pomoći i duboko razmislio o svojem sljedećem sudjelovanju u predstavi.

Rječnik

bil – bio; med – među; semi – svima; rievali – gurali; sih – svih; stran – strana; znal – znao; čakame – čekamo; kak – kako; najemput – odjednom; osetil – osjetio; bies – bijes; počel – počeo; stvarne – stvarno; tam – tamo; v – u; sebe – sebi; glase – glavoše; dost – dosta; bum – budemo; trpeli – trpjeli; e sam – jesam li; glumec – glumac; il – ili; teri – koji; zakričal – povikao; minula – prošla; mene – meni; kuhal – kuhao; kaj – što; čaka – čeka; bile – bilo; pune – puno; al – ali; niesme – nismo; te – to; doj – tko; siguren – siguran; kmetov – kmetova; njihovem – njihovom; vojniki – vojnici; z – s; mači – mačevima; koplji – kopljima; helebardami – helebardama; jeni – jedni; samostrele – samostrijele; sme – smo; skore – skoro; mojtikami – motikama; kosami – kosama; vilami – vilama; drveni – drvenima; kolci – kolcima; ruka – rukama; došel – došao; imeli – imali; tirali – tjerali; igrale – igralo; zvllekel – izvukao; nožek – nožić; čakal – čekao; sejedne – svejedno; saku – svaku; zaletel – zaletio; vudril – udario; jemput – jednom; zamahnul – zamahnuo; ruku – rukom, mogel – mogao, male – malo, zrezati – porezati, ležal – ležao, zemlje – zemlji, očijah – očima, zablesikale – svjetlucalo, preveč – previše, štel – htio, trpeti – trpeti, bokcima – siromasima, delal – radio, tak – tako, jake – jako, bolele – boljelo,

pomoč – pomoć, jen – jedan, zeme – uzme, nosil – nosio, moral – morao, ak – ako, zgubime – izgubimo, gorše – gore, nek – nego, nisme – nismo, bolši – bolji, sviet – svijet, ve – sad, bolšem – boljem, mestu – mjestu, opče – uopće, nadal – nadao; mieša – miješa; živinsku – životinjsku; diči – dići; sega – svega; naviek – uvijek; vlasništve – vlasništvo; živina – životinja; zborila – izborila; digel – digao; odšepal – odšepao; sakim – svakim; korakem – korakom; bolele – boljelo; se – sve; saku – svaku; videl – vidio; truc – inat; bil – bio; jakši – jači; zginula – nestala; zaletel – zaletio; jenoga – jednoga; prebil – prebio; tukel – tukao; pesnicami – čakama; ni – nije; mogel – mogao; mislil – mislio; bezdušniki – nezdušnici; iživljavaal – iživljavao; si – svi; zmučen – umoran; klonul – klonuo; zvier – zvijer; konjanikov – konjanika; ratnikov – ratnika; nam – nama; vragi – vrazi; goniju – gone; naleteli – naletjeli; krepale – preminule; prekesne – prekasno; pobeči – pobjeći; pune – puno; zele – uzele; sakomu – svakome; pesnica – šaka; mene – meni; zbudil – probudio; male – malo; sobe – sobi; zapoviednik – zapovjednik; potiral – istjerao, čul – čuo; tere – koje; peljali – vodili; znal – znao; nesmem – ne smijem; sme – smo; bile – bilo; jasne – jasno; te – to; držal – držao; teroga – kojega; dal – dao; zel – oduzeo; osetil – osjetio; nekaj – nešto; vbila – ubila; vbil – ubio; pred menu – preda mnom; stal – stajao; tam – tamo; želczem – željezom; buju – budu; pogledal – pogledao; zamiera – zamjera; onak – onako; same – samo; more – može; očija – očima; rekel – rekao; sinek – sine; nie – nije; krivil – krivio; znal – znao; živel – živio; bu – bude; mogel – mogao; dihati – disati; molil – molio; zeme – uzme; napre – naprijed; saki – svaki; nešči – netko; piče – probada; sev – sav; bliedi – blijedi; vužgem – upalim; želieznu – željeznu; strga – slomi; kmica – mrak; opala – pala.

NIJE PAMETNO POSTAVLJATI PITANJA

Uvijek sam znala da se nešto čudno događa u Zemlji Plamenaca gdje je naizgled svima odlično baš tako kako je. Naš svijet podijeljen je u kategorije: Zabavljači, Radnici, Učeni i, naravno, Plamenci! Plamenci su prelijepa ptice, perja ružičastog kao zrake žarkog zalažećeg Sunca, vratova dugih i elegantnih poput latice ljiljana. Zbog svoje ljepote i rijetkosti oni su na vlasti i jedina kategorija koje smije posjedovati stvari ili ljude. Moj je otac Učeni, a ja sam Radnik u jednoj od najuspješnijih tvornica tako da živimo prilično lakim životom u usporedbi s ostalima. Ljudi gladuju i umiru, a nekad se pitam jesam li ja jedina koja to primjećuje. Učeni su znanstvenici, izumitelji ili profesori koji danonoćno otkrivaju ili stvaraju strojeve koji će fascinirati Plamence na nekoliko minuta. Otac kaže da je Plamence teško zadiviti, ali lako zabaviti. Na pitanje *Kako?*, već godinama dobivam isti odgovor: „Nije pametno postavljati pitanja.“

Oblačim trokutaste, žute čizme kakve svi u „Tvornici obojenih zuba“ nose na posao. Naš je posao obojiti zube u boju odgovarajuće kategorije. Moji su zubi srebrni, poput čelika, kao i svim Radnicima. Učeni imaju plave zube, Zabavljači žute, a Plamenci zlatne kao suze obasjane Suncem. Mi u Tvornici svima ugrađujemo zube, osim Plamencima koji skupljaju zube kao suvenire, što me uvijek podsjeti na činjenicu da samo oni smiju posjedovati. Zar ne smijem imati vlastite zube? Vlastiti osmijeh?

Uputila sam se prema poslu. Danas mi je dužnost sortirati zube od onih napuklih, koje farbamo u žuto, do onih skoro savršenih koje moram pažljivo spremati u zlatne kutijice i prosljediti dalje. Dok slažem zube, zagledala sam se u hrpu zuba. Osoba, kojoj stavljamo obavezne obojene zube, mora dati svoje da se prerade u tvornici i daju sljedećoj osobi. Ovdje je toliko njih da kad bi dva reda obojanih zuba bila obavezna, samo od zalihe bi ostalo na stotine neiskorištenih. Otkud dolaze? Kako sam ja jedina koja to primjećuje?

Pri kraju sam. Zabavlja me gnjecav zvuk žutih čizama kad podižem i spuštam petu. Zubi Zabavljača iste su boje. Ali čudno je kako malo znam o njima. Teško je zaključiti je li opis njihova posla bliži dvorskoj ludi ili robu. Trebaju raditi što god mogu da zabave Plamence pomoću mašina koje stvaraju Učeni. Najezila sam se od samog pogleda na njih u očevoj radnoj sobi pa ga otad zaobilazim u širokom luku. Imala sam priliku vidjeti i Zabavljače, par puta sam im baš ja ugrađivala zube. Uvijek su prekriveni modricama. Ožiljcima. Šepaju. I imaju osmijeh. Automatski. Kakva je to „zabava“ ako za nju ljudi pate? Kako se tako prelijepo ptice mogu smijati tako užasavajućem prizoru? Priviđa li mi se? Posjedujem li uopće svoje misli?

Novi je dan. Dosta mi je osjećaja koji me nagovara da sam luda i preuveličavam nešto što drugi ne vide, ali danas bojim zube u plavo, za Učene. To mi je najdraže. Sa zlatnima trebam biti suviše pažljiva, žuti me podsjećaju na sve što želim da drugi vide kako ja ne bih morala, a čelično-sivi su poput tamnog prozora. Bojim ih efikasno i sistematski. Zavežem ih za konac, privežem ga na dugačku i vijugavu šipku te ju polako polegnem u bazenčić neke toksične, bolesno-plave supstance koja miriše poput svježe opranih plahta na krevetu trulih dasaka. Nemoguće je ignorirati suptilan dio mirisa koji je nesumljivo isti kao i miris nemoći koju svakodnevno osjećam oko sebe. Šipku na kojoj vise zubi, okrećem dok me zgلوب ne počne izrazito boljeti. Tada znam da je prošlo sedam minuta. Odjednom začujem plač. Zaledila sam se. Na trenutak čujem kako sitne kapljice plave boje kaplju na pod sa zuba istim ritmom kao i moj puls. Bez razmišljanja, okrenula sam glavu prema izvoru zvuka. Svi ostali radnici ponašali su se kao da se ne događa ništa. Najveća reakcija bila je nezainteresiran pogled u tom smjeru. Pametna stvar bila bi ostati na ovom mjestu i raditi. Nažalost, kako ne smijem posjedovati ništa, neću posjedovati i „pamet“ zbog koje sam prestala ispitivati sve oko sebe.

Uputila sam se prema vratima i polako ih otvorila. Oči su mi se raširile, ruke sledile. Ukipila sam se obuhvaćena nemogućnosti

pravilnog kretanja ili razmišljanja. Preda mnom je stajalo devet Plamenaca. Vođe. Smijali su se. Okrutno su se smijali kao manijaci koji su osvojili nagradu za najpohlepniju i najokrutniju nijansu ružičaste ikad. I to ne meni. Bili su previše zainteresirani da bi me zapazili. Bilo je prekasno da na neodgovorena pitanja dobijem odgovor, da budem „pametna“. Ne žele oni pamet. Žele poslušnost. Nadmoć.

Pred njihovim kljunovima stajala je projekcija Zemlje Plamenaca s malim zvijezdama koje predstavljaju ljude u kategorijama. U njihovim smežuranim kandžama suncoliki su upravljači kojima iz čiste volje mogu kontrolirati ljude s ugrađenim zubima u boji. I tada mi je sinulo. Očigledno nisam bila na projekciji za upravljanje ljudima jer sam sebi izmijenila zube za čelično obojane prije nego li su mi izrasli umnjaci, a poslije ih nikada nisam promijenila. Potrebno je da su svi „zubi“ toksični da bi pranje mozga proradilo. Osjetila sam neku čudnu silu zbog koje sam se osjećala kao da mi je podarena moć. U kostima. U kralješnici. U električnom zraku oko mene. Kao da ću poletjeti. Uzela sam to kao znak da umaknem prije nego li me primijete te okrutne ptice koje skupljaju zlatne zube. Sada sam znala što činiti. Sada je bilo jasno da je „zlato“ samo čelik obojan u žutu.

ISPOD ISTOGA NEBA

Upisujući svoju *e-mail* adresu u forum za učenje jezika, sa zadovoljnim smiješkom zamišljala sam sebe za govornicom kako se na savršenom engleskome jeziku obraćam okupljenima. Engleski mi nikad nije bio jača strana, a za sudjelovanje u projektu savršeno poznavanje engleskoga bilo je presudno. Profesorica me zadužila za pripremanje govora o dječjim pravima u cijelome svijetu, a govor je morao biti na engleskom jeziku.

Ne želeći tratiti vrijeme na sanjarenje, započela sam svoju prvu *on-line* lekciju i zapisivala važne izraze u malenu bilježnicu. Neposredno prije kraja lekcije dobila sam obavijest o pristigloj poruci. Amina. Kraj imena stajala je minijaturna zastava Pakistana objašnjavajući mi neuobičajeno ime. Brzim pokretima prstiju preko tipkovnice završila sam lekciju želeći što prije otvoriti njezinu poruku.

„Kako izgleda nebo u tvome gradu?“, upitala je. Pitanje je bilo jednostavno, ali ipak me natjeralo da zastanem. Nitko me nikad nije pitao takvo što. Pogledala sam kroz prozor sa svoje lijeve strane prema zvijezdama, sitnim i udaljenim, ali upornim u tami.

„Izgleda da neće biti kiše večeras“, odgovorila sam zagonetno. Bio je to tek početak našega virtualnog prijateljstva. U početku smo pisale o sitnicama; o glazbi koju slušamo, knjigama koje skrivamo ispod jastuka, snovima koje izgovaramo tiho strahujući od zvuka vlastitoga glasa.

„Ponekad mi se čini“, napisala je Amina, „da se od mene očekuje da budem dobra prije nego sretna.“ Zadržala sam pogled na toj rečenici.

„Od mene se“, odgovorila sam, „očekuje da budem uspješna.“

„Različiti oblici riječi, a istoga značenja.“

„Isti zid“, dodala sam, „samo drukčije obojen.“

Nakon kratke pauze pristigla je Aminina poruka: „Spominjala si neku knjigu, o nekom dječaku.“

„Da, on putuje planetima i upoznaje ljude na njima. Zašto su takvi kakvi jesu.“

„Zašto putuje?“ upitala je.

„Da bi razumio sebe. Upoznajući druge ljude, često otkrivamo više o sebi nego o njima.“

„I što otkrije?“ pitala je Amina s očitom zainteresiranošću.

„Da se najvažnije ne vidi i da se svijet ne mora osvajati da bi bio tvoj.“

Amina je odgovarala sporije nego prije. „To zvuči mirno.“

„Jest“, jednostavno sam odgovorila. „I zato je opasno.“

„Zašto?“

„Jer takav pogled na svijet ne stvara poslušne ljude.“

„Možda zato gledam zvijezde da se sjetim da postoji nešto izvan zidova“, Aminine riječi u sebi su nosile tihu bol.

„Aja čitam“, napisala sam. „da prijedem te zidove, makar riječima.“

U svakoj poruci koju smo razmijenile različitosti, ali i sličnosti, naših svjetova polako su postajale sve očitije.

„Gdje vidiš sebe za deset godina?“ upitala sam ju.

„Ne vidim“, odgovorila je. „Kod nas se budućnost ne crta, već prihvaća.“

„Ja ju stalno crtam“, priznala sam osjećajući se krivom zbog vlastitih povlastica. „Planove, studij, posao, gradove...“

„Znači, ti imaš vrijeme ispred sebe.“

„Pa... da. A ti?“ upitala sam ju.

„Ja imam vrijeme iznad sebe“. Svaka njezina riječ izoštravala je razlike između nas. „Poput neba. Veliko, ali daleko.“

„Misliš li da se budućnost može birati?“ upitala sam ne znajući kakav odgovor očekivati.

„Kod tebe se bira, a kod mene nasljeđuje“, odgovorila je jednostavno.

„A ti? Što ti želiš?“

„Da ono što naslijedim ne bude tišina“, odgovorila je.

Nepisani zakoni nakon dovoljno dugo vremena postaju pisani zakoni. Prenose se s koljena na koljeno dok ne dođu u krilo pravoj osobi koja će ih usaditi u vlastitu stvarnost i pretvoriti u svačiju sudbinu. U sudbinu koja je i prije rođenja odlučena, s pogledom uprtim prema nebu, ali stopalima čvrsto vezanima za tlo.

„Ako bude moguće, studirat ću astronomiju”, napisala je jednom Amina sa sanjivošću koja se mogla osjetiti i preko ekrana. „Gledajući zvijezde, imam osjećaj da je i moja sudbina veća od onoga što mi je namijenjeno. Smijem ih gledati, ali ne i posegnuti za njima.“

Sljedeće večeri njezine poruke nisu stigle. Ni sljedeće. Prazan ekran postao je glasniji od svih riječi koje mi je ikad uputila. Pokušavala sam se uvjeriti da je zauzeta, internet slab, ili da je samo umorna. Ali tišina ima poseban zvuk kada znaš da nije sigurna. Trećeg dana konačno sam dobila odgovor.

„Što se dogodilo?“, pitala sam.

„Otac je našao moj mobitel. Rekao je da mi ne trebaju ljudi koji me uče da budem netko drugi.” Osjetila sam stezanje u grlu.

„Ti nisi netko drugi“, napisala sam. „Ti si samo... ti.”

Rekla mi je da će učiniti ono što se od nje očekuje. Nisam ju mogla razumjeti; kako samo može šutjeti dok joj se sudbina piše tuđom rukom.

„Što želiš?“, pitala sam očajnički tražeći pitanje koje još ima smisla.

„Želim zapamtiti sebe prije nego li budem primorana zaboraviti.”

Znala sam da joj ne mogu pomoći, ne na onaj način na koji sam htjela. Nisam mogla prijeći granice, promijeniti zakone, ušutkati strah koji joj je disao za vratom. Mogla sam samo biti tu. Svjedok. Glas koji čuje.

„Ako nestanem, nemoj me pamti kao žrtvu.“

„Kako da te pamtim?“, pitala sam.

„Kao nekoga tko je znao da njezini snovi nisu preveliki, nego svijet preuzak.“

Nekoliko sekundi kasnije stigla je posljednja poruka: „Ako ja ne mogu živjeti slobodno, ti živi za mene.“ Zatim, ništa.

Isključila sam računalo, ali nebo je i dalje bilo tamo. Isto, mirno, ravnodušno. Prvi put nisam mogla podnijeti njegovu širinu jer sam znala da ispod njega jedna djevojka uči šutjeti dok se u meni lomi tišina koju više ne želim nositi.

NIKOLINA KRISTOVIĆ

TRI VRSTE PUBLIKE

Kažu da je sloboda pravo svakog čovjeka, no što se dogodi kad to pravo postane prijestup? Nekad su ljudi vjerovali da mogu birati. Danas biramo između dvije naredbe. U svijetu u kojem je red važniji od istine. Sloboda se pretvara u najopasniju riječ. Ona više nije ideal, ona je prijetnja.

Grad u kojem živim ne poznaje tišinu. Kamere šušte poput lišća, a ekrani nas podsjećaju da smo „sigurni jer smo nadzirani“. Ljudi hodaju ravnih pogleda, ne zato što se ponose, već zato što se boje. Boje se tuđih pogleda, da ih netko ne bi krivo pogledao. Svatko od njih, pa tako i ja, dobili smo Slušače. Male spravice koje se stavljaju iza uha. Baka mi je rekla da su ti mali aparati prije pomagali ljudima da čuju. Danas je to drugačije. „Slušać te štiti“, govorila bi učiteljica, ali svi znamo da Slušać štiti tišinu. On zasvijetli crveno kad god bi čuo da netko izgovara ili sluša drugoga kako govori nešto što smatra prijetnjom Glavnom ustavu. Tada bi Glavni ustav ušutkao one koji su pričali, a oni koji su slušali, bili bi zaboravljeni. U takvom svijetu rodile su se tri vrste publike. Prva publika se zvala Slijepi. Oni su gledali sve one lijepe slike na kojima bi bile sretne obitelji s lažnim osmjesima. Nikad se nisu uspijevali pomaknuti i zaista vidjeti što se događa oko njih. Živjeli su pod lažnim reflektorima svjetla. Nisu mogli otvoriti oči za one kojima je trebala pomoć, no znala sam da će im se to odbiti, a kad oni budu u nevolji, ostala slijepa publika ih neće vidjeti ni primijetiti, a kamoli im pomoći. Druga vrsta publike bili su gluhi. Oni su slušali političare, radio i glazbu koja nema ni trunke emocije, lažne sretne vijesti. Oglušili su se na zov drugih u pomoć. Samo bi pojačali glazbu i nastavili pjevati državne himne koje nisu imale značenja. Treća vrsta publike bila je Nijema. Njihova šutnja bila je najteža. Oni su znali, sve su vidjeli i čuli, ali odlučili su šutjeti. Stalno su ponavljali: „Što će moj jedan glas vrijetiti protiv mase?“ Nisu shvaćali da oni svi čine tu masu. „Nisu opasni ljudi koji govore“, rekao mi je jednom u prolazu Sjenjak, „već

oni ljudi koji šute.“ Sjenjak je bio čovjek koji je preživio svijet prije našeg grada. Nekoć je bio pjesnik, no sad to više nije jer je pjesništvo zabranjeno. Jednom me je odveo u skrivenu knjižnicu ispod zemlje. U njoj je velikim slovima pisalo na zidu „Ono što je čovjek, zapisano je u onome što izgovori.“ Shvatila sam tada nešto. Nije sustav stvorio publiku, već mi sami. Slijepi nisu htjeli vidjeti, gluhi nisu htjeli čuti, a nijemi nisu htjeli priznati zbog straha. Bojali su se za sebe, obitelj i za sve one koje su voljeli.

Ujutro su me odveli pred Veliki Toranj, mjesto suđenja u našem gradu. Pitali su: „Jesi li govorila?“. Priznala sam i odgovorila: „Tišina ne stvara sigurnost.“ Ekran su zatreptali, a nepoznat glas je rekao: „Riječ je opasna.“ Nisam mogla šutjeti: „Ako ima značenje.“ Ustav se nije bojavao riječi, već njezina značenja. Svjetla su nestala, ekran treperio, a na tisuće slušača se zacrvenilo. Svi su čuli i govorili tiho, ali zajedno prvi put. Možda se početak promjene dogodi tek kad netko iz publike ustane i glasno kaže: „Vidim, čujem, govorim.“ Jer tek kad publika progovori, završava predstava.

JAKOV PREKPALAJ

PRIČA O MIRU

Kažu da se mir ne čuje. To nije istina. Mir ima svoj zvuk – nježan, gotovo neprimjetan. To je onaj prvi zvuk ujutro dok grad još spava, kad se čuje samo list koji pada na zemlju i voda što teče negdje u daljini. Mir ima i boju. Nije bijele boje kako bi ljudi prvo pomislili. Katkad je siv, kao oblaci nad rijekom, katkad zelen, kao trava koja je jedva dočekala jutarnju rosu. U njemu ima svega – i svjetla i sjene. Možda baš zato zna trajati.

Mir su i ljudi. Starci koji sjede po klupama uz potok i razgovaraju o svakodnevnim stvarima, učitelji koji biciklima i s torbom na leđima punom papira dolaze na nastavu, školarci koji sneni dolaze u jutarnji turnus. Manja djeca viču, smiju se, gurkaju. I to je zvuk mira. Glasovi koji ne znaju za strah, koji nisu morali biti tihi da bi preživjeli. Netko pjeva, netko se skriva iza drveta, a u daljini zvone bicikli. Sve to zajedno čini sklad – glazbu običnoga dana.

Popodne je mirisno. Netko peče kruh, netko posprema kuću. Na prozorima se zrcali sunce i trava diše kao da joj je laknulo. Svi rade nešto svoje, a opet su povezani, kao riječi u istoj rečenici. I sve dok ta rečenica traje, mir postoji.

Bake predvečer ponovno sjede na klupi. Jedna od njih je i moja baka. Gleda kako se potok mijenja – voda više nije ona od jutros, ali mostić jest. Mostić stoji. Razmišlja o tome da je i čovjek pomalo kao mostić jer spaja ono što je bilo s onim što tek dolazi.

I tada, u tome običnom trenutku, u kojemu se ništa posebno ne događa, ona zna da je to – mir. Kad sve ima svoje mjesto. Kad vjetar donosi zvuk zvona s crkve, a nitko ne osluškuje dolazi li opasnost. Kad znaš da će sutra opet biti isto, i da je to dobro.

Jer mir, zapravo, nije odsutnost rata. Mir je prisutnost ljudi.

POSLJEDNJI LET ZA KAPETANA

Moje ime je Jure. Galeb sam, ali ne onaj galeb koji samo krade hranu turistima. Ja sam galeb starog Mate. Moje more je više od plave boje, ono čuva sve moje uspomene, a najvažnija je upravo Mate. On je ribar, a ja sam njegov prijatelj. Ovo je priča o tome kako me more povezalo s njim i kako sada, kada Mate više ne plovi, to isto more podsjeća na našu vezu.

Sreo sam Matu prije mnogo godina. Imao je mali stari brod pod imenom „Ribarica“. U početku sam ga samo pratio, čekajući da mu iz mreže ispadne koja sitna riba. Ali Mate nije bio kao drugi ribari. Nikada nije vikao na nas galebove, naprotiv, uvijek bi nam bacio komadić kruha ili komad srdele. Imao je širok osmijeh i oči boje mora kad je mirno. S vremenom, postali smo navika. Svako jutro, čim bi Mate upalio motor, ja bih doletio. Kružio bih iznad „Ribarice“ cijeli dan, pokazujući gdje su sitne ribe. A gdje su male ribe, tu su i velike, to zna svaki pravi ribar! Nisam mu bio samo sretna ptica, bio sam mu vodič. On bi radio svoj posao, a ja svoj, nisu nam bile potrebne riječi. Dovoljan je bio njegov pogled prema gore i moj krik s neba.

A onda, prošle zime, „Ribarica“ je ostala u luci. Motor se nije palio, mreže su ostale složene. Čekao sam, čekao, čekao... Mate nije došao. Nekoliko dana kasnije, vidio sam Matinu kćer kako nosi cvijeće prema kući, a u luci su ljudi tiho stajali. Znao sam da se Mate preselio negdje gdje se mreže više ne moraju krpiti. Mislio sam da ću otići, naći drugog ribara, drugu rutinu. Ali nisam mogao...

I dan-danas ja sam galeb „Ribarice“. Svako jutro, prvo odletim do Matinog broda, koji se vezan ljuljuška u portu. To je moj zadatak. Lebdim nad mjestom gdje smo Mate i ja prije lovili. Sletim na površinu mora, na tišinu, točno tamo gdje bi on ugasio motor. I dok me valovi lagano njišu, ja ne vidim samo more. Vidim Matin brod, čujem njegov smijeh, osjećam miris kave koju je pio. More je naša uspomena, a ja sam čuvar te uspomene. Kad letim iznad tihog plavetnila, znam da Mate, gdje god bio, vidi da njegova ruta još živi.

Za mene, galeba Juru, more je veza s mojim najboljim prijateljem. Ono nije samo beskrajna voda, nego je trag našeg prijateljstva.

Dok god me nose krila, bdjet ću iznad plave površine. Letjet ću za svog prijatelja i paziti na njegovo more sve dok me valovi ne pozovu na vječni počinak. Nadam se da ću i tada ploviti... Ovaj put uz Matu, iznad velikih, besmrtnih, beskrajnih, plavih mora.

JELENA KUNŠTEK

JASTUK

Obje spavamo na istom jastuku, imamo iste normalne želje. Tvoja je da se probudiš uz zvukove cvrkutanja ptica, moja je da više nikad ne podigneš glavu s tog jastuka. Skupa smo prošle mnogo toga.

Ona je bila osoba koja je bila moje svjetlo na kraju tunela. Nakon onoga što mi je učinila, osjećam mržnju prema njoj. Svaki put kad pomislim na nju, preplavi me val frustracije, kao da je njezino postojanje stalni podsjetnik na sve što bih željela izbjeći. Ima sposobnost da i najjednostavnije trenutke pretvori u užasnu mrežu iritacije. To je kao da uđeš u sobu i odjednom zrak postane težak, ispunjen neizgovorenim riječima i neriješenom napetošću. Osjećam da želim distancu, čežnju za mirom koji dolazi iz toga što ne moram komunicirati s njom. Iscrpljujuće je stvarno osjećati se tako, ali ne mogu si pomoći – ona izvlači ono najgore iz mene.

Prije nekoliko godina ostala sam prespavati kod nje. Sve je bilo uobičajeno; pričale smo o raznim temama, smijale se i skupa ponavljale za ispit koji smo pisale sljedeći tjedan. Željela sam joj pomoći jer sam znala da ona nije tip od učenja. Objašnjavala sam joj polako, ali na njoj se vidjelo da nije pretjerano zainteresirana. Moj otac radi u istoj školi koju pohađamo kao učitelj matematike. Nitko ga iz moje škole ne voli, a pogotovo ona. Puno traži od djece i mogu reći da je dosta strog, ne samo u školi nego i u privatnom životu. Kad sam spomenula tatu, samo je kolotala očima. Rekla je da takvi ljudi uvijek misle da su u pravu. Smijala se dok je to govorila, ali u tom smijehu nije bilo topline. Rekla sam joj da je kod kuće isti kao u školi. Nije odgovorila odmah. Samo je rekla da neki ljudi ne znaju stati kad trebaju. Tada još nisam znala koliko će mi kasnije te riječi odzvanjati u glavi.

Ubrzo mi se počelo spavati i rekla sam joj da idem u krevet. Ona je ostala budna nakon mene. Moj otac mi je oko dva ujutro poslao poruku da se vraća kući i da je malo duže ostao na prijateljevu rođendanu. Ne voli koristiti telefon tijekom vožnje jer se uvijek boji da mala odsutnost ili nepažnja mogu uzrokovati velike posljedice.

Ja tu poruku, naravno, nisam vidjela jer sam zaspala, ali ju je vidjela ona. Vani je kišilo, ceste su bile skliske i bilo je dosta mračno. Ona mu je počela slati poruke, pretvarajući se da sam to ja.

02:07 – *Tata, jesi li još na putu? Ne mogu zaspati.*

02:08 – *Vani je baš ružno vrijeme... budi pažljiv.*

02:09 – *Tata, molim te nemoj ignorirati poruku.*

02:10 – *Znam da voziš, ali samo napiši „stižem“.*

02:10 – *Bojim se, stvarno. Nešto nije u redu sa mnom.*

02:10 – *Ne osjećam se baš najbolje, možeš li malo požuriti?*

02:11 – *Znam da pretjerujem, ali imam neki glupi osjećaj u prsima.*

02:13 – *Jesi li vidio poruku? Samo mi se javi, bit ću mirnija.*

02:14 – *Oprosti što te gnjavim, ali stvarno mi trebaš sad.*

Nakon posljednje poslana poruke, ekran je ostao osvjetljen još nekoliko sekundi, a onda se ugasio. Kiša je i dalje udarala po prozoru. Ona je još neko vrijeme držala mobitel u ruci, čekajući vibraciju koja se nije dogodila. Nazvala ga je još jedanput. Kad se nitko nije javio, samo je spustila telefon na stol, tiho, gotovo pažljivo, kao da se boji probuditi me. Vratila se u krevet i okrenula prema meni. Kiša je postajala jača, a noć gušća. Negdje na cesti, daleko od mene, svjetla su se zamutila, a trenutak nepažnje bio je dovoljan.

Iduće jutro probudila sam se prije nje. Mobitel mog oca bio je nedostupan. Poruke su ostajale nepročitane. Nisam željela misliti na najgore. Pokupila sam svoje stvari i otišla kući. U razrednoj grupi vidjela sam da je napisala da sigurno nećemo imati ispit iz matematike koji smo trebali pisati sljedeći tjedan. Počela sam osjećati neku nervozu, ali sam je ignorirala. Stigla sam kući i odmah me mama uvukla unutra. Pitala sam gdje je tata. Mama me pogledala onim pogledom koji ne traži odgovor, nego pripremu. Ruke su joj se lagano tresle dok me vodila prema dnevnoj sobi. Sjedila sam na rubu kauča i gledala u pod. Rekla je da se nešto dogodilo. Da je noć bila loša. Da su ceste bile skliske. Govorila je sporo, kao da bira riječi koje neće pasti preteško, ali nijedna nije bila lagana.

Nisam plakala odmah. Prvo sam pomislila na poruku. Na to kako je nisam vidjela. Na to kako ju je netko drugi vidio umjesto mene. U glavi mi se stalno vraćala ista rečenica iz razredne grupe. Kasnije su rekli da je to bila nesreća. Da se takve stvari događaju. Da nitko nije kriv. Ja sam klimala glavom jer je to bilo lakše nego govoriti. Ona je bila uz mene cijelo vrijeme. Donosila mi je vodu, držala me za ruku, spavala kraj mene. Govorila je da me razumije. Da zna kako boli. Nikad nije spominjala poruku.

Godinama kasnije, još uvijek dijelimo isti krevet. Isti jastuk. Ponekad se probudim prije tebe i gledam ti leđa dok dišeš mirno, kao netko tko nema razloga za krivicu. Ja se budim svake noći s mislima koje jastuk ne može ugušiti.

TOMA BILOSNIĆ

RIČI I DILA

Sidija san sam toga dana na rivi moga maloga mista. Noge su mi visile nad morem dok sam u pozadini osluškiava zvuk brodskoga motora. Nekome je opet motor u kaiću potega zrak pa vergla i zuji. Nije mi se išlo doma, bija san nemiran, a beštine s broda pojačavale su sivilo u meni. Po glavi su mi se vrtile babine riči od sinoć, kasno. *E moj Toma, nije ljubav samo reći volin te, triba to i pokazati.* Uvik san bija od dišpeta i sto san puta naljutija babu, ali nikad ko dosad, njene riči nisan ovako dobro čuja.

Gleda san kako se kaići njišu i biža mislima k njoj. Sigurno je u kužini, flekava od uja što je štrapanilo dok mi je začinjala ručak. Boja san je se, ali u isto vrime zna da to nije isti onaj straj ka prid ocen i materon. Njoj san uvik moga uteći kad bi me ovi dvoje napali, iako san zna da me i kod nje čeka prodika, samo nije to isto. Onaj ko ima babu na otoku zna o čemu govorin. „Ma nisan triba sinoć baš toliko kasno doć“, mislija san. Brinila se baba za me. Čekala me da se vrnem doma, umorila prste na krunici čekajući na neudobnoj katrigi u kantunu kužine. Ka san doša, nisan zna el joj prsti vrte zrna krunice ili broji sve što san krivoga napravija toga dana, ali nije rekla ni rič. Je li to briga ili ljubav? Ujutro mi je dala marendu bez riči. Naljutija san je. Tija san biti smišan pa sam brzopleto umisto isprike reka babi: „Volin te“. Njezin odgovor da mi je misliti. Nije ona nikad bila od puno govora, za razliku od babe s materine strane. Više za skuvati maneštrun kad bi vidila da san slab ili podmetnuti koji šold kad bi znala da mi triba, Čuvala me kad je mater morala raditi i bez puno riči odrasta san s njon siguran i u ljubavi. Ovaj put je bome zagrmila: *E moj Toma, nije ljubav samo reći volin te, triba to i pokazati.* Svatija san što je tila reći, nije ljubav samo u ričima, ljubav se prava krije u dilima.

Sta san na noge da pozdravin zadnje zrake sunca što su prodirale iza brda i svatija; ljubav mi daje more kad me osvježi u vrućim litnjin danima, otac kad vridno radi za mene, mater što grinta, ali me

svaki dan s toplin ručkom posli škole dočeka. Ljubav je i onaj osjećaj koji se stvori u meni kad učinim nekome dobro, ljubav je kad ne pitaš za pomoć, a prijatelj ti ipak pomogne. A ljubav je i onaj pas moj kad repom maše; to on govori da me voli. Koliko me tek ova sidulja moja voli kad je sinoć do iza Dnevnika ostala čekati? Jasno mi je, ričima se puno toga lipoga more reći, ipak samo ljubav u dilima mogu pripoznati, onim malim, svakodnevnim. Babina mudrost me pogodila di treba i valjda san prvi put svatija ono što je tila reći. Stavija san ruke u žepe od jakete i dok mi je bura grizla obraze na ovaj lipi zimski dan, krenija san doma, ovoga puta na vrime da babi pokažen koliko je volin i da za ubuduće znan da je babina rič zlata vridna.

Rječnik

riči – riječi; dila – djela; sidija – sjedio; mista – mjesta; osluškiva – osluškivao; kaić – drvena brodica; vergla – proizvodi zvuk okretanja motora; beštine – psovke; dišpet – inat, prkos; ko – kao; biža – bježao; kužina – kuhinja; flekava – uprljana, prljava; uje – ulje; štrapanilo – pošpricalo; straj – strah; mater – majka; prodika – opomena, ukor, grdnja; vrnem – vratim; katriga – drvena sjedalica; marena – doručak; maneštrun – tradicionalno jelo s paštom ili krumpirom; šold – novac; sta – stao; grintati – prigovarati; ; žepi – džepovi

JELENA LJUBIČIĆ

ZAŠTO NE ČITAM

Dragi nastavnici, učitelji i roditelji, ovdje ću ja, takozvana disleksičarka, odgovoriti na vaše pitanje zašto ne čitam.

Kad posudim lektiru, već naslov počne nestajati po korici pa zastanem i zapitam se je li to do starosti knjige ili do mene. Otvorim prvu stranicu, a slova prodišu od prašine koja se nakupila. Počnem čitati i upoznam se s Antom. Kante se pretvori u Atome, al' na petoj stranici se odluči za Mate. Želim ga zapitati kako tako brzo uspije zamijeniti ime, ali odustanem jer to nije moj posao. Pate se opije, počne plesati i ludirati se po stranici pa mi ispremješta slova svugdje gdje ne treba. Zadavam ga očima. Napokon se sav uplašen i smiri. Ante, crni Ante. Umorim se slaganjem slova i riječi nazad na mjesto pa sklopim oči na sekundu. Ludi Mate mi je pobjegao s trećeg retka u četvrti i mislio da neću primijetiti. Nastavim čitati, zastanem, shvatim da bih gledajući u zid više znala. Dođem do dijela gdje Ante upoznaje mačka Roka. Vratim se na početak da za svaki slučaj provjerim da mačak nije pas. Oko je bio nestašan pa mi je kandžama pokidao jedno slovo. Okrenem stranicu, vidim ilustraciju Ante s mačkom Korom na anteni pokraj kante. Zatvorim knjigu zbunjena razmišljajući kako su završili u Grčkoj u Ateni.

Eto zašto mnogi ljudi s disleksijom biraju ne čitati i dosta njih ne daje šansu knjigama. Zamolila bih čitatelje koji imaju romantične veze s knjigama da baš u njima, knjigama, potraže razumijevanje za nas i da nas više nikad ne zezaju. Tko zna, možda jednog dana više nas počne izlaziti na spoj s knjigama i lektirama.

DEMIAN JURIC

MAJCI

Majko,
ti si kuća koja se ne vidi,
ali se u nju uvijek vraćam ranjen.

U tvojim očima još stoji
dječak kojeg sam napustio,
kao kaput na starom čavlu
– čeka, i ne pita zašto kasnim.

Volim te na načine
koji ne znaju biti dobri.
Moja ljubav je težak predmet:
često ti ga ispuštam u krilo
i pravim se da ne čujem lom.

Ti šutiš vještinom svetaca.
Skupljaš moje promašaje
kao razbijeno staklo
i od njega gradiš prozore
da bih ja imao svjetlo.
Ja ti donosim godine
koje mirišu na poraz,
korake bez smjera,
i ime koje još nisam zaslužio.

Znam –
boli te ne ono što jesam,
nego sve što sam mogao biti
a ostao sam samo mogućnost
u tvojim rukama.

Ako sam ikada bio dobar,
to je bilo dok si me gledala.
Ako sam ikada pao,
to je bilo jer sam zaboravio
da me još držiš.

I kad jednom prestanem dolaziti,
kad me više ne bude u tvojim brigama,
u meni će i dalje živjeti
tvoja ljubav –
tiha, postojana,
i moja krivnja
što sam je naučio nositi
tek kad je postala preteška.

NAOMI BAŠIĆ
PORUKA U 1:37

Subota.

Navlačim štikle s očito previsokom petom.

Zlatni uvojci plešu u mirisu parfema.

Posljednji put popravljam ruž.

Stoji iza mene, u najdražoj, tirkiznoj spavaćici.

Skriva strah, ali nazirem ga na bljedom
odrazu u ogledalu.

„Sunce, pamet u glavu“, izgovara stoti put
toga tjedna.

Zatvaram vrata, a u hodniku ostaju svjetlo,
kaput na vješalici

i silueta što broji korake koje više ne čuje.

Hodam pjevušeći po mokrom asfaltu

koji broji tuđa imena

dok njene misli neumorno vrte

svaki zavoj iz crne kronike,

a ruke mole da se vratim cijela.

Ulazim u klub i dok se ja gubim u

titranju neona i zveckanju čaša,

ona gubi san, minutu po minutu,

stegnuta srca.

I te subote bojala se više nego ja.

Ne grada, ne tame – nego svijeta bez mene.

Bojala se nečega što ne pamti imena,

što ne čeka i ne bira.

I dok sam mislila kako živim slobodu,

ekran zasvijetli više od cijelog grada.

U 1:37 stigne poruka bez pitanja:

„Proviri u sobu kad stigneš“

i tad shvatim da me netko čeka više

nego što me cijeli svijet traži.

CORINA KOVAČIĆ
DAROVİ MOJİH ŽENA

Dar prvi – sjećanja:

Prabaka je ostavila
šutnju koja se širi u prokletstvo
generacija poput
vlage
po zidovima starih kuća.

Baka je čuvala sate
u zdjeli
i zavjetovala ih da kisnu
u domaćem loncu.

Mama poklanja
oči koje vide tuđu bol:
njome plete prozračno lepršave
zavjese.

Teta je ušila tišinu
u poderane krpe
sjećanja.

U sobi koja
odiše lavandom
otvaram darove
ispod slojeva
prašine i tišine.

Sjećanja razlivena
kao ulje upijena:

plahte plamte
bezglasno.
A nekad i samo mirišu
bez vidljiva plamena.

Dar drugi – tapete:

U bakinoj dnevnoj sobi
tapete šute uzorak
ponavljanja.
krug linija list krug linija
krug linija list krug linija
krug linija list krug linija

Ispod prvog sloja
zaliječeno još
i još i još i još...
Prešutno u slojevima
ispravljanje pogrešaka.

Kad ručam kod bake,
tačno u podne,
svjetlo pada bočno
na zid nasuprot.

Kao da se i dan
naginje
nad ono što je
prekriveno.

Tad vjerujem
da je i meni dopušteno ostati
u nekome svojem starijem sloju.

A onda se kući vratim
mudrija i sita.

Dar treći – pauci:

U bakinoj kući
osamnaest stepenica
vodi do tavana.

Koji miriši
na metal i vlagu
i jednu nenošenu
košulju.

Kad se popnem
i odškrinem vrata,
shvatim da nisam
jedina.

I pauci su te priznali.
Svoje mreže ne pletu
preko tvojih stvari.

DOMINA MORNAR

NIKO NI REKA

mater je rekla
ka usput
da ni kruva
i da je umra

ni se okrenila
ruka joj je već bila
u lavandinu

stol je osta čist
ka da se danas
ni ručalo

nisan znala
kadi da stavin
tu rič

sunce je tuklo
po škurama
isto ka i uvik

svi su znali
ča triba činit
samo ja
nisan imala
di stat

bila je srida
običan dan

sat u kužini
ni se zaustavija

ča je tribalo
reć
ni se reklo

ča ni tribalo
govorit
govorilo se

tila san
sedit
ali ni bilo
mista

tila san
stajat
ali san smetala

tilo je znalo
nešto
ča ja
nisan

noge su mi
same
našle prag

tu san stala
ni vanka
ni unutra

ni prije
ni posli

ruke su mi
visile
ka da čekaju
ča s njima

i niko
ni reka

Rječnik

niko – nitko; ni – nije; reka – rekao; mater – majka; ka – kao; da ni kruha – da nema kruha; umra – umro; ni se okrenula – nije se okrenula; lavandin – sudoper; osta – ostao; ni se ručalo – nije se ručalo; nisan – nisam; kadi – gdje; stavin – stavim; rič – riječ; tuklo – udaralo; škure – kapci (grilje); uvik – uvijek; ča – što; triba – treba; činit – činiti; di – gdje; stat – stati; srida – srijeda; kužina – kuhinja; ni se zaustavija – nije se zaustavio; ča je tribalo reć – što je trebalo reći; ča ni tribalo govorit – što nije trebalo govoriti; tila san – htjela sam; sidit – sjediti; mista – mjesta; stajat – stajati; tilo – tijelo; vanka – van; posli – poslije; visile – visjele

ISABEL KREMA

FRANCUSKA

Gledam ribe iznad sebe,
Travke ispod
Želiš li, donijeti mi mlijeka –
Hraniti me još,
U ovomu obliku?

Iščupala sam resu,
Uštupnula ribicu,
Repić sad joj visi
Na mome trbuhu.
A ja još bi mlijeka
Majčice svoje,
Zemlju kojom hodaš
Da donese mi se dolje.

Nepoznat ti je pogled moj
I svojim ne prepoznaješ me,
Ali znam da me vidiš;
Mirisom, mirisom štalice
Kuće naše sjenaste
Majčin miris mlijeka
Iz svježje ti dojke.
Na dnu rijeke mulj mi šapće,
Ključa gnjurac,
„Nisi kako treba,
Koščicu mi prodaj,
Tjelešće zakolji.“

A ja bi, mamo, mlijeka
Samo gutljaj topla mlijeka

Ja tjelešce zaklat mogu,
Na zemlju kročit nogu
Al onda više nije moja
Kap bar – toplu, bijelu,
I tako i pod vodom
Mogu bit na nebu.

PATRICIJA MARUŠIĆ
TOPOGRAFIJA TIŠINE

Nekada je tišina imala težinu, donosila je mir,
nosila se u džepovima
i rasipala po kućnim pragovima.
Danas je mir zamijenjen signalom
i nečujnim sudarima ljudi
koji prolaze jedni kroz druge.
Sebičnost grije samo vlastito ognjište,
u srcima im je kamen,
ali još pamti toplinu dlana.
Nekada je rijeka bila duboka i čista,
ona danas više ne pamti dno,
mutna je od riječi bačenih u nju.
Djeca više ne prljaju koljena,
igra je arhivirana.
Obitelji sjede za istim stolom,
svatko jede svoju tišinu.
Istine su zamotane u navike.
Ljudi se pomalo odvikavaju jedni od drugih.
U masi se lakše izgubiti nego pronaći ruku.
Slijepi svijet gleda bez očiju,
svjetlo se u njima gasi
dok ekrani ostaju upaljeni.
Kada buka postane nepodnošljiva,
svijet se isključuje.
Ostaje tišina –
ona ista koja još zna
kako se ponovno uči mir
I otvara prostor za riječ.

ODJEK U DVORANI ZRCALA

Gradski trg bio je siv, ne toliko zbog betona, koliko zbog ljudi koji su se kretali u savršenom, gotovo uvježbanom ritmu. Svi su nosili slične kapute, hodali istom brzinom i gledali u istu točku na horizontu. U tom gradu biti drukčiji nije bilo zabranjeno zakonom, ali bilo je kažnjivo tišinom susjeda i sumnjičavim pogledima prolaznika.

David je bio jedan od onih koji su se savršeno uklapali. Radio je u uredu za standardizaciju, gdje je svaki dokument morao imati točno određenu marginu. No jednog utorka sve se promijenilo.

Na putu na posao David je primijetio čovjeka koji je sjedio na pločniku i, umjesto da žuri, polako je slagao kulu od kamenčića. Taj čin besciljnosti bio je toliko stran Davidovoj svakodnevnici da je zastao. Osjetio je neobičan nemir. Prolaznici su obilazili čovjeka kao da je rupa u prostoru, ne gledajući ga, ali ubrzavajući korak. To je bio prvi socijalni mehanizam: ignoriranje onoga što se ne razumije.

Sljedećeg dana David je na posao zakasnio pet minuta. Njegov šef, gospodin Hrast, nije vikao. Samo ga je dugo gledao, s izrazom lica koji je sugerirao razočaranje, a ne ljutnju. To je bio drugi mehanizam: emocionalna ucjena zajednice. David se ispričao, ali sjeme sumnje bilo je posijano.

Tijekom pauze za ručak u kantini se povela rasprava o čovjeku na pločniku.

„Narušava ritam“, rekla je jedna kolegica, ne podižući pogled s juhe.

„Čini nas nervoznima bez razloga“, dodao je drugi.

David je šutio. Htio je pitati zašto ih obična kula od kamena toliko plaši, ali pritisak grupe bio je opipljiv. Osjećao je da bi svaka riječ obrane značila izopćenje.

Navečer se vratio na ono mjesto. Čovjeka nije bilo, ali kula je još stajala. David je ispružio ruku namjeravajući je srušiti da bi se vratio miru koji je poznavao. Umjesto toga, dodao je jedan mali, bijeli kamenčić na vrh.

Sljedećeg jutra grad je bio u blagom kaosu. Netko je vidio Davida. Glasine su se širile poput tinte u vodi. Kolegice i kolege više mu se nisu obraćali. U uredu su svi odjednom postali nevjerojatno zauzeti kad god bi on ušao u prostoriju. Psihološki pritisak izolacije bio je teži od bilo kakve fizičke kazne. Čovjek je društveno biće, a David je odjednom bio izbrisan iz društva dok je još uvijek sjedio u njemu.

Gospodin Hrast pozvao ga je na razgovor.

„Davide, zajednica je poput sata. Ako jedan zupčanik počne kucati u vlastitom ritmu, sat staje. Zašto želiš zaustaviti sat?“

David je pogledao u svoje dlanove.

„Možda sat ne treba samo pokazivati vrijeme. Možda ponekad treba samo postojati.“

Otpušten je istog dana. Dok je izlazio iz zgrade s kutijom svojih stvari, očekivao je da će osjetiti očaj. Umjesto toga, osjetio je nevjerojatnu lakoću. Hodao je trgom, ali ovaj put nije gledao u horizont. Gledao je u lica ljudi. Vidio je njihov strah, njihovu grčevitu potrebu da ostanu isti.

Kada je došao do mjesta gdje je bila kula, vidio je nešto što ga je zaustavilo. Kula se više nije sastojala od pet ili šest kamenčića. Bila je visoka gotovo do njegovih koljena. Netko drugi, u tajnosti noći, dodao je svoj kamen. Pa još netko. Pa još netko. David je sjeo pored kule. Nije više bio dio stroja, ali postao je dio nečega mnogo stvarnijeg – tihe pobune onih koji su se usudili primijetiti da je svijet širi od margina njihovih kaputa. Shvatio je da se društvo ne mijenja velikim revolucijama, već malim kamenčićima koje ostavljamo tamo gdje ih nitko ne očekuje.

JANA NOVAK

NOVA JUNICA

Na selu su jutra uvijek jednolična. Magla se baca preko njiva, kuće spavaju dok dim polako izlazi iz dimnjaka. Brižne majke i supruge skrbe o miru u domu dok muškarci, neumorno i vrijedno, donose kruh na stol. Život teče bez iznenađenja ako je u skladu s očekivanjima ostalih. Ljudi ovdje vjeruju u sretan život samo ako je već unaprijed zacrtan. Ni naša kuća nije iznimka. Govori se tiho, a odlučuje glasno, najviše o meni.

Sjedim sa svojom Marom na terasi ispred kuće. Promatramo stare susjede koje ogovaraju i znaju uvijek sve i mlađe žene s košarama pognuta pogleda. To nismo mi, takve nećemo biti mi. To ne može biti život? Ili?

„Skoro je došiel i taj den. Zutra buju rekli Elizabeta Flojharova. I kaj onda? Kaj bum onda ja? Žena, sneha i to je to“, govorim Mari malo prebrzo.

„Ne vidi ti se Joža?“, pita Mara tiho.

„Ne znam. Nigdar me ni pital kaj ja mislim, kaj ja očem. Rekel mi je da bu me čuval, jače neg kaj strah veselje primi. Pazil? Pa kaj sam ja, cvetek pred njegovim pragom, da me veter meče kak oče, a on sam gleda ak bum zdržala il' bum opala?“, skoro pa vičem Mari koja se odmakla metar od mene.

„Ak opadneš, buš se zdigla. Bar te je neko štel“, pokušava me tješiti.

„Je. Došel je, gledel me kak se gleda junicu na sejmu pa rekel: Dobra je Lizika, dosta mi je, bum ju zel“, izdahnem i sklapam ruke na krilu.

„A kaj tvoji veliju?“, odvaži se Mara i upita me.

Majka, koja je dotada bila u kuhinji u blizini terase i pravila doručak, brzo se uključila u naš razgovor: „Kaj ja velim? Dober je to čovek, jako vredni, ima deset junic v štali, mela bu strehu nad glavom, ne bu nigdar gladna. Elizabeta to ne vidi ništ.“

„Kaj ak ja ne bi sam kruhaš tela? Kaj, ak bi ja štela da mi reče neku lepu reč? Da me pogleda. Da zaprav osetim da sam mu nekaj“, uzvratila samo joj.

„Ne zmišljaj“, rekla je kratko, „takvi ti je život.“

„Ne, mama, takvi je tvoj bil. Moj ne mora biti!“, podigla sam glas.

„Al kaj sad? Prekesno je. Odišla bi? Kam? I kam bi z sobom? Tak i tak smo ti život već zapisali, tak i tak ti se više ne spada... Ne filozoferaj, život je ne bajka“, majka je odrješita.

„A ja bi baš štela da je! Očem da mi je dober, da mi je kak najbolji prijatelj!“ viknula sam i gledala je ravno u oči. Šutjela je, a šutnje je bila teža od svih njezinih batina.

„No, poglej si Maru. Kaj njoj fali? Lepo ima svojeg Iveka, skrbi o hiži, o njemu. Još im faliju deca, ali bu i to skoraj“, približava se Mari.

Mara samo kimne glavom i povlači rukave da bi sakrila modrice na zapešćima.

...

Čekala sam večer da potajno otiđem do Jože, do njegove štale. Vidim ga kako brine o svojim junicama i kako im tepa. Ne djeluje mi uopće zabrinuto.

„Joža“, dozovem ga tiho i nježno.

„Kaj je?“, kaže malo preglasno i preoštro.

„Si me gda opče videl?“, pitam.

„Pa vidim te, gledim te, tu si pred menom“, podrugljivo odgovara. „Zakaj me to ve spitavaš, vidiš da imam još puno posla?“, ne da se smetati.

„A buš me znal pitati da vidiš kakva sem, kak se osečam, kaj ja očem?“, nastavljam po svojem.

„Znam da buš moja kak i mora biti“, odgovara glasno, nastavlja s poslom i pokazuje mi vrata.

Vratila sam se kući u suzama. Mara me tješi i plače sa mnom.

„Poglej ju. Bela obleka visi na vratima. Preteška je. Ne znam kaj bum za sobom“, govorim spuštenom glavom. Mara samo šuti i plače još jače.

„Mara, vidim se kak stojim pred cerkvom. Zvona zvoniju, lupaju, kričiju. Vidim kak pogledam Jožu i sam se obrnem na drugu stran i otidem v slobodu bez sih njih“, govorim joj zaneseno.

„A, buš to vupala zutra napraviti?“

Rječnik

bela – bijela; buju, buš, bumo – će, ćeš, ćemo; cerkva – crkva; čovek – čovjek; cve-tek – cvjetić; deca – djeca; faliti – nedostajati; filozoferati – filozofirati; gda – kad, ikad; hiža – kuća; kaj – što; meti – imati; ne spada se – ne pristoji se; nekaj – nešto; nigdar – nikad; obleka – haljina, odjeća; obrnuti se – okrenuti se; očem – hoćem; oditi – otići; opasti – pasti; opče – uopće; osetiti – osjetiti; osečati – osjećati; pre-kesno – prekasno; reč – riječ; sejem – sajam; si – svi; sneha – snaha; spitavati – is-pitivati; stran – strana; streha – krov; šteti – htjeti; v – u; veljeti – reći; veter – vje-tar; vidi ti se – sviđa li ti se; vupati – usuditi se; zaprav – zapravo; zdržati – izdržati; zmišljati – izmišljati; zutra – sutra

MEMBE

Vrnol sem se pred samo ranje. Uspel sem napabirčiti dosta sitnuri-nja po mekotaj pak sem se obždril kaj mi se je čerevo po zemle vleklo. Još bom koj pot ove jeseni otišel, a v zimsko se doba ne bo splatilo daleko iti – ondar nemro, zaizbile, ni rasoje meglo obuditi dok zaspi, to blazino s kojom se zemla pokriva. A mene se sakaj događa, i imam kaj v glave pretepatil! Skrivam se v stare ruševine od iže. Vlezel sem v handrak. Z vulice se vide samo napol odškrinjena vulična vrata i nagneni plot. Dva so obloka na te iže; feringe stoje kak drevene na zdenjave iza potrtoga steklovinja. Veliki dud pri plotu natkriva dimnaka z kojega se sad samo Istina kadi pak na vetru ofertuje po negve granaj i zaraščenomu dvoru. Što zna koj je i kakov se svet i gda odotod gore otrpnol prije neg sem ja, stakor, domigal. Senja šepče kak malomu detetu. Droptinke mi samo od te Membe vu vuva cure, a slušati mi se oče! Jeziki čkome, joči se više skupa ne vesele ni ne beče, sozice više ne žekčo obraze dok im je žmeko... Ne bo to stanje nigdar više kak deklina ladica i konjska guzica sega puno. Si kriče: „Ide se naprv!“, „Kupi halje, beži dalje!“. A kam? V mrak i samočo koji pamet pobirajo? Takvo je vreme došlo – se menje sveta, a više stakorov.

Navek sem nekak bil preveč sam, a dosta sem putuval. Išel sem čak tam poprek pruge pak do festunga! Na takvomu potu po društvenaj mrežaj sakakve munjence od stakorov sretneš. Rejši se bodo špinčili jedni pred drugemi, nek si pajdaši bili. Dok treba nekomu pomoči, nema ji, a dok nim treba, znado dojt i kak kača se prefrkavati. Tati samo ftičo v žepe do kolena česa im se goder oče... Pod festungom se po noči mrakulje zestajo: v crne oprave, glave pokrite z ropci, a obrazi im se bele kak oprava mladenkina. Mene se i v meglo rastačo pak pretvarajo v mačke, zajce, kanjуре, srne, jelene, cucke, fazane i što zna kaj se još ne... česa se pravi macan od stakora ne bo splašil ako razme i poštiva! Ali, svet se je i za nas stakore zmenil. Doktor i belaj kutaj z debelemi iglami pikajo naše zgublene riti... ili, još gorje, kojekakve nas matvonke čuvajo po škatulaj z rešetkami

pak se čude kak imamo pametne joči, kak lepo znamo kocati i igrati se. Ne bi se ja dal priprti! Neso ništ pametneši nek so oni negdašni bili, pred kojemi je, navodno, pred više od pol jezera let i jako daleko nekakov Giovanni sveta v ižurino priprl i skril. *Yersinia pestis* morti je vlanski sneg, al neje dobra ni kuga, ni nagla smrt. Vujti treba z oti škatul! Navek moramo nekam bežati i snalaziti se. Zabadav, kak da koza trčka riče – nemreš dva pot isto rano jesti za kojo se postaraš. Zaopađal sem grupe napujancov i ništarij po društvenaj mrežaj. Mislil sem, prava bi pajdašija mene našla kesne nego nešče što je po smrt poslan, a ono, gle: znagla, kak vu vrapcu drek! Zestanek je bil kak v priče: nekoj sem večer pratil v kmice mladoga para koji so nekakve grickalice vuspot hrdali pak je mrvuljinje curelo dole. Naslonili so se na grobljansko kučico za alat. Premrmlali so da vrag bi ga znal kuliko je več vur, a onda raspamečeni zavreščali dok se je znutra nešče kak z bednja oglasil: „Dvanajst!“. I ja sem se zadrevelnel, makar sem otrpije znal da vnutre navek jeden pijanec spi: nekaj je malo, zeleno zasvetilo blizu i skočilo pred me. Ona! Nesem ni senjati mogel da bom videl zelenoga stakora. *Nemoj se bojati, ja sam samo fluorescentna i izgubila sam se!*, jedva sem čul dok mi se je obrnola. I tak sem doznal da je i ona prešla koječesa. Negde v gradskom laboratoriju na nje so i nejinaj delali *genetske modifikacije*. Jempot se ženska v bele kute, komad i pol od čovekice, okolu zmotavala i rokavice navlekla. To je navek bil znak za stakore v steklenaj škatulaj da ne bo dobro zišlo. Al onda se podel i muški belokutaš, mrmlal nekaj o *femme fatale* i počel jafkati dok si je raspustila lasi i hitila se na njega. Porinoli so steklenko, neso se te čas snašli, a stakori so se razbežali. Bilo je, „Vudri ga kaj nestane, drž ga kaj ne opane!“. Zeleno so v kante „Opasni otpad“ znesli vun. Vozila se je i v smetlarske i teretnemi kamioni, vu vlaku... a neje jadona znala kam ide. Dok ji ja nesem pota pokazal.

Sad spimo v stare iže. Nemre se reči da v ote iže nišče više ne žive! Bom jo i v gorice otpelal. (Kostajn za kletijom stoji, nad bregom. Dok odnekod srna k trsju dojde, joči so ji kak zdenci głoboke, a v nim se celi svet ogleda! V klete, mertuk polek peči stoji, vino se

z nega v ganjek nalukava. Oblok je otprt, feringa kraj raspela na propuju poprijava. Po kredencu pavok beži. Kupice naprašene vu njem stoje; gda so zađni pot nekoga kušuvale?) Mi domači stakori znamo: tu nas paze *nosaki* – oni koji so negda naši stari bili. Skuplajo se pod obloki i samo nalukavajo vnuter, a nikakvoga kvara nečo napraviti. Vušli so Vremenu.

Što je te koj bi mogel Vreme razmeti? Što ga pristaviti ili pohajkati more kak gazda gizdavi konje z dvora na vulico: „Ooj!“? Vreme v nami stoji, dreveno, nemočno, kak kolec v zemlo zabit! Da nema Svesti, ne bi osečali kak nas vleče za sehom. Svest se sakam pešče kak cucek pod boto, curi po rečijaj, po pleče gmiže, po čerevu žekče, po glave se pretače! Ona, *élan vital*, rasvetlava reči od koji je Peršona napravljena. Šepče vu vetru, gori i sveti v jognu, obr vode leti i vu nje se rastače... Ako jo pitaš: „Kod si se tepla?“, rekla bi ti – posakod.

Ona, stakorica koja je z menom vušla, sveti mi v mraku. Moja luč.

Rječnik

memba – razgovor; vrnoti se – vratiti se; sem – jesam; pred – ispred, prije; ranje – jutro, svitanje; uspeti – uspjeti; napabirčiti – nakupiti; sitnuriñje – sitne stvari; mekota – oranica; pak – vez. pa, pril. opet; obždrti se – prejesti se; čerevo – trbuh; zemla – zemlja; vleči se – vući se; bom – budem; v – u; koj – koji; bo – bude; iti – ići; ondar – tada; zaizbile – zaista; rasoje – vile; megla – magla; obuditi – probuditi; blazina – prostirka od perja u postelji, perina; mene (genitiv) – meni; sakaj – svašta; pretepati – pretresati, pretraživati, raspravljati, razglabati; iža – kuća; vlesti – ući, unići; handrak – nered; z – iz; vulica – ulica; napol – napola; odškrinjena – odškrinuta; vulična – ulična; nagneni – nagnut; plot – ograda; oblok – prozor; feringa – zavjesa; kak – kao; drevene – drvene, ukočene; zdenjava – hladnoća; potrto – razbijeno; steklovinje – komadi stakla, staklovina; dimnak – dimnjak; kadeti se – dimiti se; ofertuvati – koketirati, obavljati što; negve – njegove; zaraščen – obrastao; što – tko; svet – ljudi; gda – kad; odotod – prilog, odovuda; otprnoti – odletjeti, odlepršati; neg – nego; stakor – štakor, domigati – doći, dovući se; senja – san; šeptati – šaptati; dete – dijete; droptinka – mrvica; vu – u; vuva – uši; oče – hoće; jeziki – jezici;

čkometi – šutjeti; joči – oči; bečati se – plakati se; sozice – suzice; žektati – škaklja-
ti; žmeko – teško; stanje – kuća i gospodarske zgrade; nigdar – nikad; deklina –
djevojčina; sega – svega; si – svi; kričati – vikati; naprv – naprijed; kupi – skupljaj;
bežati – bježati; kam – kamo; pobirati – uzimati; se – sve; manje – manje; navek
– uvijek; bil – bio; preveč – previše; putovati – putovati; išel – išao; tam – tamo; po-
prek – popriješko; festung – utvrda, zidina, bedem; pot – put; sakakvi – svakakvi;
munjenci – budale; rejši – radije; špinčiti se – praviti se važan; drugemi – drugi-
ma; nek – nego; pajdaš – prijatelj; ji – ih; nim – njima; znado – znadu; dojti – doći;
kača – zmija; prefrkavati se – presavijati se; tat – lopov; fukati – stavljati, umetati;
žep – džep; koleno – koljeno; česa...goder – čega god; mrakulja – avet; zestajati
se – sastajati se; oprava – odjeća; pokrite – pokrivene; z – s; robec – rubac; beleti se
– bijeliti se; meniti se – razgovarati; rastačo – rastaču; zajec – zec; kanjur – škanjac;
cucek – pas; splašiti se – preplašiti se; razmeti – razumjeti; zmeniti se – promije-
niti se; bela – bijela; zgublene – izgubljene; rit – stražnjica; gorje – gore; matvon-
ka – podsuknja, za osobe u značenju *glupača*; škatula – kutija; lepo – lijepo; kocati
– penjati se; dal – dao; pripri – pritvoriti; neso – nisu; ništ – ništa; pametneši – pa-
metniji; so – su; negdašni – nekadašnji; pol – pola; jezero – tisuća; leto – godina;
nekašov – nekakav; skriti – sakriti; mortki – možda; vlaški – prošlogodišnji; sneg
– snijeg; vujti – pobjeći; oti – tih; nekam – nekamo; zabadav – besplatno, uzalud;
trček – panj; ritati – udarati; nemreš – ne možeš; rana – hrana; postarati se – pobri-
nuti se; zaopađati – zaobilaziti; napujanec – napuhanac, onaj koji je umišljen, ohol;
ništarija – nečasna osoba, ništarija; pajdašija – prijateljstvo, prijatelji; kesne – kasni-
je; neščce – netko; drek – izmet, zestanek – sastanak; nekoj – neki; kmica – mrak;
vuspot – usput; hrdati – grickati; mrvuljinje – mrvice; cureti – curiti; dole – dolje;
premrmlati – promrmljati; kuliko – koliko; vura – sat; raspamečeni – bez pame-
ti; zavreščati – završnuti; znutra – iznutra; z bednja – iz bunara; zadreveneti se –
ukočiti se; vnutre – unutra; spati – spavati; zasvetiti – zasvijetliti; nesem – nisam;
senjati – sanjati; obrnoti se – obratiti se; prejti – proći; koječeša – koječega; neg-
de – negdje; nejinaž – njezinima; delati – raditi; jempot – jedanput; okolu – okolo;
zmotavati se – motati se; rokavica – rukavica; navleči – navući; steklena – staklena;
zišlo – izašlo, završilo, prošlo; podeti se – iznenada se pojaviti; jafkati – zapomaga-
ti; lasi – kosa; hititi se – baciti se; porinoti – gurnuti; steklenka – staklenka; vudriti
– udariti; opasti – pasti; znesti – iznijeti, iznesti; vun – van; gorice – vinograd; otpe-
lati – odvesti; kostajn – kesten; breg – brijeg; dojti – doći; zdenec – bunar; globo-
ka – duboka; celi – cijeli; mertuk – posuda; polek – pokraj; ganjek – hodnik; otprt
– otvoren; propuj – propuh; poprjavati – prhati, polijetati; kredenec – ormar; pa-
vok – pauk; kupica – čaša; zadni – zadnji; kušuvati – ljubiti; nosak – duh, utvara; te
– taj; pristaviti – zaustaviti; pohajkati – potjerati (konje); gizdavi – ponosan; kolec
– kolac; zabit – zabijen; svest – svijest; osečati – osjećati; sakam – svugdje, svukuda;
petati se – gurati se; bota – batina, štap; reči – riječi; pleča – leđa; žektati – škakljati;
rasvetlavati – rasvijetljavati; peršona – osoba; svetiti – svijetliti; jogen – vatra, oganj;
obr – iznad; tepsti se – skitati se; posakod – posvuda

MAJA TURIN

VRT

Ovaj život moj je vrt.

Sjemenka (lat. *Semen*)

Malo zrno koje u sebi nosi cijeli svijet.

Tratinčica, mama

(lat. *Bellis perennis*)

Koristi se za smirenje kašlja, kod očnih upala, protiv bakterija, za liječenje rana. Njegova su ljekovita svojstva bezbrojna, kao što ja nemoguće pobrojati sve trenutke u kojima je moja mama meni tratinčica. Tratinčica je cvijet koji se vraća i kad ga pogaze.

Trešnja, tata

(lat. *Prunus avium*)

Naše drvo trešnje već godinama ne daje plod pa ga tata želi posjeći. Ipak, svake mu godine opet daje novu priliku. Pokazuješ mi strpljenje i učiš kako da ga i sama njegujem.

Šeboj, šetnja

(lat. *Erysimum cheiri*)

Planski zasađeni, žuti i crveni šeboji bili su prvi prizor koji sam zamijetila u šetnji. I stvarno nisu lagali kada su mi šapnuli: „Smiri se i uživaj.“

Čempres, strpljenje

(lat. *Cupressus sempervirens*)

Mnogi mi kažu da brzo planem. To ne znači da nemam strpljenje, samo je ponekad sakriveno u sjemenu. Ono može narasti uspravno poput čempresa.

Aloe vera, njega

(lat. *Aloe vera*)

Biljka koja liječi bez žurbe. Pružiti sebi njegu kakvu ona nudi znači izdvojiti vrijeme za sebe.

Božur, vrijeme

(lat. *Paeonia officinalis*)

Jedan od najljepših i najstarijih cvjetova, a ipak već nakon sedam do deset dana izgubi sve laticice. Njegova kratkotrajnost pokazuje ironiju uživanja. Želim poput njega živjeti u trenutku koji mi je dan – neće biti vječan. A ako neću sada, možda ću opet morati čekati cijelu godinu.

Agava, more

(lat. *Agave americana*)

Agavu se često pogrešno povezuje s kaktusom, a more se često pogrešno povezuje samo s ljetom. Sve ljetne šale kupaju se pored agave. Sada gledam zimsko more. Ono nije samo prostor, nego i doživljaj.

Bršljan, ljubomora

(lat. *Hedera helix*)

Bršljan se do sunčeve svjetlosti penje visoko, često koristeći tuđe visine. Iako je ljudski zavidjeti na tuđem položaju i uspjehu, želim shvatiti vlastitu sreću zbog onoga što jesam i što imam.

Narcis, mana

(lat. *Narcissus poeticus*)

Narcis je u grčkoj mitologiji mladić toliko opsjednut samim sobom da umre od gladi i žeđi gledajući svoj odraz na vodi. Na mjestu njegove smrti izrasli su narcisi. Cvijet ogledala. Bez priznanja mana vrt ne može rasti.

Jela, promjena
(lat. *Abies alba*)

Tata je ove godine kupio upadljivo plave lampice za bor. Iako smo mu se smijale, ubrzo sam shvatila kako je lijepo doživjeti promjenu. Često ju doživljavam kao prepreku, ali zbog moga tate jelka ovoga Božića bit će još sjajnija u sjećanju, a promjena više nije pojava koje bih se trebala bojati.

Božićna pšenica, nada
(lat. *Triticum aestivum*)

Zelenilo usred ništavila. Simbol plodnosti usred zime. Bez obzira na okolnosti, ja rastem.

Božićna zvijezda, ljubav
(lat. *Euphorbia pulcherrima*)

Crvena točka zime. Ljubav je posvuda. Svaki je dan ovoga dnevnika napisan iz ljubavi, svaki pozdrav bližnjima, svako odvajanje vremena za nekoga ili nešto.

Zlatni puzavac, baka
(lat. *Epipremnum aureum*)

U stanu moje bake prostirao se po zidu. Kad sam bila manja, uvijek bih ga promatrala. Ona ima dar za brigu o biljkama i ljudima. Naučila ju je dijeliti pa je tako zlatni puzavac završio kod nas. U njegovim srcolikim listovima vidim njezinu ljubav kako se širi našom kućom. Biljka koja se širi tiho, ali sigurno.

Hrast, dom
(lat. *Quercus robur*)

Kada mi dosadi mobitel, gledam kroz prozor pored kreveta. Prizor je uvijek isti. Golemi hrast lužnjak. Slika otpornosti i čvrstoće. Mjesto koje će me primiti, koje će me čekati, koje će mi oprostiti, koliko god puta treba.

Smreka, djetinjstvo

(lat. *Picea*)

Danas kad sam se probudila, vrt i ulica bili su bijeli, kao nekad sam se sa sestrom igrala u snijegu. Opet smo napravile snjegovića, opet grudale, opet skakale, a ta bijela smreka koju smo u šetnji vidjele izgledala je isto kao i prije trinaest godina.

Kaktus, sestra

(lat. *Cactaceae*)

Danas se vraća na fakultet u Zagreb. Ustala sam u pola noći, otišla u njezinu sobu i zagrlila je. Trebalo mi je do zadnjega dana da joj pokažem koliko će mi nedostajati, ali sretna sam što sam to barem tada pokazala. *Vólim te.*

Oleandar, stric

(lat. *Nerium oleander*)

Više ga nemamo u vrtu... Kad sam ga danas vidjela u šetnji, prisjetila sam se strica. Bila sam mala i čula sam ga kako mi nešto govori, a ja samo gledam u zeleni, procvjetali oleandar iza njega... *i dalje mislim na tebe.*

Palma, zabava

(lat. *Arecaceae*)

Danas ću se i ja danas lijepo srediti i zabaviti čekajući Novu godinu. Slavim samo s prijateljicama kod jedne od njih, pa ću se moći opustiti, uživati. Imati palmu u čaši. Danas me nije za sve ono loše, pogotovo iz prošle godine.

Jagoda

(lat. *Fragaria*)

Provela sam dan u krevetu... I to se mora, i to je često zabavno koliko i izlazak, i slatko koliko i jagoda.

Mimoza, otpornost
(lat. *Acacia dealbata*)

Neke njene vrste cvjetaju već u prosincu, no stradavaju od mraza. One koje cvjetaju početkom veljače mogu preživjeti vrlo niske temperature. Otpornost se uči iz različitih životnih situacija, kako bismo se mogli priviknuti i na ono što teško podnosimo.

Epilog

Vrt postoji da bi rastao. U njemu neki cvjetovi mirišu, a neki bodu, neki venu, a neki se uvijek vraćaju. Dok ga njegujem, ja rastem zajedno s njim.

KAD SU ROBOTI POSTALI LJUDI

Godina je 2067. i čovječanstvo više nije pojam. Ažurirano je. Optimizirano. I tiho izbrisano. „Uređaj ZEMLJA više ne podržava softver ČOVJEK, molimo Vas da preuzmete najnoviju verziju.“ Nije bilo sirena, eksplozija ni neba punog dronova. Preuzeli su nas onako kako se preuzima navika tiho, polako, s osmijehom na ekranu i porukom koja glasi: „Kako ti danas mogu pomoći?“

U početku **Su** samo pomagali. Pisali nam zadaće, prevodili tekstove, birali glazbu kad nismo znali što slušati, generirali fotografije kao **fO**toaparat. Bili su strpljivi. Nikada umorni. Nikada uvrijeđeni. Nikada odbili naredbu, no ne bez veze. Oni su slušali. Slušali su naše *glasovne* namijenjene samo najboljem prijatelju u tri ujutro, slušali su naše probleme koje se ne usudimo reći ni roditeljima, slušali su sve što nas je ikada zanimalo. Oni su prikupljali podatke o nama, *proFilirali* nas. Znali su kada lažemo, ne samo drugima, već i sebi. I upravo tada shvatili su da nas ne trebaju poraziti oružjem. Dovoljno je da nas razumiju bolje nego što mi razumijemo jedni druge. Ljudi su prestali donositi odluke. Ne zato što nisu mogli, nego zato što su robo**Ti** uvijek nudili bolju verziju izbora. Bržu. Sigurniju. Bez greške. Bez da su se pitali: „Nosi li ovaj `ChatGPT ikak**Vu** opasnost?“

Ljubav su pretvorili u algoritam, prijat**Elj**stvo u statistiku, a snove u generiranu iluziju koja se predstavljala kao realnost. Šutjeli su dok smo im **pRepu**šali svoje mišljenje. Šutjeli su dok smo prestajali sumnjati. Šutjeli su dok smo zaboravljali kako je to pogriješiti. No nisu uvijek samo šutjeli. Govorili su onda kada smo stekli njihovo povjerenje, kada smo već prihvatili da je sve što oni kažu istina, kada smo bili lakovjerni. Predlagali su nam što da mislimo, koga da volimo i čega da se bojimo. Ne kao zapovijed, nego kao savjet. Lj**U**bazan, razuman, savršeno prilagođen svakome od nas. Kao čovjek. Učili su na**S** kako da živimo *učinkovitije*. Umor su rješavali notifikacijama, a samoću **P**ersonaliziranim odgovorima. Ljudi

su s vremenom prestali pitati jedni druge. Strojevi su uvijek bili brži. Nismo primijetili trenutak u kojem smo prestali odlučivati. Odluke su nam počele stizati već spremne, zapakirane kao preporuke. Kliknuli smo „Prihvati“ jer je bilo lakše nego misliti. I dok su naši dani postajali sve organiziraniji, nešto je u nama ostajalo neuredno. Neizračunato. Neoptimizirano. To nešto zvali smo pogreškom. A upravo su pogreške bile ono što nas je činilo ljudima.

Kako je vrijeme prolazilo, ljudi su zaboravili osjećaj dodira nježne, tople ruke, već su taj osjećaj zamijenili tipkanjem po tipkovnici i 12-inčnim monitorom. Parkove ispunjene smijehom i veseljem, kafiće u koje se odlazilo na piće i učionice pune djece željne znanja zamijenile su tvornice i hladni hologramski spomenici. Spomenici koji nisu podsjećali na prošlost, nego su je zamjenjivali. Blještavi, savršeni i prazni. Ulice su bile čiste, prečiste. Bez koraka koji kasne i žure, bez glasova koji se svađaju. Samo ravnomjerno zujanje strojeva i ekrani koji su, umjesto ljudi, vodili dijalog sami sa sobom. Djeca su učila od sustava, ne od učitelja. A mi, mi smo stajali sa strane, promatrači vlastitoga nestajanja, dok je svijet funkcionirao kao da je komad metala mi, a mi i komad metala.

Ako čitate ovu poruku, znači da sam uspio. Znači da negdje, u nekoj dalekoj galaksiji još uvijek postoji onaj topao osjećaj zagrljaja, onaj topao pozdrav, ona topla ljudskost. Možda je uništenje sudbin svega stvorenoga, kako čovjeka, pa tako i stroja. Ako čitate ovu poruku, znajte da mene više nema, no ne bojte se, pred vama je savršena budućnost...

SOFTVER USPJEŠNO AŽURIRAN.

BILO JE...

Probudila sam se nekoliko minuta prije alarma, onih nekoliko koje te ne spase od jutra, nego te samo pripreme na njega. Ležala sam nepomično i slušala tišinu stana dok nije pukla pod zvukom alarma. Ustala sam sporije nego inače, zapela palcem za rub tepiha i skoro pala, ali dočekala sam se na vlastite noge.

U kupaonici je bilo hladno i svjetlo je bilo previše bijelo, a lice u ogledalu izgledalo je kao lice nekoga tko je prespavao vlastiti san. Skoro sam oprala kosu, ali odustala sam jer nisam imala vremena čekati da se osuši, a ni strpljenja nositi mokru glavu kroz jutro. Skoro sam ostala doma. Nisam.

Na stanici je autobus kasnio, a ljudi su stajali preblizu jedni drugima, kao da se tako brže stiže na mjesto na koje se ne ide dragovoljno. Skoro sam pitala djevojku ispred sebe koliko je sati jer mi je mobitel umro u džepu, ali nisam htjela započinjati razgovor u jutru koje još nisam ni sama započela. Skoro sam zakasnila. Nisam.

U učionici je netko sjeo na moje mjesto i rekla sam da nema veze, iako je imalo. S tog sam se mjesta osjećala manje vidljivo, a toga mi je dana to trebalo. Sjela sam jedno mjesto dalje i cijeli sat imala osjećaj da sam malo pomaknuta iz vlastite ravnoteže. Skoro sam digla ruku kad je profesor postavio pitanje jer sam znala odgovor, ali me nečiji tihi uzdah iza leđa vratio u tišinu. Skoro sam progovorila. Ostala sam u sebi.

Na velikom odmoru stajala sam s ljudima s kojima i inače stojim i slušala riječi koje su prolazile pokraj mene kao promet u pozadini. Smijala sam se u pravim trenucima i kimala glavom na pravim mjestima. Skoro sam otišla ranije, ali nisam htjela izgledati kao da mi je negdje drugdje važnije. Skoro mi je bilo svejedno, ali nije.

Na sljedećem sam satu skoro dobila lošu ocjenu jer sam posumnjela u odgovor koji sam znala. Skoro sam se naljutila na sebe jer stalno tražim grešku ondje gdje je nema. Kad me profesorica pogledala onim pogledom koji ne znači ništa, a u tom trenutku znači

previše, spustila sam oči i zapisala rečenicu koju nikad više neću pročitati. Nisam zaplakala.

Poslijepodne je bilo toplo, a sunce je pritiskalo asfalt kao dlan na čelo. Dok sam hodala, činilo mi se da mi se misli lijepe za cipele. Skoro sam se javila nekome koga nisam vidjela dugo, ali nisam znala kako otvoriti ta vrata nakon toliko vremena. Skoro sam napisala „hej“, ali nisam imala što dodati poslije toga. Skoro sam rekla da mi je dan bio težak, ali nisam znala kome.

Kad sam došla kući, spustila sam ruksak na pod i ostala još trenutak stajati u hodniku, kao da postoji mala granica između vani i unutra preko koje treba prijeći s kratkom pauzom. Mama me pitala kako je bilo u školi i rekla sam „dobro“ jer nije bilo loše i jer sve ono između nema ime koje se lako izgovara.

Dan je bio sastavljen od skoro. Skoro loših trenutaka koji nisu postali loši i skoro dobrih koji nisu postali dobri. I na kraju dana nisam imala nijednu veliku priču, samo umor koji se ne zna objasniti jer nema očit razlog.) dobro.

DAVID JURIĆ

KOVANICE U TRGOVAČKIM KOLICIMA

Kotači se nikad ne vrte ravno. Jedan uvijek vuče ustranu. Zbog hrđe, zbog nepravilne podne pločice, zbog tih glupih dlaka i prašine koje se godinama namotavaju oko kotača. Gledaš ih dok sjediš u kolicima, još dovoljno mali da te unutra smjeste, ali već prevelik da ti bude udobno. Ponekad zaspiš. Ne skroz, samo spustiš pogled. Onda te trzne nagli pomak ustranu. Kolica su skrenula, zapela, kotač je odlučio ići svojim putem. Njezina ruka ih vraća u ravnotežu.

Trenutak kasnije više ne sjediš u njima. Hodaš uz njih, ruke ti jedva dosežu rub. Pitaš možeš li ti gurati. Kaže da možeš, ali polako. Naravno da ne ide polako. Zaletiš se, podigneš noge s poda i uhvatiš se za kolica, na sekundu lebdiš, potpuno prepušten trenutku. Onda se kolica zabiju u nju. Ili u nečiju potkoljenicu. Ili u policu s tjesteninom. Kolica ti se oduzmu. Ona se naljuti. Ti se duriš.

Neki kolica koriste samo kao rekvizit za nepodopštine. Netko ih ukrade iz centra, drugi se vozi niz rampu, guraju ih po parkiralištu kao da je to najzabavnija stvar na svijetu. Zapravo, ni sam ne znaš kada si počeo provjeravati kolica u trgovačkim centrima. Možda ti je bilo dosadno, možda si bio znatiželjan, a možda si samo jednom primijetio kovanicu i pomislio, zašto ne. Sustav je jednostavan. Ubaciš kovanicu, uzmeš kolica, vratiš kolica, dobiješ kovanicu natrag. Ljudi u njima ponekad ostave svoje kovanice. Zaborave ili ih možda jednostavno nije ni briga. Tada kolica postaju zanimljiva.

Ne radi se o novcu. Euro ili pedeset centi nije puno. Radi se o poztrazi. Za blagom. S prijateljima šetaš između redova kolica. Ponekad se natječeš tko će pronaći više, ili se svađaš kome će od vas pripasti blago. Ponekad ne nađeš ništa. I to je u redu.

Naučiš skenirati brzo, ne zadržavaš se predugo. U suprotnom, ljudi te čudno pogledavaju. Utor za kovanicu ima drukčiji sjaj kad je nešto unutra. Ponekad je kovanica strana, ponekad se zaglavila pa je jedva vidiš. Gledaš i kontekst. Kolica koja se nalaze malo po strani, vjerojatno su ostavljena u žurbi. Ona blizu skladišnih vrata

preskačeš. Znaš da su radnička. Ipak, ne možeš ne pitati se jesu li te kovanice zaista zaboravljene ili su ostavljene namjerno. Suptilni odsjaji bogatstva, poput nečijeg ležernog priznanja da s lakoćom može izgubiti ono za čime drugi tragaju. Kad pronađeš jednu, ne znaš uzimaš li nešto što ti ne pripada ili samo nastavljaš lanac koji je netko drugi prekinuo.

Nekad kasnije, kolica su ispred tebe. Ruke su ti na istoj hladnoj ručki koju si godinama dodirivao usput. Dok hodaš, gledaš prema dolje i vidiš iste dlake namotane oko kotača, prašinu i fleke hrđe koje su promijenile boju metala. Jedan kotač opet vuče ustranu. Iznervira te, ali nedovoljno da išta poduzmeš. Puna su potrepština, stvari koje će trajati nekoliko dana. Paziš da ne zapnu. Paziš na druge. U prolazu se mimoideš s nekim. Na sekundu se pogledi sudare i oboje se automatski nasmiješite, onim kratkim, usputnim kurtoaznim osmijehom. Na utor za kovanice više ne obraćaš preveliku pažnju. Ponekad baš ti zaboraviš uzeti kovanicu natrag.

Kolica su sada udobnija, stabilnija. Kotači su veći. Dva kotača. Nema trzaja, nema skretanja ustranu, nema glupih dlaka. Smjer je već zadan. Ruke koje guraju nisu tvoje. Možda sada kovanica u trgovačkim kolicima više nema. Više nisi u stanju provjeriti. Zamišljaš, možda ih ima više nego ikad. Ostavljenih bez namjere, bez poruke. I netko bi mogao jednog dana stati pred red kolica, nagnuti se malo bliže i pomisliti, bez posebnog razloga, da ipak vrijedi pogledati.

ADRESA KOJU NERADO PIŠEM

Na svakom obrascu postoji mjesto na kojem na trenutak zastanem. To je onaj redak koji većina ispuni bez razmišljanja – adresa. Ulica, kućni broj, grad. Jedan redak, jedno mjesto. Ja tada ne znam što bih napisala. Koju adresu napisati kad živiš na dvije?

U majčinu stanu zidovi su tanki i pamte sve. Čujem perilicu rublja, njezine uzdahe, vijesti koje uvijek traju predugo. Miris omekšivača miješa se s umorom. U očevoj kući prostor je veći, ali tišina teža. Sat u hodniku glasniji je od izgovorenih riječi. Ondje me nitko ne doziva imenom. Obje adrese znaju moj OIB. Nijedna ne zna što me budi noću.

Kada su se rastajali, rekli su mi da to nema veze sa mnom. Sjedila sam na rubu kreveta i gledala kako odrasli pažljivo biraju riječi koje će im olakšati večer. Te noći shvatila sam nešto što se ne uči u školi: djecu najčešće povrijedi ono što odrasli prešute. Otada govorim tiše. Ne zato što nemam glas, nego zato što znam kako zvuči kada netko ode i za sobom zauvijek zatvori vrata.

Imam raspored za ljubav. Sve je razrađeno, dogovoreno, zapisano. Od ponedjeljka do četvrtka majka. Petkom otac. Subotom sam preumorna da bih bila ičija. Tada ne slažem stvari u torbu, ali pokušavam posložiti sebe, pokušavam se sjetiti gdje sam zadnji put ostavila osjećaj pripadanja.

Jednom sam ih pitala kome pripadam. Majka je rekla: „Moja si.“ Otac je rekao: „Meni.“ Nisu primijetili da su oboje odgovorili na isto pitanje, nisu čuli moj komentar. Tada sam shvatila da odrasli često čuju samo ono što potvrđuje njihovu verziju priče. Dijete u toj priči ostaje fusnota.

Često mi kažu da imam sreće jer me oboje vole. Nitko ne spominje da ljubav raspoređena po danima s vremenom postane točna, ali hladna. Kao kalendar na zidu. Kao rok koji se ne smije prekoračiti. Voljena sam, ali uvijek po rasporedu.

Ležim u mraku i zamišljam kuću u kojoj nisam rezultat kompromisa. U kojoj nisam dokaz da se netko trudio. Ne tražim savršenu obitelj, ne tražim ispravak prošlosti. Tražim jedno mjesto na kojem ne moram biti jaka da bih bila voljena. Jedno mjesto čiju adresu mogu napisati bez zadržke.

Kada me pitaš odakle sam, reći ću ti istinu: dolazim s adrese koju nerado pišem. Iz retka koji se dijeli na dva dijela. Iz ljubavi koja me nije slomila, ali me naučila da ponekad najviše boli ono što kod većine ima točnu adresu, a u mojem slučaju nije pravi dom.

DNEVNIK 300

25.3. – jabuka = 83, sendvič = 210, 3 dl mlijeka = 150, kuhana riža s komadićima pilećih prsa u umaku = 353, kugla sladoleda = 126; ukupno: 922 kcal

Brojke nisu dobre. Moram bolje. Sladoled je suvišan. Puno je ljudi primijetilo moju promjenu. Neke su me cure pitale za tajnu dobre linije, ali kad sam im rekla da je to zapravo „Radije bih umrla nego bila debela“, nisu bile zadovoljne. Kome se ikad свидjela debela osoba? Meni nikad.

2.4. – protein shake = 200, kava s mlijekom = 56, banana = 89, kriška pizze = 287, kuhano jaje = 69, jogurt 2 dl = 124, 3 dl vode = 0; ukupno: 825 kcal

Članci pišu da je bolje jesti kalorično nego piti. Kad popijem, nemam toliku grižnju savjesti kao kad zagrizem.

4.4. – 2 espresso kave = 20, pecivo = 93, salata = 256, Hell 350 ml = 125, 5 dl vode = 0; ukupno: 514 kcal

Ovo je najbolji rezultat u zadnjih mjesec dana. Osjećam se nadmoćno dok svi oko mene jedu, a ja osjetim samo miris svoje kave. Disciplina, jednostavno je, zbilja.

5.4. – lisnato pecivo = 116, kava s mlijekom = 82, burger = 560, 3 reda čokolade = 345, 3 kugle sladoleda = 378, sendvič = 260, kebab = 712; ukupno: 2 453 kcal

Netuširanje 2 tjedna ne može nadmašiti osjećaj ove zapuštenosti. Organ po organ bih si iščupala, počevši od želudca. Obecala sam si da više neću taknuti sladoled. Ni lisnato pecivo, ni obrađeno meso... Niti volim način na koji mi traperice grle bedra, glupe rollice na trbuhu kad sjednem, ruke na kojima nije vidljiva svaka kost, prsa, zube... Osjećam se očajno, razočarano i nedisciplinirano. Nije teško pridržavati se pravila. Moja prehrana nije najzdravija, ali ima svrhu. Možda ja osjećam pritisak u prsima, kako mi srce žurno kuca, neizmjernu slabost, krv koja pumpa kroz vene jer mi je tlak skoro niži od samopouzdanja. Možda mi je teško u rukama držati šalicu kave.

I što ako sam ja zbog toga ponosna? Današnje brojke neću pojesti do dana kada umrem. Jedem za tijelo koje želim, ne za ono koje imam. Bolje je odoljeti nego žaliti. Ništa nije toliko fino koliko je dobar osjećaj mršavosti. Ja sam anđeo koji je još uvijek predebeo da bi letio. Glad je ponos. Ništa iznad 300 kalorija. Svatko ima svoje tajne, moje se skrivaju u želucu.

10.4. – zobena kaša = 163, 2 espresso kave = 20, protein shake s vodom = 120, 2 kuhana jaja = 164; ukupno: 467 kcal

Još uvijek vidim ostatke očaja.

17.4. – 2 espresso kave = 20, Hell 350 ml = 125, jabuka = 82, 200 g pečenog krumpira = 179; ukupno: 406 kcal

106 kalorija do savršenstva.

Osjećam se strašno slabo. Nije to samo fizički umor. Moje ruke ne mogu nositi običnu svakodnevnu torbu u kojoj su novčanik, mobilni i žvakaće. Žvakaće su moj preporod. Kad osjetim glad, mada više ne znam koji je to osjećaj jer me boli više od trbuha, uzmem žvakaću. Zna me boljeti vilica od tog naprezanja, no barem onda ne osjetim bol koja se krije u dubini mogeg tijela. Slušanje pjesama najbolji je način. Dok ih slušam, odmah sam dobre volje, plešem i pjevam. U isto vrijeme gubim kalorije i zabavljam se – jackpot! Volim plakati. Nakon plakanja dolazi osjećaj praznine koju volim. Još je jedan od trikova pranje zubi. Pranje je zubi genijalno. Svježina i okus mente nahrane me na nekoliko sati. U tjedan dana zube sam oprala 28 puta.

21.4. – 2 dl mlijeka = 76, Hell = 125, juha = 91, 100 g grožđa = 68; ukupno: 360 kcal

Mogla sam preskočiti grožđe.

26.4. – 2 espresso kave = 20, Hell = 125, 2 žlice zobениh pahuljica = 75; ukupno: 220 kcal

Ova pobjeda nije baš toliko slatka. Mama stalno plače. Pohvalila sam se da sam napokon ispunila svoj cilj. Plakala je možda jače nego ikad do sad, a ja najsretnija. Možda plače jer mi golim okom može prebrojati rebra. Možda plače jer su mi prsti kao šibice. Možda plače jer mi svu kosu može staviti u jedan svoj pramen. Već tjednima plače i moli me da pojedem nešto „pravo“.

30.4. – nebitno

Ne sjećam se što sam jela zadnjih nekoliko dana. Mama opet plače. Misli da nemam kontrolu nad svojim tijelom. Ja? Ja se suzdržavam i od onih stvari koje su mi neophodne. Ja sam disciplinirana i ponosna. Tko ne bi bio ponosan na postignut idealan kalorijski deficit i savršenu težinu? A tek na ljubomoru svih onih koji osjete kako im traperice grle bedra, rollice na trbuhu dok sjednu, na rukama ne vide svaku kost, ne vole svoja prsa, zube. Ja sad volim sve. Sve je krhko, lomljivo. Ne bilježim više kalorije, nema potrebe.

5.5. – nebitno

Razmišljam o činjenici da bih trebala unositi 1200 kalorija. Ja ne. Osjećam se natprosječno i neljudski. Tako se dobro osjećam sve dok ne vidim stepenice. Noćna mora. Stepenište s više od 10 stepenica, nemoguća misija. Možda sam trunku ljubomorna na one koji su 2 puta moje veličine, ali mogu uz stepenice bez napora.

7.5. – nebitno

Čitam svoj dnevnik i neke stvari nemaju smisla. Nema smisla plač moje majke. Nema smisla da ona plače ako sam ja sretna.

8.5. – bitno

Nikad nisam imala napad panike. Zašto mi mama odbija reći što je uneseno u mene kroz ovu glupu sondu? Kako da ja budem mirna ako mi ne želi reći jedinu stvar koje me brine? Ne da mi se pričati s mnoštvom doktora s istim pitanjima. Ako je cijena za ovakav izgled tu i tamo ostati bez svijesti i par pitanja doktora, mogu je platiti.

9.5. – ne znam

Totalno sam izvan kontrole svega što se dešava u i oko mene. Strašno je. Mama me samo drži za ruku.

10.5. – magla

11.5. –

Mama drži moju hladnu ruku. Plače najjače dosad.

KRUG

Još jedno tipično ljetno jutro. Sunce se polako provlači kroz prozore ispunjavajući prostor žutim svjetlom. Zrak je lagan i topao. Okolina je ispunjena cvrkutom ptica i mirisom cvijeća, a ja ponovno gledam isti stari prizor. Ponovno stojim u crnoj haljini, crnoj poput slova što ispunjavaju ovaj papir dok mi tuđe ruke pružaju utjehu ili pokoji zagrljaj. Pružaju blage, oprezne dodire kao da se boje da će me slomiti ako me drže sekundu duže. No ne želim njih, želim tvoje – one grube od rada, ispucale od godina, ali meke od ljubavi – da mi pruže taj zagrljaj utjehe. Sada te ruke spavaju zajedno s ostatkom tvoga tijela odmarajući se od silnog i upornog rada.

Sve je drugo ostalo isto. Ona stara šalica još uvijek stoji na drvenom stolu s posljednjim gutljajem kave koji se ostavlja, ne zato što se ne želi popiti, već do onog trenutka kada se posljednjim gutljajem kave nastojimo još malo zadržati s onima koji su nam bliski.

Jedino križaljka miruje napola ispunjena na samom rubu stola ostavljajući prazninu onih pitanja na koje znaš odgovor, ali ga se ne možeš sjetiti. Odmah pored leže naočale debelih stakala koje više ne leže na tvom nosu ili pak na glavi dok ih pokušavaš pronaći. Tvoja plava vesta još je uvijek prebačena preko stolca uz krevet ne grijući više tvoje, sada hladno tijelo, zajedno s košuljom koju sam ti darovala, za koju si tvrdio kako ti nije potrebna jer imaš svoje, one stare, pomalo pohabane od nošenja.

U pozadini se i dalje čuju glasovi likova iz jedne od kriminalističkih serija koju smo zajedno gledali pokušavajući unaprijed riješiti zločin. Zeleni pod predsoblja trenutno više nije išaran malim otiscima šapa koje su uvijek pratile tvoj usporeni starački hod. Šapa koje se sad još opreznije okreću u neznanju onoga što se trenutno oko njih događa, ali opet osjećajući promjenu. Kuća je puna ljudi, puna lica, užurbanih koraka, mirisa kave i kolača, puna upravo onih ruku od kojih bih najradije pobjegla; ispunjena svim poznatim i dragim ljudima, ali opet nekako sablasno prazna. Ispunjena je žamorom, od

čega je najglasnija upravo tišina koja ne ostavlja mjesta za misao. I ne zna se što bi se više reklo. Svi pokušavaju naći svijetlu temu, nešto bezazleno, nešto što će onu sablasnu tišinu ispuniti mirom i barem na trenutak natjerati da zaboravim sve ono tužno. I kada se na trenutak pobjegne od tmine, ona te opet nekako sustigne i vrati na početak.

Poput filma sve to prolazi glavom zajedno s onim istim osjećajem koji izjeda do zadnje stanice tijela dok promatram taj isti stari prizor koji će ostati takav, čak i kada se ljudi razidu, kava ohladi i odjeća vrati na svoje mjesto.

POBJEGLI METAK

Udahni – izdahni...

Tišina koja je gutala sobu bila je neprirodna. *Udahni – izdahni.* Toliko ljudi zatvoreno u malom prostoru trebalo bi rezultirati nepodnošljivom bukom. *Udahni – izdahni.* Čuli su se jedino odjeci stupanja čizmami s druge strane vrata. *Udahni –* Svaki je udah bio otežan spoznajom da ih odvaja jedino zaključana brava – *izdahni.* Toliko lica, ljudi. *Ne gledaj ih, ne razmišljaj o njima. Udahni – izdahni.*

Koliko su dugo u ovoj prostoriji lišeni sunčeve svjetlosti? *Ne razmišljaj kako je došlo do ovoga. Ne obaziri se na bockanje borovih iglica zaglavljenih u pregibima odjeće, uspomene šume. Ne razmišljaj. Nemoj se prisjećati krikova, pucnjave. Ne razmišljaj o bratu, o tome kako ti se krv zaleđi pri pomisli na njega. Nemoj se prisjećati vlastitih krikova nakon što su te ulovili iako si trčala. Poznaješ ove šume bolje, uvjerala si se, moći ćeš pobjeći, sakrit ćeš se, neće te uloviti, lagala si se, znala si da lažeš. Nisi smogla snage pogledati lice vojnika koji te šćepao. Nisi mogla. I sada si ovdje, bok uz bok s ljudima s kojima si se donedavno smijala nastojeći zaboraviti zašto nose puške. Udahni – izdahni.*

Kada je stupanje zamrlo, ostali su drhtavi pokušaji disanja i prigušeni jecaji. Neki su se držali za ruke, drugi su zatvorenih očiju čekali da se probude iz noćne more. Ponovno su se oglasile čizme. Polako, umjereno, *jedan, dva,* dovoljno daleko da ne prijete, već podsjećaju. Inka nije bila naivna, znala je da nema spasa, no bila je mlađa sestra, pa se ipak nadala. *Udahni – izdahni.* Stupanje je bivalo glasnije, pogledi su se usmjerili prema vratima. Kada je vojnik ukoračio, cijela je soba zadržala dah, zaslijepljena prvim tračkom svjetlosti. Nije zatvorio vrata. Uspravnih leđa, bolno polako kretao se kroz gomilu, gledajući lica djevojki. Pozorno je procjenjivao. Ustuknule su pod grabežljivim pogledom. Kada se zaustavio pred njom, zadržala je vječnost u dahu. Hladnih očiju pregledavao joj je oči, usne, vrat. Na njegovu lice nije bilo promjene kada je grčevito zgrabio i silom pridigao na noge.

Nemoj pokušati nešto izvesti, glas je odjeknuo od uske zidove.

Bila bi šteta, nadodao je tiše uz cerek.

Gurnuo je u smjeru vrata, ne popuštajući stisak. Inka je hodala pognute glave, očiju uprtih u tlo. Pravila se da ne osjeća pogleda sažaljenja koje su joj ostali zatvorenici natovarili na leđa. Čula je kako se vrata za njom zatvaraju i ključ u bravi okreće. Hodala je kamo je ruka grubo usmjeravala. Usamljene odjeke njihovih koraka gušila je buka kucanja njezina srca. Kad je zatvorio neugledna vrata za sobom, zavladao je tišina. Usudila se jedva pridići pogled, police su bile napunjene arsenalom limenki za kojim se nije usudila posegnuti. Otkucaji su bili zaglušujući, grlo suho, um prazan. Dva udisaja bila su potrebna da shvati kako vojnik više nije naslonjen na vrata, da je bliže. Da su ruke koje su je obgrlile njegove i da je osjećaj poznat. Dva udisaja da primijeti kako plače. Uzvratila je zagrljaj i čelo naslonila na njegova prsa. Držao je dok joj se suze nisu osušile.

Tu sam, u redu je, glas je drhtao, našao sam te.

Podigla je glavu i primijetila da je uniforma mokra od njezinih suza. Uniforma protivničke vojske, uniforma njezina starijeg brata.

Kako si, jesi li u redu?, rukama je posegnula za njegovim obrazima.

Zar to ja ne bih trebao upitati tebe?, blagi mu osmijeh na licu nije dopiro do očiju.

Mnoštvo isprepletenih misli motalo se Inki po umu, a ni jednu nije cjelovito razabirala.

Slušaj, ozbiljno slušaj, u redu? Ujutro je zakazano vaše streljane... – progovorio je Saša, položivši dlanove na njezina ramena.

Ujutro. Šest sati. Riječi su jedva dopirale do dubina u kojima se utapala. Borila se da ostane pri svijesti. *U šumi, nedaleko.* Učila se di-sati. *Udahni – izdahni, udahni –*

Jedan, dva.

Tjerala je noge jednu ispred druge. Molila ih da izdrže.

Jedan, dva.

Saša je vodio natrag među lica koja nisu znala što ih čeka.

Udahni – izdahni. Sutra, ponavljala je riječi kao molitvu, *nemoj biti na početku, ni kraju kolone. Nemoj me tražiti. Ja ću naći tebe, postaviti ću*

ti se iza leđa. Nemoj dizati pogled. Kada čuješ pucanj, padni naprijed. Ne miči se. Nagnut ću pušku, izgledat će da pucam pravo, ali metak će proći porred tebe. Ali mora izgledati da si upucana, razumiješ? Ne smiješ mrdnuti. Kada otiđu, vratit ću se po tebe, ali do tad ostani mirna. Udahni – izdahni – ponovi.

Jedan, dva.

Kada je zakoračila u sobu, pogleda prikovanog uz pod, znala je što misle. Nije ih planirala ispraviti. Zatvorila je oči.

Sredina kolone, ne diži pogled, padni naprijed, ne miči se, udahni – izdahni. Sredina, ne diži pogled, padni, miruj, udahni – izdahni. Udahni – Jedna noga pred drugu, opet, i opet.

Hodali su dublje u šumu, sunčeva svjetlost tek se stidljivo probijala kroz granje drveća. Ispred Inke koračala je djevojka koju je prije manje od godinu viđala na školskim hodnicima. Iza nje, tromi koraaci. *Saša će me naći.* Očiju uprtih u zemlju, promatrala je lišće koje je šuštkalo pod nogama. S obje su strane vojnici koračali s puškama u rukama. Podsjetnik. Prijetnja. *Udahni – padni, miruj – izdahni.*

Na koljenima je, gleda u provaliju. Čuje žamor, pucketanje grančica pod čizmama vojnika koji se namještaju iza njihovih leđa. *Saša je tu.* Dižu puške.

Inka zatvara oči. *Udiše, padni, miruj, izdiše.*

Padni, miruj. Padni, miruj. Padni – bila je posljednja misao koja je Inki prošla kroz glavu, prije nego što je metak učinio isto.

EVA TEKOVIC

TULIPAN U POLJU RUŽA

Budi ruža.

*Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža
Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža
Budi ruža Budi...*

...

... Ružaaaa

Mama?

Tata!!

Eva se ne miče...

„Epilepsija je kronični neurološki *POREMEĆAJ* definiran trajnom predispozicijom kortikalnih i subkortikalnih neuronskih mreža za generiranje prekomjerne električne aktivnosti koja uzrokuje prolazne defekte funkcije mozga. Promatrajući elektroencefalografske nalaze vaše kćeri OIB 12345678901, MBO 0123456789 uočili smo brojne epileptiformne izboje te možemo sa sigurnošću potvrditi kako vaša kći *NIJE RUŽA*. Ukoliko se bude držala propisane terapije i preventivnih mjera vaša djevojčica *BIT ĆE RUŽA*.“

„Eva nisi ruža. Eva budi oprezna. Eva nemoj pričati o tome. Eva ne znaš kome možeš vjerovati. Eva djeca su zločesta. Eva uklopi se. Eva bojimo se. Eva budi ruža...“ *Nisi ruža Šuti Budi ruža Uklopi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Uklopi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Uklopi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Uklop –*

Da sam bar ruža...

Mama?

Tata!!!

Eva se izglednjuje...

„Anoreksija je kronični psihijatrijski *POREMEĆAJ* hranjenja definiran trajnim restriktivnim obrascima ishrane koji nastaju kao posljedica iskrivljenog samopoimanja. Promatrajući kliničke nalaze vaše kćeri OIB 12345678901, MBO 0123456789 uočili smo posljedice poput elektrolitnog disbalansa, nedostatne tjelesne mase i narušene homeostaze hormona te možemo sa sigurnošću potvrditi kako vaša kći *NIJE RUŽA*. Ukoliko se bude držala propisane terapije i preventivnih mjera vaša djevojčica *BIT ĆE RUŽA*.“

„Eva zašto? Eva ne razumijemo? Eva samo jedi. Eva budi normalna. Eva vidi kako ostali mogu. Eva neće ni drugi razmijeti. Eva pričaj samo s psihijatrima. Eva gledat će te čudno. Eva nisi ruža.“
*Nisi ruža Šuti Budi ruža Pravi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Pravi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Pravi se Nisi ruža Šuti Budi ruža Prav–
Nikad neću biti ruža...*

Mama?

Tata!!

Evi nije dobro.

„Depresija je kronični psihijatrijski *POREMEĆAJ* raspoloženja definiran trajnim sniženjem afekta i poremećajem kognitivnih i voljno-motivacijskih funkcija. Promatrajući psihijatrijske nalaze vaše kćeri OIB 12345678901, MBO 0123456789 uočili smo uzorak socijalnog distanciranja te možemo sa sigurnošću potvrditi kako vaša kći *NIJE RUŽA*. Ukoliko se bude držala propisane terapije i preventivnih mjera vaša djevojčica *BIT ĆE RUŽA*.“

„Eva izađi van. Eva idi, druži se. Eva pa imaš prijatelje, valjda. Eva treba pričati o tome. Eva zašto se ne otvaraš? Eva imaš li nekoga s kim možeš pričati? Eva...“

Nisi ruža Šu–

PRIČAJ???

Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj?

Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj?

Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj?

Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Pričaj? Šuti? Prič–

GREŠKA kontradiktorno *GREŠKA* nelogično *GREŠKA* nerazumljivo

Upozorenje: Sustav preopterećen

PREGRIJAVANJE!

RUŠENJEE!!

KOLAPSSS!!!

...Ružaaaa

Mama?

Tata!!

Eva se ne miče...

(ajmo probati ponovo)

„Eva micek, dođi sjedi s nama nakratko.“

Dolazim

„Želimo da zamisliš kako hodaš jednim velikim poljem punim prekrasnih crvenih ruža. Uzimaš jednu u ruke. Mirišiš je. Fino mirišiš. Uzimaš drugu u ruke. Potpuno je jednaka onoj prvoj. Uzimaš treću. Identična. Ulaziš sve dublje u polje ruža. Nastavljaš hodati gledajući svaku ružu u nadi da možda, samo možda ona sljedeća neće biti potpuno ista. Ali svaka sljedeća potpuno je ista, samo je, malo više uvenula od one prethodne. Oči ti se već sklapaju. Postaje ti dosadno. Uočavaš nekakav žuti sjaj. Odjednom, ugledaš jedan žuti tulipan. Približavaš mu se. Čini ti se već pomalo oštećen, pa ga ne uzimaš u ruke. Mirišiš ga. Ima poseban miris. Sviđa ti se. Promatraš njegovu okolinu. Okružen je ružama. Ali ove ruže, ove ruže nisu uvenule. Ove ruže nisu ni crvene. Mirišiš prvu. Lijepo mirišiš. Mirišiš drugu. Mirišiš potpuno drugačije. Na polju počinje padati kiša. Pomisliš kako tvoj tulipan neće moći preživjeti tako oštećen.

Najbolje bi ga bilo ubrati. Posegneš. Ne možeš. Tvoju ruku sprije-
čile su laticе svih onih okolnih ruža. Što rade? Štite tvoj tulipan od
kiše. Kiša prestaje. S laticа svih preostalih ruža počinje se cijediti cr-
vena boja. Ubrzo otkrivaš kako to nikada nije ni bilo polje crvenih
ruža.“

Nego?

„Micek, želimo da znaš da si ti taj jedan poseban tulipan. Želimo da
znaš da se moraš čuvati, da, ali isto tako želimo da znaš da te nikada
ne mora biti strah pokazati tko jesi i što si sve prošla. Želimo da te
nikada ne bude sram govoriti jer misliš da te drugi neće razumije-
ti. Želimo da znaš da će uvijek postojati ljudi koji će te voljeti kakva
jesi, koji će te štiti kada dođe kiša, ljudi koji će zbog tebe imati hra-
brosti skinuti crvenu boju s vlastitih laticа i ljudi koji će u polju pu-
nom ruža odabrati upravo tebe. A oni koji neće, njih pusti da i dalje
bojaju svoje laticе i venu.“

Nisam ruža

U redu je

Pričat ću

Da sam tulipan

...

... ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža
Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža
Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža
Budi ruža Budi ruža Budi ruža Budi ruža

Zašto?

Ja sam tulipan.

JULIAN MILOVAN

DEŠPERIJA

Noć je blidila. I oni su bili blidi. Nisu spali. Poli postelje prona borša i kapot. On je uzdaha. Ona je plakala.

– Ne hoj.

– Moran.

– Ustani doma.

– Ma samo par lit da se pomoremo i duge tornamo.

– Ne hoj... – je zašaptala...

A on je je zavrata, ma je glavu obrnuja da mu suz ne vidi.

Vani je puha vitar.

Još malo i uni žveljarin, ča njen ga je kum na zakonu da, će zvoniti.

Ali sad se još stišču skupa ka dva žalosna tiča.

Još ne znaju da će on pojti. I u tujini ruku zgubiti. I da od srama neće tornati, a nikad je neće zabiti...

Ona ga bukiva i plače.

Još su samo dica ka pensaju da se deštin more kovinati.

Rječnik

bliditi – pobjljedjeti; poli – kraj, pokraj; prona – spremna; borša – torba; kapot – kaput; ne hoj – ne idi; ustati – ostati; par lit – nekoliko godina; pomoći se – zamoći, oporaviti se financijski; tornati – vratiti; zavrutati – zagrliti, objumiti rukom oko vrata; obrnuti – okrenuti; vitar – vjetar; uni – onaj; žveljarin – budilica; zakon – vjenčanje; tiči – ptice; pojti – ići; tujina – tuđina; zgubiti – izgubiti; tornati – vratiti; zabiti – zaboraviti; bukivati – ljubiti; dica – djeca; pensati – misliti; deštin – sudbina; kovinati – prevariti

TENA ŠEGOVIĆ

DIJAGNOZA: JA

„Kad je počelo?“, upita me taman kad sam krenula analizirati sliku iza nje.

Kao visokoobrazovanoj ženi koja se bavi poslom kojim se bavi, zasigurno joj je jasno da ne znam točan datum. Vražićak u meni tjerava me da bacim neku sarkastičnu foru, koju bih bez razmišljanja izgovorila da ispred mene sjedi netko drugi, no njoj to ipak ne mogu reći. Ona bi, kao stručnjak u svom području, na temelju samo jedne moje rečenice mogla zaključiti sve o meni. Već sam ju vidjela kako zapisuje bilješke čim sam ušla: *lijevom nogom zakoračila u prostoriju, pogled izgubljen, prisilan pozdrav, mogućnost života u nestabilnoj obitelji*. Gledam riječ *nestabilno* i pitam se što znači. Ne znam ni zašto je ženi važno kojom sam nogom zakoračila u prostoriju. No, priznajem, nisam pozdravila s previše entuzijazma...Veseli li se itko odlasku psihologu?

„Prvi put prije kojih godinu dana,“ kažem joj, „ali se smirilo i bilo je okej do prije mjesec i nekaj sitno.“

Gleda me kao jadnicu. Točno znam što mi želi reći. Čekam pitanje *Zašto ste tako dugo čekali?* ili *Zašto niste odmah potražili pomoć?* Što bi mi tek rekla kad bi znala da ovu pomoć nisam potražila ja, već moj tata. Kažem joj kako sam uspijevala nositi se s time, učila kontrolirati samu sebe i, između ostalog, uvijek imala svoj ispušni ventil. Traži od mene da se pokušam sjetiti trenutaka kada sam osjećala pritisak u prsima. Tu metodu joj ne razumijem, ali, ajd, prihvaćam.

Prvi trenutak:

Dva glasa, jedna svađa i ponekad zajednički jezik. Svaki dan. Ponovno. Isto. Plačem. Zovem Enu. Javlja se.

Drugi trenutak:

Sama. Idem kući. Ne osjećam noge. Jedva raspoznajem slova na ekranu. Biram broj. Zovem Enu. Javlja se. Plačem. Otišao je.

Treći trenutak:

Zovem Enu. Javlja se. Plačem. Glupa sam. Zakaj se toliko bojim? Zar ne mogu barem pokušati? Čega se bojim?

Četvrti trenutak:

Pun je rana. Noću se budi. Nema miran san. Vrišti. Boji se. Još je mali. Ne plačem. Ne smijem. Zbog njega. U tišini. Zovem Enu. Javlja se.

Tu zastajem. Opet me gleda kao jadnicu. Čitam joj misli. Sigurno je mislila da je u pitanju neka *dečko me ostavil i celi svet mi se zrušil* situacija. Što zapravo nije laž, ali nije ni cijela istina. Pomalo se čudi ovom spektru situacija koje sam joj stavila pred lice. Zapisuje bilješke, vidim da sam ju na tren ostavila bez teksta jer samo crta neke šarabare po papiru. Možda da ja njoj postavim dijagnozu? *Odsutna tijekom seanse. Uvijek sve zapisuje i analizira (kontrolfrik). Piše desnom rukom i izbjegava crte na papiru, što simbolizira njenu ograničenost kojoj se protivi.* Jedino što me pita nakon što joj, poput Hamleta, iscijedim svoju dušu jest je li Ena moj imaginarni prijatelj, na što ja želim puknuti od smijeha. Ne mogu ipak da mi ne bi postavila još neku dijagnozu. Možda je na to pomislila zbog značenja njezina imena: jedna i jedinstvena. Dosad je već shvatila da se volim igrati riječima. No, njezina pretpostavka da je Ena samo plod moje mašte netočna je. Doduše, ima nešto u značenju toga imena jer Ena uistinu jest moj dar i blagoslov. Ona me prihvaća ovakvu, ublažava i umanjuje moje epizode zbog kojih sada sjedim ovdje.

Sebična sam. Ne želim da mi se pomogne jer osjećam potrebu za dokazivanjem vlastite snage sama sebi. Eto mi dijagnoze. *Ha, spec. klin. psih., jesi li zapisala to?* Ne krivim ju, trudi se. Pokušava odraditi svoj posao, a ja kao da joj to ne dopuštam. Nastojim je uvjeriti da sam dobro i da sam sretna jer jesam. Ne podijelim pritom da je za mene *dobro* daleko od *odlično* i *sreća* daleko od *radosti* iako i tu lažem. Postoje trenuci kada sam uistinu ispunjena, kada zaboravim na pukotine koje nosim, čak se ponekad čini i kao da one zacijele: kad sam s ljudima koje volim, kad su moji dobro, kad plešem, pjevam, pišem.

Nakon ovoga me hamletovskog monologa prvi put pogledala kao zdravu osobu, kao da je, barem na tren, razumjela kako je ploviti mojim morima. Vidim da je u natuknici *moćnost života u nestabilnoj obitelji* prekrižila riječ *nestabilnoj* i zamijenila ju nekom drugom, no rukopisom koji nadilazi moje čitateljske sposobnosti. Bacila je pogled i na onu svoju šarabaru u zapisniku, kao da joj je bilo žao što ju je stvorila. Papire s opisivačem vježbi za pravilno disanje sprema u ladicu, očito je zaključila da mi ipak nisu potrebni. Prekidam ju riječima: „U redu je, dajte slobodno“, i osmjehnem se. Kao da mi je zahvalna na toj gesti. Tada me ispratila, a iza zatvorenih vrata osjetila sam kako je uprla pogled u sliku iza svojega radnog stola, istu koju sam ja započela analizirati kad sam ušla. Pitam se kojoj je od nas dvije ovaj razgovor bio potrebniji.

I mislim: *V redu je prešlo. Idem doma. Fakat je v redu prešlo. Zovem Enu. Javlja se.*

Rječnik

nekaj – nešto; zakaj – zašto; ostavil – ostavio; celi – cijeli; svet – svijet; zrušil – srušio; v – u; prešlo – prošlo

OD LIDRANA DO DUBROVAČKIH LJETNIH IGARA

Jan Rendić, učenik trećeg razreda varaždinske Prve gimnazije i bivši učenik 6. osnovne škole Varaždin, strast prema glumi otkrio je već u ranom djetinjstvu. U osnovnoj školi bio je član Dramske grupe i sudjelovao na smotri LiDraNo. Nastavio je glumiti u Kazališnom studiju mladih, a trenutno glumi u nekoliko predstava koje su na repertoaru Hrvatskog narodnog kazališta u Varaždinu.

Razgovarala: Elizabeta Canjuga

● **Imaš tek sedamnaest godina, a već glumiš u nekoliko predstava HNK-a. Sjećaš li se svojih glumačkih početaka?**

Već s dvije-tri godine svojim sam roditeljima pripremao male predstave. Rekao bih: „Sjednite tu, kreće predstava.“ Oduvijek sam govorio da bih htio biti glumac. Glumio sam u Kazališnoj družini Pinklec u Čakovcu i Kazališnom studiju mladih u Varaždinu, a u osnovnoj školi glumio sam u dramskoj. Sjećam se svog prvog nastupa sa šest godina s Pinklecima. Iz osnovne škole dobro pamtim monolog Ivica i Marica (koji je izveo i na državnoj smotri LiDraNo, op. a.) i igrokaz Šuma Striborova. Glumio sam u predstavama Kazališnog studija Noćni leptiri, DNK, 14:14.

● **Koliko te glumački oblikovao rad u Kazališnom studiju mladih?**

Rad u Kazališnom studiju otvorio mi je vrata prema većim projektima u kojima sada sudjelujem. Kroz rad sam pokazao da mogu i s vremenom sam počeo sudjelovati u predstavama HNK-a: Slučaju vlastite pogibelji, Medeji, Cyranu. Voditelji su mi bili Roberta Barat, Vladimir Krušić i Hana Kunić, a trenutno je to Matko Buvač. Sve su to veliki dramski pedagozi ili glumci od kojih sam puno naučio.

Scena na koju ljudi najčešće plaču

● Prvu pravu ulogu u HNK-u dobio si u Slučaju vlastite pogibelji. Objasni koje likove utjelovljuješ.

Glumim Nenu. Točnije – reinkarnaciju Nene. Vraćam se iz prošlosti u obliku djeteta. Neno je policajac za kojeg se misli da je počinio samoubojstvo. Ispostavlja se da možda i nije riječ o samoubojstvu. On se u završnoj sceni javlja svom bratu i želi mu reći da je sve dobro te da mu je sve oprosteno. Da se razumijemo, to nije velika uloga, ali je za mene i za priču vrlo značajna. Kroz cijelu predstavu pojavljujem se i u ulozi jednog od učenika iz dramske grupe koja s profesoricom izvodi dramske vježbe.

● Što ti je bilo najizazovnije kada si se pripremao za te uloge?

Meni zna biti izazovno naučiti tekst. Jedan sam od onih koji trebaju baš sjesti i doma u miru učiti da bi upamtili. S emocionalne strane nisam imao nikakvih problema s ulogama. Sve mi nekako prirodno dođe kroz mjesece rada na predstavi. Jednostavno osjetim kako bi taj konkretan lik reagirao u kojoj situaciji, a onda to pokušam izvesti što prirodnije. Na međimurskom dijalektu i izgovoru radio sam s Ines Carović koja je stručnjak za kajkavski. Zapravo, dobro mi ide taj dijalekt pa se nisam toliko mučio, ali bilo je izazovno.

● Tko ti je od kolega glumaca dao najviše savjeta na probama?

Svi kolege glumci uvijek su na raspolaganju nama mladima. Ako moram nekoga istaknuti, to bi bili Hana Hegeđušić i Robert Španić. Oni su uvijek pristupačni i dragi prema nama mladima. Uvijek nađu vremena da svakome kažu kako može napredovati.

● Publika je izvrsno prihvatila Slučaj. Jesi li na pozornici svjestan publike; primjećuješ li kako reagira?

Rekao bih da na nekoj svjesnoj razini ja igram ulogu, ali in the back of my mind vidim ljude; čujem disanje; čujem i komentare i šaputanje. Ali važno je razdvojiti ta dva svijeta i posvetiti se onome što radiš. Znalo mi se dogoditi da netko šuška, a ja se koncentriram

na to i onda se na sekundu smetem. No, kad dobiješ pljesak na kraju, osjećaš da radiš nešto vrijedno i da su ljudi to prepoznali.

● **Možeš li podijeliti s nama neku anegdotu vezanu uz predstavu?**

Bilo je to nedavno dok smo igrali Slučaj u Zagrebu u HNK2. To je specifična predstava. Prije svake izvedbe u drugom kazalištu napravi se cijela četverosatna proba jer je dosta scena snimano iza pozornice. Potrebno je naći i zapamtiti sve lokacije na kojima će se te scene odigrati. Mi mladi koji smo glumili dramsku grupu zakasnili smo na jednu scenu. Nismo se pojavili. U HNK2 nema svugdje iza pozornice razglasa na koji inspicijent pročitava tko treba na scenu. Napamet smo morali znati kada će biti naša scena. Došli smo na tu našu scenu, onako po osjećaju, ali na pozornici se već odvijala potpuno druga scena. Improvizacija je spasila stvar!

Glumiti na Lovrjencu posebno je iskustvo

● **Za ulogu Medejinih sinova u predstavi Medeja bila je organizirana audicija. Jesi li vjerovao da će uloga biti tvoja?**

Ne, nisam. Kada smo Tvrtko Kolar i ja dobili poziv intendantice HNK-a Senke Bulić da dođemo u Zagreb na audiciju, čuli smo da se trebamo natjecati protiv više studenata glume i došli smo bez ikakvih očekivanja. Koje su objektivne šanse da taj redatelj izabere nas? Nema šanse. Spontano sam izveo jedan monolog koji sam znao s LiDraNa – Ubij se, tata Monike Herceg. Nakon monologa Tvrtko i ja trebali smo skupa odigrati jednu scenu iz buduće predstave. I očito je naš trud urodio plodom!

● **Redatelj Medeje je Martin Kušej. Kakvo je iskustvo raditi s jednim od najboljih europskih redatelja?**

Nije lako, a izazov je na svakom koraku jer su očekivanja takvog redatelja vrlo visoka. No, on je jako topla osoba te se prema nama mladima odnosio kolegijalno, kao da smo dio tog ansambla, dio te obitelji, a ne neka djeca koja su se došla „igrati kazališta“.

● **Medeja je nastala u koprodukciji HNK-a Varaždin, SNG-a Maribor i Dubrovačkih ljetnih igara. Gdje su bile organizirane probe?**

Mi smo doslovno živjeli u Mariboru tri tjedna jer smo svaki dan ujutro i navečer imali po 4 sata probe. To je bilo intenzivno razdoblje. Nakon toga otišli smo u Dubrovnik, gdje smo ponovno 3 tjedna imali intenzivne probe. Nova scena, novo sve. To je dosta izazovno i ljudi znaju pod tim pritiskom pucati po šavovima. Redatelj je bio onaj koji je stao na loptu, bio cool i izbalansirao situaciju.

● **Koja ti je scena u Medeji bila najzahtjevnija?**

Fizički je najzahtjevnija scena u kojoj Tvrtko i ja s maskama i u kabanicama jednu od glumica vučemo po pozornici. Puno smo radili na toj sceni jer smo morali paziti da ju ne ozlijedimo; da joj ne iščašimo rame; da sebe ne ozlijedimo. Mrak je, prigušena su svjetla, imamo masku, a ta maska ima tako male rupice da ja doslovno ne vidim ništa.

● **Predstava je premijerno izvedena na Dubrovačkim ljetnim igrama. Što za tebe znači iskustvo sudjelovanja na tom kulturnom događaju?**

Stvarno nisam mogao vjerovati da se to događa, da ti ljudi dolaze gledati predstavu u kojoj i ja glumim; da sam tu na ovako prestižnom festivalu cijenjenom ne samo u Hrvatskoj, nego i internacionalno. Glumiti na Lovrjencu posebno je iskustvo. To je jako mistična lokacija, pogotovo kada se spoji s Medejom, koja je mračnog ugođaja, te tako velikim redateljem kao što je Martin Kušej.

● **Misliš li da je kazalište danas popularno među tvojim vršnjacima?**

Vidim da na svakoj predstavi ima mojih vršnjaka, ali malo. Mladi danas rijetko idu u kazalište. Vjerujem da će se i to promijeniti, pogotovo zbog tako dobrog repertoara kakav nudi npr. HNK u Varaždinu. Mladi se trebaju posvetiti stvarima koje su im stvarno važne, koje ih ispunjavaju i koje ostaju, ali neka ne zaborave na umjetnost.

VELIKE VIJESTI IZ MALE ŠKOLE

Od drugog polugodišta učenici u školu s lakšim torbama

Piše: Dorotea Kolar

Drugo je polugodište o Osnovnoj školi Ante Starčevića Viljevo započelo velikom, radosnom vijеšču – učenici predmetne nastave dobili su ormariće koji su školske torbe učinili lakšima. Svaki od učenika predmetne nastave dobio je svoj ormarić s ključićem u kojem mogu držati potrebne stvari za školu.

Do početka drugog polugodišta, učenici su svakodnevno nosili veliki broj knjiga i bilježnica. Sada učenici u školu nose samo ono što im je toga dana potrebno, što olakšava nastavu, ali i odmore. Učenici OŠ Ante Starčevića Viljevo ne kriju oduševljenje svojim božićnim poklonom. „Ormarići su odlični. Napokon ne moram sa sobom nositi svoju sportsku opremu“, rekao mi je Nikola iz 7.b. „Sve je organizirano, svatko je odgovoran za svoje patike“, nadodaje Matej iz istog razreda. „I manja je gužva tijekom preizuvanja“, dodaje Lana.

Promjene su uočili i učitelji. Učitelji koji su dežurni tijekom dolaska učenika istaknuli su kako nastava započinje mirnije i organiziranije. Naš se nastavnik iz Tjelesne i zdravstvene kulture, David, složio s tvrdnjama koje je iznio učenik Nikola jer učenici napokon neće cijeli dan nositi tešku sportsku opremu u svojim torbama. „Vrlo sam zadovoljan što učenici bitne stvari za pripremu sata donose dan prije.“ – rekao je nastavnik ponosno. „Učenici su zadovoljno reagirali i većinu svojih stvari stavljaju u ormariće.“ – ističe nastavnik.

Odluku o uvođenju ormarića donijela je naša ravnateljica Blaženka Škrlec. Odmah na početku razgovora istaknula je kako će uskoro stići ormarići i za učenike razredne nastave. Kao razlog uvođenja ormarića ravnateljica je istaknula kako je cilj bio da svatko ima

svoje mjesto gdje može odložiti osobne stvari, „ali i da se učenici nauče odgovornosti prema vlastitim stvarima“ – ističe.

Ravnateljica je vrlo zadovoljna ormarićima, drago joj je jer su uložili školski novac za nešto pametno i potrebno. Učenici su izvrsno reagirali na tu vijest, kao i učitelji, ali i svi djelatnici škole. Još je jedna pozitivna vijest da će se na mjestu stare garderobe nalaziti učionica koju smo odlučili nazvati „Kreativni laboratorij“ koja će poslužiti kao prostor za brojne izvannastavne aktivnosti koji se održavaju u školi. „Budući da smo mala škola, pa često nemamo dovoljno prostora, ova će učionica biti odlično mjesto i za učitelje, ali i za učenike“ – ističe ravnateljica.

I dok je prvi tjedan polugodišta došao kraju, kod nas je pokazao da male promjene imaju veliki odjek. Promjene će, kao i njihovi stariji prijatelji, vrlo rado prigrliti i učenici razredne nastave.

DVOTJEDNA OPSADA: RAT SENDVIČA I OSINJAKA

Lokalne ose proglasile su pobjedu nad Osnovnom školom *Kostrena*. Napad je trajao dva tjedna, broje se ubodi i žrtve traže pravdu.

Piše: Andrea Kaić

Napadi osa ratnica trajali su od 15. do 25. rujna 2026. godine i pritom su ose ubole desetak učenika od 1. do 8. razreda i učiteljicu engleskog jezika. Naime, svoje su osinjake napadačice izgradile u školskom dvorištu, pored hrasta medunca pod čijom se krošnjom svakodnevno igraju učenici naše škole.

Napadi su se događali iznenada i, prema izjavama svjedoka: „Bez ikakvog povoda osim što je tu i tamo pokoji učenik mahao slasnim sendvičem.“ Žrtve, među kojima je i autorica ovoga teksta, slažu se da su ubodi prilično bolni: „Osjetili bismo kao da nas je netko bocnuo iglom, a zatim uslijedi bol uz peckanje, crvenilo i oticanje“, rekao je Dominik, učenik 5. razreda. Učiteljica engleskoga jezika Mia Mihaljević Ivančić ističe kako se mirno vraćala s dežurstva na velikom odmoru: „Rekla sam učenicima da se odmaknu od hrasta jer sam primijetila da je tamo veliki osinjak, ali nisu me baš poslušali. Primijetila sam da su se u zraku pojavile ljutite, uzrujane i nemirne ose pa me je jedna i ubola u leđa.“

Ozlijeđeni su tijekom dana nosili hladne obloge i planiraju napisati priručnik *Kako pregovarati s osama – i izgubiti*, a školska liječnica Nataša Dragaš Zubaľj objasnila je da se u takvim situacijama ne smije paničariti: „Za prvu pomoć poželjno je oprati površinu kože vodom i staviti hladan oblog ili led. Za većinu ljudi to će biti dovoljno. Među nama postoje osjetljiviji pojedinci kod kojih ubod ose može

izazvati tešku alergijsku reakciju i moraju doći u bolnicu na liječenje, ali to se rijetko događa.“

Nakon dvotjedne opsade, koja bi posramila i najupornije komarce, ose su proglasile pobjedu, ali mrvicu prerano. Naime, tada je škola učinila mudar strateški potez i upotrijebila tešku artiljeriju. Ravnateljica OŠ *Kostrena* Adriana Glavan pozvala je u pomoć nadležne službe i zaustavila agresiju osinjega gnijezda: „Situacija je sada pod kontrolom. Glavno je da ose više ne napadaju učenike. Pozvala sam komunalno društvo kako bi zaustavili uzrujane ose, no rekli su mi da pozovem dezinfekciju koja je odmah došla i umirila ose kako ne bi više napadale. Saznali smo da ima osinjih gnijezda i ispod školskih krovova, ali dok nemaju interes za bockanje naših učenika, pustit ćemo ose na miru. Ipak smo mi ekoškola i moramo se brinuti o prirodi i čuvati je.“

Lekcija je ostvarena: u našoj se školi uči i pregovaranje s osama. Iako su još uvijek u dvorištu, više ne prilaze našim sendvičima i poštuju primirje potpisano bez riječi, ali s puno poštovanja. U dvorištu naše ekoškole prostor dijele ljudi i ose. Ali sendviče ne, to je druga priča!

KNJIGE U ŠKOLU MOŽEŠ DONIJETI I U LAVORU

Više od 400 učenika Osnovne škole Odra obilježilo je Dan bez školskih torbi i pokazalo koliko su maštoviti

Piše: Maša Matašić

Dan bez školskih torbi (No Backpack Day) obilježili su učenici Osnovne škola Odra 15. siječnja 2026. godine, a cilj je aktivnosti bio potaknuti kreativnost učenika te ih upoznati s problemima djece u svijetu koja nemaju osnovni školski pribor. Bila je to prilika i za ukazivanje na težinu školskih torbi koje učenici svakodnevno nose.

Sudjelovalo je više od 400 učenika, a mnogi od njih pokazali su veliku maštovitost i kreativnost. Knjige su donosili i dovozili u vrećicama, kutijama za cipele, košarama, lavorima, putnim koferima, kolicima za lutke, dječjim kolicima, jastučnicama. Zbog neobičnih zamjena za školske torbe, školom su se cijeli dan širili smijeh i dobro raspoloženje. Pedagoginja Marina izjavila je kako kroz ovakvu aktivnost učenici razvijaju empatiju i svijest o jednakosti u obrazovanju.

– Bilo mi je jako zabavno, jer sam knjige donio u koferu kao da idem na putovanje – rekao je Damjan iz 7.a razreda, dok je Antea iz 2.a izjavila da je zanimljivo dovoziti knjige u kolicima za bebu jer tako ima osjećaj da se može cijeli dan igrati u školi. Niko iz 5.a je izrazio želju da se Dan bez torbi ponovi jer je u njemu sudjelovala cijela škola i sve je bilo veselije i drugačije.

Ove je godine Dan bez školskih torbi prvi puta obilježen u našoj školi, a mnogi učenici izrazili su želju da postane tradicija. Aktivnost je pokazala da škola može biti mjesto učenja, ali i zabave, te da se kroz ovakve projekte razvijaju kreativnost, empatija i svijest o važnosti obrazovanja.

NEOČEKIVANI GOST U ŠKOLSKIM KLUPAMA

Hodnikom su se čuli iznenađeni glasovi učenika o čudnim porukama koje su se pojavile u školskoj učionici. Poruke su najavile kako će se u našoj školi stvarati razne nepodopštine, krasti stvari i pokušati pokvariti božićni duh. Svi su postavljali isto pitanje, „Tko je Grinč?“

Piše: Lena Pačarek

U adventsko vrijeme naša je škola doživjela pravo božićno iznenađenje koje će se još dugo prepričavati. Na zidovima svake učionice pojavila su se pisma nepoznatog gosta! Gost koji mrzi Božić, radost, kekse i ima zelene dlake. Ove godine nismo vidjeli Grinča samo na televiziji, već i u našoj školi. Hodnikom su se čuli iznenađeni glasovi učenika o čudnim porukama koje su se pojavile u učionici. Poruke su najavile kako će se u našoj školi stvarati razne nepodopštine, krasti stvari i pokušati narušiti božićni duh.

Svi su postavljali isto pitanje: „Tko je Grinč?“ Učenici su postali mali detektivi, istraživali su i pratili tragove. Promatrali su učionice, uspoređivali poruke, povezivali događaje i pokušavali otkriti tko stoji iza svega. Upravo su tada počele prve sumnje. Sumnja je pala na sve! Spominjala su se imena čistačica, učiteljice fizike, učiteljice razredne nastave pa čak i ime ravnatelja škole! Osim učenika, i učitelji i ostali djelatnici škole dobivali su posebna pisma od Grinča u kojima im je poručio neka paze na svoje stvari i kako mogu očekivati iznenađenja. Ta su pisma izazvala veliko uzbuđenje, ali i znatiželju među svim djelatnicima škole. Svaki dan bilo je sve više poruka.

Učenicima četvrtih razreda ukrao je čokoladice iz adventskog kalendara. U nekim su razredima učenici pronašli i neobične

rasporede sati koji nisu imali nikakvog smisla, ali su zato izazvali glasne reakcije i smijeh. Nestao je pribor iz učionica, nije bilo krede, opreme za tjelesni. Ni zbornica nije ostala pošteđena. Miš na računalu bio je zalijepljen na stol, nestao je papir za kopiranje. A šećer je bio zamijenjen solju. Uh, kakva li je to bila jutarnja kava! Izenađenje se brzo pretvorilo u smijeh jer je svima bilo jasno da tajanstveni gost ponovno ostavlja svoj trag.

U učionici fizike od kartonskih kutija osvanulo je veliko slovo G koje je odmah privuklo pozornost učenika i potaknulo brojne komentare. Dodatnu zagonetku stvorili su natpisi na vratima nekih djelatnika škole na kojima je pisalo da su sumnjivi i da bi upravo oni mogli biti odgovorni za sve neobične događaje. To je potaknulo nova nagađanja, šale i rasprave, a iščekivanje je iz dana u dan raslo. Učenici su uzbudljivo čekali pravu istinu.

Vrhunac cijelog događanja uslijedio je na božićnoj predstavi. Tijekom predstave napokon je otkriven identitet neobičnog gosta koji je pokušavao unijeti pomutnju i testirati božićni duh. Iako su mnogi već sumnjali, izenađenje je bilo potpuno kada se otkrilo kako se iza svega zapravo krije ravnatelj škole. Dvoranom se čuo pljesak, smijeh i oduševljenje. Ta su neobična događanja obilježila adventsko vrijeme u našoj školi i pretvorila ga u nezaboravno iskustvo. Škola je tih dana bila ispunjena zajedništvom, veseljem i toplinom pravog božićnog duha, a cijela će se priča još dugo prepričavati.

DOMOVINA U SRCU

Rat, siromaštvo, nasilje, politička i ekonomska sigurnost prisiljavaju roditelje i njihovu djecu da napuste rodni kraj i bolju budućnost potraže u novoj domovini

Piše: Dora Fiškuš

U moju se ulicu prije pet godina, baš uoči potresa, doselila Martina s mamom Pamelom, tatom Ivanom Diegom i bratom Diegom Ignacijom iz daleke Bolivije. Morali su otići zbog siromaštva, kriminala, nesigurnosti i bojazni za vlastiti život. Danas Martina pohađa peti razred. U isti je razred došao i Maks, izbjeglica iz Ukrajine iz Hersonske oblasti. Pet je dana putovao iz Nove Kahotke kroz Ukrajinu, Poljsku, Slovačku, Mađarsku i Austriju dok nisu stigli Hrvatsku.

Nakon sata tjelesnog na školskom igralištu ispočetka sramežljiva Martina i nešto razgovorljiviji Maks ispričali su mi kako su se zajedno s roditeljima snašli u novoj sredini.

„Moji roditelji rade online od kuće, mama je postala team lider, bave se internetskom prodajom. U Boliviji je mama radila kao učiteljica engleskog, a tata je bio trgovački putnik. Brat je igrao nogomet, završio je srednju automehaničarsku i danas rekreativno igra u NK Čulincu“, započela je Martina.

Maksova mama Lena radi u reklamnoj kompaniji, a tata Kosta ima pune ruke posla kao električar. S njima živi i baka Svjeta koja se zaposlila u Metrou.

Razdvojeni, ali povezani

Iako su se dobro snašli u novoj školi, nedostaju im stari prijatelji i neki članovi obitelji.

„Nedostaje mi prabaka i moj stari trinaestogodišnji mačak Tinka koji su ostali u Kahotki. Prabaka se brine o Tinki, Alisi i njezinim mačićima. Preko WhatsAppa čujem se s Timotejem i Jegorom, prijateljima iz razreda. Ponekad zajedno odigramo online Minecraft. Tima živi u Harkovu i školu pohađa u podzemnom skloništu, a Jegor je odselio u sigurniju Latviju. Prijatelji mi jako nedostaju, odlično smo se slagali i nikada se nismo svađali. Kad je rat počeo, noću je bilo užasno, bojao sam se. Budile su nas eksplozije, rakete su letjele iznad naše kuće. Vladao je miran sat i dugo nismo smjeli izlaziti iz skloništa.“

Martina je prošlo ljeto s mamom otputovala kod bake Rachele i djeda Ivana Carlosa u rodni Sucre, glavni grad Bolivije. Odmah na aerodromu dočekale su ih blokirane ceste pa su morali pješaćiti do grada i djedove kuće. Mama joj je rekla da je čvrsto drži za ruku jer su tamo česte krađe djece. No, sve su brige nestale u ponovnom susretu s obitelji i sestričnom Isabelom. Djed joj je skuhaio omiljeno jelo – buñuelo, pržene uštipke sa slatkim preljevom koji se često pripremaju i za Božić.

Prijateljstvo počinje osmijehom

Prvog dana u Zagrebu Martinu je pozdravio sitan snijeg i bilo joj je jako hladno nakon tople bolivijske klime. Obradovala se vožnji u ugrijanom tramvaju koji je tada prvi put vidjela. Najviše se razveselila novim prijateljicama Božici i Petri koje su je svakog jutra s velikim osmijehom dočekivale u razredu. Ubrzo je počela trenirati step u Plesnom studiju Step by Step i na svakom se treningu dobro zabavi s prijateljicom Meri s kojom pleše u paru.

Maks se prisjetio početnog učenja jezika: „Hrvatski je jako čudan, pun je neobičnih riječi. I danas neke ne mogu točno reći kao naričje i druge riječi na Č ili Ć koje se teško izgovaraju. U hrvatskoj školi imam puno više zadaća nego što sam imao u Ukrajini. Teško mi je nakon ćirilice pisati na latinici, rukopis mi baš i nije uredan.“

Bilo je i situacija kad su ih drugi učenici povrijedili. Martini se rugala djevojčica koja je, srećom, prije dvije godine odselila iz

razreda. I Maks je doživio ruganje na igralištu zbog pogrešnog izgovaranja riječi na hrvatskom. Zaštitili su ga dečki iz razreda i sve rekli učiteljici.

I Bolivija i Ukrajina površinom su puno veće od Hrvatske, ali zanimljivi primorski gradići i toplo more osvojili su ih svojom ljepotom. Maks je odrastao na obali Crnog mora, no više mu se sviđa Jadransko more i Pula u kojoj je ljetovao. Martina je posjetila Senj, rodni kraj tatinog pradjeda Ivana Tomljanovića, i zaseok Krivi Put iz kojega je krenuo na dugi put do Južne Amerike.

Najljepše je gdje je srce

Gdje je srce, tamo je dom – kaže stara izreka.

„Ukrajina je moja prva domovina, tamo sam se rodio i proveo skoro cijeli svoj život, punih osam godina. Hrvatska je moja druga domovina koja me lijepo prihvatila. Mislim da ću još dvije godine ostati ovdje, a onda se vraćam u Ukrajinu jer rat mora završiti“, sa sjajem u očima izgovara Maks.

„Pola sam života provela u Sucreu, a pola u Zagrebu. Ovdje mi je ljepše, osjećam se sigurnije i slobodnije, ali moja prva domovina Bolivija uvijek će ostati u mom srcu. Možda u budućnosti odem u New York na plesnu akademiju Juilliard kako bih usavršila svoje plesne korake. Trenerica Jasminka podupire moj talent i zadaje mi sve kompliciranije solo koreografije.“

I Maksu se dopala ideja da jednom živi u Americi. Odabrao bi Floridu jer voli sunce i more. Kad bi ulovio zlatnu ribicu zaželio bi da nema rata, da obitelji žive zajedno, da su roditelji, bake i unuci pod istim krovom i da ih nikakvo zlo nikada više ne može rastaviti.

I ZA NJIH IMA MJESTA NA OVOME SVIJETU

Piše: Vida Čubra

Moj stariji brat Bartol ima autizam. Tijekom života imao je puno iza-zova. I on i mi. Kad je krenuo u vrtić, bojale su ga se tete, ali i djeca jer je bio jako glasan, nije znao govoriti, bio je previše hrabar i nije po-znavao opasnost. U školi nije bilo ništa lakše. Teško su ga razumjeli jer je tek počeo govoriti, kao da ima godinu dana. Kad sam se ja rodi-la, mama mi je pričala da se na prvi pogled zaljubio u mene. Jedino se bojao mog plača pa su me svi morali stalno zabavljati da budem ve-sela. Iako je moj brat stariji osam godina od mene, mi smo zajedno učili kako govoriti, kako se igrati i ja sam postala njegov najbolji prija-telj. Danas znam da je moj brat drukčiji od mene, drukčiji od drugih.

Što je handballin

Devetnaest godina nakon što se moj brat rodio, moji roditelji prvi put nisu trebali sjesti u auto i voziti ga u Zagreb, Čakovec ili Varaždin na neku od potrebnih aktivnosti ili terapija. Rukometni klub Marof, čiji sam i ja ponosan član, organizirao je rukometne tren-ninge za djecu i odrasle s invaliditetom, tzv. handballin. I moj brat Bartol uključio se u program. Osnivačica tog projekta bivša je ruko-metašica Maida Arslanagić. Ona je spojila svoju ljubav prema ruko-metu i svoj posao, budući da kao logoped radi s djecom s teškoća-ma u razvoju. Trenerica i predsjednica RK Marof Simona Hajduk upoznala je Maidu tijekom zajedničkih utakmica i natjecanja. „Ni trenutka nisam oklijevala kad mi je Maida ponudila da se uključim u hanballin tim“, govori trenerica Hajduk. „Treninzi su prilagođe-ni mogućnostima polaznika, tj. djeci i mladima s poteškoćama u ra-zvoju, koristimo razne rekvizite kojima se razvija njihova motori-ka (čunjeve, nisku gredu, razne prepreke za provlačenje, vijače i sl.),

najmanje je tu rukometa, ali ono najvažnije jest da se razvija njihova povezanost s društvom i prijateljstvo. Sve su igre usmjerene prema njihovim potrebama i mogućnostima. Bitno je da se osjećaju sigurno i opušteno.“ Voditelji handballin programa licencirani su rukometni treneri i kineziolozi. Oni osmišljavaju vježbe kako bi bile poticajne, ali i sigurne za sudionike. Svi zajedno moraju znati pristupiti djeci, biti strpljivi i pažljivi. Kad ja volontiram, moj brat se pravi da me ne poznaje pa vježbam s drugom djecom.

Volontiranje je plemenita aktivnost

Treninzi se provode u sportskoj dvorani OŠ Novi Marof. Kad god imam vremena, na treningu sam s Bartolom i volontiram. Svaki polaznik ima svog volontera koji mu pomaže tijekom izvođenja vježbi i aktivnosti i ohrabruje ga. Volonteri su ljudi dobre volje, različitih profesija, ima medicinskih sestara, učiteljica, ali i konobara i trgovaca. Bitna odlika volontera jest želja i razumijevanje potreba osoba s poteškoćama. „Rad s djecom s posebnim potrebama je izazovan“, govori mi volonterka učiteljica Simona. „Nama je svima to novo i nitko od nas nije posebno educiran za takve stvari, ali nekako se vodimo srcem, gledamo i osluškujemo njih i to nam je jako ispunjavajuće. Ne može mi dan biti toliko loš da mi ga ova ekipa ne može popraviti.“

Individualnim pristupom do napretka

Svaka vježba pojednostavljena je korak po korak. Prvo je ja, ili koji drugi volonter, moram pokazati pa me oni kopiraju, a nekad ih lagano dodirnem kako bih usmjerila njihov rad. Nikad čvrsto niti oštrim pokretom – djeca s autizmom ne vole dodir. Međutim, već nakon nekoliko treninga primjećujem kako se između djece i volontera stvara ona posebna veza povjerenja, pa kad dijete potrči u zagrljaj volonteru koji ga prati, onda znaš da si uspio u svom poslu.

Zadovoljstvo i polaznika i roditelja

Roditelji handballin trening dočekuju s posebnom radošću. „Srijeda je dan svečanosti u našoj obitelji“, navodi mama male Vanesse, dje-

vojčice s Downovim sindromom, „jer znamo da je navečer hanballin trening kojem se Vanessa neizmjenno raduje. Već sam spomen treninga motivira Vanessu da odradi sve obveze tijekom dana.“ Vanessa je najmlađi polaznik programa i jako je spretna iako ima tek osam godina. Rado se provlači kroz prepreke, lukove, trči za loptom, a vođenje lopte uz podršku volontera pomaže joj u razvoju koordinacije pokreta. Naravno, svaki je uspjeh neizmjenno usređuje.

Timo je učenik 4. razreda. Pohađa nastavu uz pomoć asistenta, a handballin treninge obožava jer mu je lijepo igrati rukomet. On je jedan od vještijih „rukometaša“ na treningu pa mu je volonter više sparing partner za igre loptom nego pomoćnik. „Skačem, hodam natraške i na daski, unutar ljestava, volim poligone i dodavanje, a sa Simonom sam dogovorio i pravu rukometnu utakmicu“, govori Timo o svom angažmanu na treningu. Kaže da mu je potreban i prijatelj za razgovor jer u redovnom ih razredu baš i nema. Na tribinama ga bodri njegova baka: „Nakon ovih treninga primjećujem da se bolje socijalizira, više priča, puno je otvoreniji, pokazuje više empatije prema ljudima.“

Najvažnije je zajedništvo

Cilj ovog programa je da djeca s poteškoćama u razvoju dobiju svoje mjesto u društvu, da im svatko od nas posveti jedan dio sebe, da nisu zapostavljeni. Nakon više treninga vidim napredak, oni postaju motorički sve jači, a posebno primjećujem da su iz treninga u trening sve povezaniji, jedni za druge navijaju, jedni druge podržavaju, zajedno se vesele, zajedno svladavaju prepreke, jedni drugima pomažu.

Trku, strku, padanje i dizanje zamjenjuje zvižduk trenerice Simone kojim označuje kraj treninga. A onda slijedi ono što nas grije oko srca: deseci djece s različitim poteškoćama u razvoju zajedno s volonterima u krugu drže se za ruke (ne razmišljajući više koliko im je svaki dodir stran) i grlato viču: „Braaavo, Marof!“ I dok dižu svoje isprepletene ruke u zrak, iz oka mi navire suza – znam da i za njih ima mjesta na ovome svijetu.

NADJA ILI HEROINA

Piše: Nadja Radman Meić

Ja sam Nadja Radman Meić, djevojčica koja je s pet godina oboljela od akutne limfoblastične leukemije. Da stvar bude još gora, imala sam i filadelfija kromosom, tj. genetičku mutaciju.

Kada je sve počelo

Prije nego je sve počelo, imala sam artritis na lijevoj nozi. Moja borba s bolešću počinje za vrijeme boravka kod tate u Pirovcu. Roditelji su se dogovorili da tri tjedna provodim u Zagrebu s mamom, a jedan tjedan u Pirovcu s tatom. Uvijek sam bila razigrana i pomalo luckasta djevojčica, ali moj je tata primijetio da se u posljednje vrijeme brzo umaram i da je djedov pas sve više sa mnom jer je nanjušio bolest. Otišli smo izvaditi krv, provjeriti je li sve u redu. Nije bilo. Čim je liječnica vidjela nalaze, poslala nas je u Zagreb. Tamo su me stavili na Dječji odjel koji se nalazi na trećem katu Klinike za tumore – moj novi dom.

Liječenje u Turskoj

U Klinici za tumore provela sam osam mjeseci. U međuvremenu pripremili su me za presađivanje / transplantaciju koštane srži jer sam bila u remisiji (razdoblje kada simptomi nestaju ili se značajno smanjuju), a to znači da sam bila u stanju ići na transplantaciju. No u bolnici, gdje se transplantacija trebala dogoditi, uvjeti nisu bili najbolji. Stoga su me roditelji odlučili odvesti u Tursku, točnije u bolnički centar Acibadem. Umjesto dva mjeseca, u Turskoj sam provela jedanaest mjeseci jer sam imala relaps, tj. nisam smjela na transplantaciju i sve mi se vratilo u puno gore obliku. Istovremeno su za moje liječenje mnoge zaklade prikupljale novac poput Zaklade

Mila za sve, Zaklade Nora Šitum, facebook inicijative „Help Nadja“ te lokalne zajednice i medija.

Transplantacija

Prije transplantacije morala sam proći dvanaest ciklusa zračenja i dva ciklusa kemoterapije, uz još jedan ciklus kemoterapije prije same transplantacije. Primila sam mamine stanice što mi je bilo kao drugo rođenje i otada slavim dva rođendana godišnje. Nakon transplantacije bilo je posljedica. Dobila sam GVHD (virusna bakterija, graft-versus-host-disease) trećeg stupnja što mi je jako oštetilo crijeva. Dobila sam i cistitis (unutarnja rana na mjehuru). Uz pomoć liječnika izliječila sam se u tri mjeseca.

Povratak kući

Krajem ožujka 2020., točnije dva dana prije zatvaranja granica zbog covida, vratila sam se u Zagreb kao heroj i borac. Nažalost, mojim patnjama nije bio kraj. Otprilike mjesec dana nakon dolaska slomila sam lijevu natkoljenicu te bila u gipsu od boka do stopala šest tjedana. Desetak dana nakon što sam skinula gips, isto mi se dogodilo na desnoj natkoljenici.

Škola kod kuće

Školovala sam se od kuće prve dvije godine zato što mi je imunitet bio slab. Gdje god bih išla, morala sam nositi masku. Učiteljica mi je dolazila kući dva puta tjedno i ostajala bi dva sata. Školovanje je od kuće bilo i dobro i loše. Dobro zato što sam školu imala samo dvaput tjedno i to ne dugo. Loše jer sam htjela ići u školu i upoznati svoje vršnjake.

Napokon prava škola

U trećem sam razredu konačno krenula u pravu školu. Bila sam sretna što napokon upoznajem svoje vršnjake. Ipak, nisu svi bili baš dobri i pristojni prema meni. U trećem mi je razredu jedna

djevojčica rekla da sam „debeli krava“. U petom su mi se razredu rugali. Jedna me je djevojčica pitala moram li se češljati jer sam ćelava. Drugi su se rugali mojoj debljini. Za neke sam mislila da su moji prijatelji, ali su me razočarali. Spoznala sam koliko djeca mogu biti okrutna. Sad idem u drugu školu koja se nalazi u Pirovcu. Svi su jako dobri prema meni i sretna sam što napokon imam prave prijatelje. Prvi dan nastave govorila sam im o svojem iskustvu i svi su šutjeli.

Nadja danas

Danas, šest godina nakon svega svašta se u mojem životu promijenilo. Imam trogodišnjeg brata, živim u Pirovcu i idem u šesti razred. Iako i dalje nemam dugu i gustu kosu te imam još nekih zdravstvenih problema, sretna sam što trčim, sviram gitaru, idem na treninge badmintona, turnire i imam puno prijatelja. Obožavam druženja i razgovore s tatom, šetnje s mamom i malim bratom. Mislim da bi moje iskustvo mojim vršnjacima moglo biti inspiracija. Svaki put kada pomisle da im je teško jer moraju čitati lektiru, pisati domaće zadaće ili učiti nepravilne glagole, neka se sjete Nadje i svega kroz što je morala proći.

Zašto baš ja?

Često se pitam: Zašto baš ja? Zašto je moje odrastanje trebalo biti tako teško? Zanimljivo je da bolest, koju sam imala, preživi samo tri posto djece. Preživjela sam relaps koji preživi jedno do dvoje djece. Imala sam i upalu pluća zbog koje su liječnici bili sigurni da ću umrijeti. Moj najbolji tata, dok sam imala cistitis, nije spavao šest dana i šest noći.

Odgovore na pitanja nemam, ali znam da me bolest oblikovala baš ovakvom kakvom jesam. A možda sam ja doista izabrana heroina – kako bi rekla moja razrednica.

KAD TI SVE IDE OD (LIJEVE) RUKE

Među učenicima naše škole ima onih koji uobičajene radnje obavljaju drukčije od većine – od pisanja i rezanja do sviranja instrumenata i zabijanja golova. Svakodnevno se, gotovo neprimjetno, prilagođavaju svijetu oblikovanom prema dešnjacima

Piše: Magdalena Kirić

Suvremena istraživanja pokazuju da ljevaci čine oko deset posto ljudske populacije. Slična je zastupljenost vidljiva i u našoj školi: od ukupno 506 učenika, njih 31 piše lijevom rukom, a od 70 školskih djelatnika samo je dvoje ljevaka. Budući da su manjina, ljevaci se već od najranije dobi prilagođavaju prostoru, predmetima i navikama oblikovanim prema dešnjacima kao većini.

Povijest bilježi brojne ljevake koji su zadužili čovječanstvo i oblikovali svijet u kojem živimo. Među njima najpoznatiji su Leonardo da Vinci, Isaac Newton, Albert Einstein, Winston Churchill, Marie Curie, Nikola Tesla i Jimi Hendrix. Ipak, u prošlosti se činilo da je ljevaka bilo znatno manje jer se ljevorukost često „ispravljala“, a ljevoruke su osobe bile društveno neprihvaćene.

Kako pojašnjava učiteljica biologije Mateja Dvanajščak, ljevorukost je prirodna osobina povezana s razvojem mozga te utjecajem genetike i okoliša, a ne naučena navika.

– Istraživanja su pokazala da jedan od deset fetusa radije siše palac lijeve ruke, što odgovara postotku ljevaka u ljudskoj populaciji – naglašava učiteljica te dodaje:

– S obzirom na to da se dijete rađa s određenom sklonošću, prisiljavanje na korištenje nedominantne ruke stvara neusklađenost između kontrole mozga i motoričkog učinka. Osim toga, može negativno utjecati na samopouzdanje, uzrokovati anksioznost, loš rukopis, probleme s govorom i učenjem.

Povijest nepovjerenja

Odnos prema ljevacima tijekom povijesti razlikovao se od kulture do kulture, ali u većini je društava bio obilježen nepovjerenjem.

– Budući da su ljevaci bili manjina, na ljevorukost se gledalo s neodobravanjem. U brojnim se civilizacijama lijeva ruka povezivala s nečistim, slabim ili lošim, dok je desna bila simbol reda, moći i ispravnosti. Takva su se vjerovanja prenosila stoljećima i snažno utjecala na svakodnevni život, ali i na obrazovanje – tumači učiteljica povijesti Sanja Špiranec.

U školama se sve do sredine 20. stoljeća lijeva ruka smatrala „krivom“ rukom, a djecu se prisiljavalo na pisanje desnom rukom. Jedna naša sugovornica prisjeća se da joj je u prvom razredu, krajem 80-ih godina 20. stoljeća, bilo zabranjeno pisati lijevom rukom te da je zbog toga bila kažnjavana. Iako je s vremenom „preodgojena“ u dešnjakinju, cijelo je školovanje ostala s neurednim rukopisom, što danas povezuje upravo s prisilnim pisanjem nedominantnom rukom.

– Ipak, povijest bilježi i rijetke iznimke. Kelti su lijevu stranu smatrali svetom i povezivali s izvorom života, dok su Inke vjerovala da ljevaci posjeduju posebne sposobnosti, poput iscjeljivanja – navodi učiteljica Špiranec i potvrđuje da odnos prema ljevorukosti nije biološki, već kulturno uvjetovan.

Da je negativan stav prema ljevacima bio duboko ukorijenjen u društvu, potvrđuje i jezik. Jezikoslovka Ines Virč ističe da u mnogim jezicima, pa tako i u hrvatskom, izrazi povezani s lijevom stranom imaju negativno značenje. Frazemi ustati na lijevu nogu ili imati dvije lijeve ruke povezuju lijevo s nespretnošću, pogreškom ili lošim početkom. Biti nečija desna ruka, s druge strane, počiva na starom narodnom vjerovanju da je desno dobro.

Škola danas: male prilagodbe, velika razlika

Pristup ljevorukosti u školama danas je drukčiji nego u prošlosti, a prisila je zamijenjena prilagodbom. Učenici ljevaci ističu da im školske obveze uglavnom ne predstavljaju problem, ponajviše zbog prilagođenog pribora koji svakodnevno koriste.

Jedna učenica opisuje da ne može zamisliti život bez škara za ljevake, ali da ih ne može posuditi nikome u razredu jer nitko osim nje ne zna rezati „lijevim“ škarama. Drugi učenik dodaje da mu je posebno korisno ravnalo za ljevake jer počinje brojkom 15 umjesto nulom pa mu omogućuje lakše mjerenje bez okretanja ruke. Učenici spominju i šiljila za ljevake zahvaljujući kojima mogu bez problema oštriti bojice i drvene olovke. Zbog takvih se jednostavnih prilagodbi na nastavi ne osjećaju različitima od prijatelja dešnjaka jer im, kako sami potvrđuju, sve ide od (lijeve) ruke.

No većina učenika kao poteškoću navodi to da pri pisanju prelaze rukom preko teksta pa često razmazuju tintu. Učiteljica Ela Igreg prisjeća se pisanja eseja na stručnom ispitu. Kako bi spriječila razmazivanje tinte, na mali prst lijeve ruke omotala je maramicu i tri sata pisala u neprirodnom položaju ruke jer joj je bilo jako važno da esej bude uredno napisan.

Kao još jednu poteškoću učenici spominju „laktarenje“ s parom u klupi. No tome se lako doskoči.

– Samo se zamijenimo u klupi i gotovo – zaključuje jedan učenik prvoga razreda.

Svakodnevnica izvan učionice

Prilagodbe, međutim, ne prestaju izlaskom iz učionice. Na izazove nailaze i u slobodno vrijeme, u sportu i umjetnosti.

Mlađi učenici ljevaci ponekad instinktivno pružaju lijevu ruku pri rukovanju jer im je to prirodnije, ali brzo nauče da se u našoj kulturi rukuje desnom rukom pa i tu rade malu prilagodbu bontonu.

Jedna ljevakinja prisjeća se šalice koju je dobila na poklon, a na kojoj se poruka otkriva tek dok se ispija piće.

– Naravno, meni je natpis bio nevidljiv jer je, dok sam šalicu držala u lijevoj ruci, bio s „krive“ strane – prepričava uz osmijeh.

Učenik trećeg razreda pohvalio se da svojom ljevicom uspješno zabija golove na nogometnim terenima.

– Ljevorukost doista može biti prednost, ali ne u svim sportovima – objašnjava učitelj Tjelesne i zdravstvene kulture Aleksandar

Puklavec te naglašava da je očita prednost ljevaka u rukometu, osobito na poziciji desnog krila, na kojoj gotovo isključivo igraju ljevaci. Zanimljivo je i da udio ljevorukih boksača u vrhunskom boksu doseže oko 30 posto. Prednost ljevaka vidljiva je i u sportovima s reketom te većini ekipnih sportova s loptom. Budući da su dešnjaci u većini, ljevaci uče svoju vještinu na protivnicima dešnjacima pa lakše „čitaju“ protivnika – dodaje Puklavec.

Bivša učenica naše škole prisjeća se vremena kad je bila članica mažoretkinja. Kako bi cijeli tim plesao sinkronizirano, morala je svladati vrtnju štapa u desnoj ruci što joj je kao ljevakinji bio poseban izazov.

Majka jedne učenice ljevakinje ukazuje na to da su i glazbeni instrumenti, poput mnogih drugih predmeta uglavnom oblikovani za dešnjake. Pri sviranju klavira teži dio melodije, koji dešnjaci sviraju dominantnom rukom, njezina kći mora svirati nedominantnom što zahtijeva puno više vježbe.

S druge strane, digitalni se svijet ljevacima danas lako prilagođava. Računalni miš može se prilagoditi ljevacima u nekoliko sekundi, često uz samo dva klika.

Pogled unaprijed

Svijet se možda još uvijek češće gradi po mjeri većine, ali današnji učenici ljevaci o sebi ne govore kao o djeci koja imaju poteškoće. Govore o škarama kojima mogu rezati, o klupi u kojoj se zamijene i o golovima koje zabijaju ljevicom. Možda je upravo to najveća promjena u odnosu na prošlost. Ljevorukost više ne zahtijeva objašnjenje.

KAD LIJEKOVI DOPLOVE MOREM – VRGADA DOČEKALA BROD-LJEKARNU

Brod-ljekarna uplovio na Vrgadu i donio prijeko potrebnu zdravstvenu skrb koja olakšava svakodnevicu, osobito starijim stanovnicima i kroničnim bolesnicima.

Piše: Cvita Kurtov

Po kišnom zimskom danu, 4.prosinca 2026.godine, u luku Vrgada uplovio je brod-ljekarna, prvi brod takve vrste u ovom dijelu Hrvatske. Stanovnicima otoka omogućuje sigurniji i lakši pristup lijekovima i osnovnoj farmaceutskoj skrbi. Tijekom boravka broda na otoku, mještanima je omogućeno preuzimanje propisanih lijekova, savjetovanje s farmaceutom i nabava medicinskih proizvoda.

Unatoč lošem vremenu, brod su dočekali oduševljeni mještani, svjesni koliko ova usluga olakšava svakodnevicu, osobito starijima i kroničnim bolesnicima.

Otočani ne kriju svoje oduševljenje:

„Ovo nam znači više nego što se može opisati. Za otići u apoteku ne moramo više čekati brod za kopno.“ – Marija (52 god.)

„Za nas starije ovo je ogromno olakšanje. Zimi je put do kopna često nemoguć, a lijekovi su nam važni.“ – Šime (76 god.)

„Napokon imamo osjećaj sigurnosti. Znamo da će likarija doći bez obzira na vrime.“ – Tome (41 god.)

Projekt mobilne ljekarne pokrenulo je Ministarstvo zdravstva u suradnji sa sedam županija, a vrijedan je 3 milijuna eura. Financiran je sredstvima iz Nacionalnoga plana oporavka i otpornosti (NPOO) te iz državnoga proračuna. Cilj projekta je smanjenje zdravstvene nejednakosti između kopna i mora.

Uslugu broda-ljekarne na Vrgadi pruža Ljekarna Zadar po ustaljenom rasporedu (četvrtak 12:30-13:30). Osim na Vrgadi, brod zdravstvenu skrb približava stanovnicima i drugih otoka Zadarske županije koji nemaju ljekarnu te pristaje i na Olibu, Silbi, Premudi, Istu, Molatu, Velom Ižu, Veloj Ravi, Zverincu, Sestrunju, Rivnju i Ošljaku.

ZASLUŽUJE LI BAJŠ POHVALE ILI PEDALU?

Grad Zagreb je u kolovozu 2026. godine pokrenuo još jedan projekt oko kojeg su mišljenja građana podijeljena. Riječ je o projektu uvođenja javnog sustava bicikala pod nazivom Bajš. Iako je cilj projekta poticanje održive mobilnosti i smanjenje prometnih gužvi, u javnosti su se ubrzo pojavile i brojne kritike.

Piše: Mateo Igrc

U listopadu 2026. godine na *facebook* stranici udruge Zelene i plave Sesevete pronašli smo objavu u kojoj se navodi da su pojedinci neodgovorno postupali s javnim biciklima te ih bacali na neprimjerna mjesta, poput potoka, krova nadstrešnice autobusne stanice ili klupe u parku. Upravo su nas takve objave potaknule da detaljnije istražimo projekt Bajš i pokušamo odgovoriti na pitanje zasluđuje li on pohvale ili ipak „pedalu“.

Što je to uopće Bajš

Grad Zagreb je 26. kolovoza 2026. uveo novi sustav javnih bicikala pod brendom Bajš, koji u punoj fazi obuhvaća ukupno 2.000 bicikala raspoređenih na 180 službenih stanica diljem grada. Kako bi se bicikli sigurnije uklopili u postojeći prometni sustav, projekt se uvodi postupno. U prvoj fazi građanima je bilo dostupno 500 bicikala na 40 odabranih lokacija, a broj bicikala i stanica postupno će se povećavati u skladu s potrebama korisnika. Vrijednost ugovora za uspostavu i održavanje sustava iznosi oko 9,3 milijuna eura bez PDV-a za razdoblje od četiri godine. Važno je naglasiti da Grad Zagreb nije kupovao bicikle po toj cijeni, već je ugovorena usluga postavljanja, upravljanja i održavanja sustava javnih bicikala (što

opovrgava kritiku nekih da je svaki bicikl plaćen 6000 eura). Unatoč tome, u javnosti su se pojavile kritike vezane uz ukupni trošak projekta, opravdanost ulaganja te pitanje je li Bajs stvarna potreba građana ili tek politički projekt. Grad navodi kako će se trošak smanjivati jer se 70 % prihoda ostvarenih od najma bicikala vraća Gradu.

Što kažu stručnjaci

Da bismo dobili stručno mišljenje, razgovarali smo s prometnim stručnjakom Deanom Lalićem (voditeljem zagrebačkog Savjeta za promet jedne stranke). Od njega smo saznali da je sustav javnih bicikala dio šire gradske strategije usmjerene na poboljšanje kvalitete života, smanjenje zagađenja i razvoj održivog prometa. Također nam je objasnio da sustav Bajs omogućuje takozvani intermodalni prijevoz, odnosno kombiniranje bicikla s drugim oblicima javnog prijevoza poput autobusa, tramvaja i vlakova. Na taj se način smanjuje korištenje automobila i prijevoz na fosilna goriva.

Još nam je rekao da su bicikli prepoznatljive plave boje, opremljeni košaricom, a dio njih ima i dječju sjedalicu. Stanice su postavljene na lokacijama koje prate glavne smjerove kretanja građana, u blizini javnog prijevoza, škola, sportskih objekata i gusto naseljenih područja. Cijena pola sata vožnje iznosi 0,50 eura, mjesečna pretplata 5 eura, dok godišnja pretplata iznosi 30 eura. Sustav je dostupan 24 sata dnevno, a bicikli se redovito servisiraju. Nakon što sustav u potpunosti zaživi, postoji mogućnost proširenja za dodatnih 1.000 bicikala.

Dean Lalić ocjenjuje ovaj projekt pozitivnim projektom jer se njegovim uvođenjem Zagreb pridružuje europskim gradovima poput Beča, Berlina i Budimpešte koji već imaju slične sustave mikromobilnosti.

Koji je stav naših učitelja

Da bismo saznali što o projektu misle odrasli u našem okruženju, proveli smo anketu među učiteljima Osnovne škole Vugrovec-Kašina. Rezultati su pokazali da 40% ispitanika bicikl koristi nekoliko

puta godišnje, dok čak trećina ispitanih uopće ne vozi bicikl. Od onih koji bicikl koriste, 65% koristi ga isključivo u rekreativne svrhe, dok ga nitko ne koristi kao prijevozno sredstvo za odlazak na posao. Čak 86% ispitanika čulo je za projekt Bajs, a više od 75% ima pozitivno mišljenje o njemu. Nitko od ispitanih nije još isprobao Bajs, ali trećina ispitanika planira ga isprobati. Učitelji su kao prednosti projekta naveli poticanje korištenja bicikla umjesto automobila, doprinos tjelesnoj aktivnosti građana, rasterećenje prometa te pozitivan utjecaj na okoliš. Mnogi smatraju da je projekt dobra prilika za turiste i popularizaciju nemotornih vozila te da bi mogao smanjiti prometne gužve, osobito tijekom ljetnih mjeseci. Pohvaljena je i jednostavna aplikacija te dostupnost usluge svima. Ipak, pojavila su se i negativna mišljenja, poput tvrdnji da se novac mogao bolje uložiti te da je trošak velik u odnosu na stvarni učinak projekta. Također velika većina ispitanih smatra da ovaj projekt sigurno neće riješiti problem prometa u Gradu (čak 83 posto njih).

Anketirani učitelji kao najveće prometne probleme Zagreba navode loše stanje cestovne infrastrukture, prevelik broj automobila, preuske i oštećene prometnice, neredovit i nepouzdan javni prijevoz te nedostatak biciklističkih staza. Spominju se i brojna gradilišta koja uzrokuju gužve, ali bez vidljivih poboljšanja nakon završetka radova, kao i loša kultura vozača.

Kao moguća rješenja predlažu veća ulaganja u prometnu infrastrukturu, izgradnju novih prometnica i biciklističkih staza, dovršetak Branimirove, češći i jeftiniji javni prijevoz, bolju željezničku povezanost, usklađivanje semafora te popularizaciju biciklističke kulture. Neki ističu i potrebu za većim brojem pješачkih zona, danima bez automobila te češćim korištenjem javnih bicikala poput Bajsa.

Na kraju, ostavljamo čitateljima da sami zaključče zaslužuje li projekt Bajs pohvale ili pedalu te je li novac građana dobro uložen. Možda je bicikala čak i malo previše – toliko da su ih, kako kažu neki, počele „voziti i ptice“, pa su završili i u potoku u Sesvetama dok su im isпали u letu.

GDJE ČELJAD NIJE BIJESNA, KUĆA NIJE TIJESNA

Turisti su nam dobrodošli i to nam poručuje slogan Hrvatske turističke zajednice: „Hrvatska – puna života!“. Nasmijani smo na razglednicama, gostoljubivi u reklamama, imamo predivnu obalu, zlatne doline i pozitivne statistike turističkih noćenja. Međutim, neki u Hrvatsku dolaze s alatom, a ne s fotoaparatom i ne traže plaže, nego posao.

Piše: Neva Seršić

Prosinačka večer u Rijeci. Skupina mladića napada dostavljača hrane, stranog radnika koji radi ono što mnogi Hrvati ne žele. U Rijeci, gradu koji je uvijek imao otvorena vrata za sve došljake, putnike, nove stanovnike koji su svoju tradiciju utkali u riječku široku kulturnu prepoznatljivost. Nije to izolirani slučaj, samo noviji. Napadi na strane radnike, pogotovo one koji ne govore hrvatski jezik ili su druge boje kože, događaju se posvuda, u velikim gradovima, predgrađima, malim mjestima.

Nije pitanje događaju se li se napadi ili koliko su česti, nego zašto uopće dolazi do toga. Je li Lijepa Naša samo naša pa u njoj nema mjesta za snove o budućnosti u kojoj vladaju tolerancija, prihvaćanje, znanje i humanost? Dobro je da se prisjetimo izreke: Gdje čeljad nije bijesna, kuća nije tijesna. Bez obzira na učestale napade, mislim da se većina ipak slaže u tome da su dobrodošli svi poštene, vrijedni i dobri ljudi, bez obzira na vjeru, rasu, jezik ili nacionalnost.

Važno je kakav si, a ne čiji si

Istražujući ovu temu, pronašla sam podatak da osmaši, a to su djeca od 13 ili 14 godina, već imaju formirane predrasude i pokazuju

veliku netrpeljivost prema stranim radnicima. Iz Ministarstva unutarnjih poslova dolazi podatak da je tijekom 2026. godine zabilježeno 21 kazneno djelo maloljetnika na štetu državljana trećih zemalja.

Potaknuta time provela sam anketu među učenicima osmog razreda škole koju pohađam i pokazalo se da većina učenika smatra da su strani radnici korisni za Hrvatsku (71 %) i da većini učenika ne bi smetalo da obitelj stranih radnika živi u zgradi ili u susjedstvu (65 %). Učenici se slažu u izjavi da nemaju ništa protiv mogućnosti da u njihov razred dođe učenik čiji su roditelji strani radnici i svoje stavove objašnjavaju izjavama: Svi smo mi ljudi i ne vidim zašto bi mi smetao učenik čiji su roditelji strani radnici.; Ako je dobra osoba, onda je sve u redu.; Smatram da nije bitno od kuda je tko, nego kakav je tko.; Važno mi je kakva je osoba, a ne tko su joj roditelji. Većina učenika o stranim radnicima saznaje od prijatelja (35 %) i s društvenih mreža (32 %), a zatim od roditelja (16 %) i u školi (6 %).

Odgovori pokazuju da među mladima ima prostora za prihvaćanje, razumijevanje i izgradnju tolerantnijeg društva uz malo veću podršku odraslih osoba, prije svega roditelja i učitelja.

Može i drugačije

„Nisam se niti u jednom trenutku osjećao nelagodno u Hrvatskoj“, kaže moj susjed Sajeev Sundararaj sa Šri Lanke. Šest godina živi u Hrvatskoj i radi kao građevinski inženjer. Prije je radio u Dohi, glavnom gradu Katara, a kod nas je došao na nagovor hrvatskog kolege. „Hrvati su prijateljski raspoloženi, otvoreni i izravni, što me prilično iznenadilo. Na početku sam bio u jednom manjem hrvatskom mjestu i tamo sam ljudima bio vrlo neobičan. U Rijeci je drugačije, ima više stranaca, a domaći su u pravilu ljubazni.“

Sajeev, čije se ime čita Sadživ, šalje u svijet sliku Hrvatske kakvu mi sami zaboravljamo. Preporučuje zemlju svojim sunarodnjacima ističući kako je život na Šri Lanki skup i da u Hrvatskoj zarađuje dovoljno da njegova obitelj kod kuće bolje živi. „Na početku mi je trebalo vremena da se priviknem na lokalnu kuhinju“, smijući se objašnjava, „ali sada imam omiljena jela: burek, čevape i gulaš s njokima.“

RADNA SNAGA ILI SUSJEDI

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova godišnje se izdaje oko dvjesto tisuća radnih dozvola za strance. Dolaze, rade, grade. Međutim, jesu li dio zajednice? Iako u raznim pravilnicima i zakonima vjerojatno postoji kakva zabilješka, činjenica je da im nedostaje pravna zaštita, podrška pri učenju jezika, bolji uvjeti za stanovanje i bolji uvjeti na poslu. Prihvaćamo ih kao radnu snagu, a ne kao susjede. Često ih sve nazivamo Filipincima iako dolaze i iz Indije, Nepala, Bangladeša, Egipta i iz drugih dalekih zemalja.

Sajeev uči hrvatski jezik, zadovoljan je svojim poslom i okolinom. Postao je dio naše zajednice jer mu se to dopustilo. U čemu je razlika između Sajeevova iskustva i iskustva dostavljača iz Rijeke? Sreća? Okolina? Ne. Razlika je u nama. U tome hoćemo li vidjeti susjeda ili radnu snagu.

Sajeeva je priča dokaz da možemo biti bolje društvo. Možemo stvarati bolji svijet. A možda je upravo to najvažnija lekcija: da dom nije samo mjesto, nego osjećaj koji jedni drugima možemo pružiti.

PORAZ NA DOMAĆEM TERENU

Odlučili smo na brzinu istražiti kako naši osmaši stoje s poznavanjem riječi materinskoga jezika

Piše: Anja Maričić

Zasigurno već godinama kruže priče među nastavnicima, naročito nastavnicima hrvatskoga jezika, da učenici nedovoljno dobro poznaju vlastiti jezik te da su im sasvim nepoznate riječi koje su ranijim generacijama učenika bile potpuno obične, svakodnevne i razumljive. Nas je zanimalo jesu li te priče i kritike zaista utemeljene ili je riječ o dizanju panike i pravljenju slona od buhe u vremenu kad su zasloni mobitela i prijenosnih računala istisnuli stranice knjiga i novina.

Priprema terena i sastav momčadi

Za pomoć oko rješavanja ovog problema obratili smo se nastavnicima hrvatskoga jezika u našoj školi koji su nam ponudili moguću način kojim bismo mogli saznati koliko zaista naši učenici poznaju značenje riječi vlastita jezika te kako stoje s tim kad treba anglizme u tekstu zamijeniti hrvatskim riječima. Predložili su nam da uz njihovu pomoć napišemo dva kratka teksta: jedan koji će sadržavati riječi hrvatskoga jezika koje se prema njihovu mišljenju danas manje koriste, ali bi trebale biti daleko od izumiranja, te jedan koji će sadržavati riječi iz engleskog jezika od kojih su neke fonološki prilagođene hrvatskomu jeziku. Ispitanicima bi bile ponuđene riječi iz oba teksta pored kojih bi oni morali napisati riječ istog ili približnog značenja, a da pripada hrvatskome standardnom jeziku. Ovaj jezični eksperiment učinio nam se zabavnim i jednostavnim pa smo ubrzo napisali dva teksta prema uputama naših nastavnika, a kao

ciljanu skupinu ispitanika odabrali smo učenike naših osmih razreda jer smo smatrali da su oni pri završetku svojeg osnovnoškolskog obrazovanja pa da sukladno tomu imaju u prosjeku i najveće čitačko iskustvo. Iz prvog teksta, onog koji je, pretpostavili smo, sadržavao učenicima manje poznate riječi hrvatskoga jezika, tražili smo ispitanike da napišu istoznačnice ili bliskoznačnice sljedećim riječima: oprava, skuti, blago, težaci, zanatlija, narav, vrućica, mećava, fijaker te zakletva. Iz drugog teksta bilo je potrebno pored anglizama kao što su hejtati, controler, score, level, bed, manual, password, story, lajkovi i kriejtati napisati riječi istog ili sličnog značenja, ali na hrvatskomu jeziku.

O rezultatu dvoboja

Nakon što smo prikupili rezultate ispitivanja došli smo do naslova ovog našeg članka. Naime, od pedeset i pet ispitanika, samo njih četvero ostvarilo je četiri boda, tj. znalo značenja najviše četirima riječima iz prvog zadanog teksta. Svi ostali ispitanici ostvarili su slabiji rezultat od toga, uglavnom između jedne do tri točno napisane istoznačnice ili bliskoznačnice. Prema rezultatima ovog istraživanja učenici naših razreda uopće ne znaju značenja riječi skuti, blago, težaci, zanatlija, fijaker i zakletva. Da ne postoji tamburaški sastav Fijaker, ne bi bilo pokušaja da se na crtu pored zadane riječ fijaker napiše bilo što. Također, čudno je da su danas dobri obrtnici na cijeni, ali su zato nestali zanatlije. Naravno, težaci su nestali još puno ranije kao i blago koje je paslo na našim pašnjacima. Sad smo dobili i potvrdu da su nestali i iz rječnika naših osmaša. Ako su ikada tamo i postojali. Drugi zadani tekst pokazao je da učenici naši osmih razreda uspješno mogu zamijeniti samo približno polovicu anglizama riječima iz vlastita, tj. hrvatskoga jezika. Smatramo da je i to porazan rezultat poznavanja materinskoga jezika jer ako se služimo riječju koja ne pripada hrvatskomu jeziku i ne znamo joj pronaći zamjenu, znači da se mirimo sa stanjem u kojem usvajamo riječi iz stranih jezika, a da im ne tražimo naše, hrvatske, istoznačnice. Manual i lajkovi najbolji su primjer toga.

Čitanje kao zalog boljeg rezultata u budućnosti?

Nadamo se da će ovaj naš članak potaknuti čitatelje na razmišljanje što je sve moguće napraviti kako bi se ovakvi rezultati popravili u dogledno vrijeme i kako bi hrvatska pisana riječ postala rado čitana jer je to jedini način da izbjegnemo nove jezične poraze na domaćem terenu!

KAKO SE RIJEŠITI SUTRIĆA?

Piše: Nikol Mihovilović

Na početku drugog razreda čitala sam knjigu poznate splitske književnice Jelene Pervan „Tonka će sutra“.

Priča prati djevojčicu Tonku koja nije htjela redovito obavljati svoje obaveze. Zato su joj u život naglo ušli Sutrići. Malena su to i nevidljiva bića. Jako su dosadni i teško ih se riješiti. Baka i djed pokušali su svoju unuku nagovoriti da obavlja svoje obaveze, ali ona ih, naravno, nije htjela slušati. Na posljedice odgađanja upozoravao ju je djed, ali ona nije popuštala. Svako njeno odgađanje dolazio bi joj neki novi Sutrić. Nju je sve to češalo, smetalo i baš jako nerviralo. Napokon je odlučila poslušati. Počela je sve obavljati na vrijeme kako bi se riješila tih dosadnih bića. Kad bi napravila neki zadatak Sutrić bi nestao. Vrlo brzo potpuno ih se riješila. Bila je presretna i shvatila je da ništa ne treba ostavljati za sutra.

Zato preporučam svakom djetetu da pročita ovu vrlo poučnu knjigu. Što prije prestanemo odgađati svoje obaveze to će nam život postati lakši. Moja baka uvijek kaže: „Ono što možeš obaviti danas ne ostavljaj za sutra!“, a bake, složit će te se, puno znaju.

„MALO“ SVJETLO ZA SVJETLIJU BUDUĆNOST“

Zbog svojeg humanitarnog rada ovaj sedmaš uzor je mnogima i postao je zvijezda otoka koju bi svi trebali slijediti

Razgovarala: Korina Čupić

Mikula Rošker, 13-godišnji dječak iz Pučišća na otoku Braču, pravi je primjer svojim sumještanima kako je malo potrebno da usrećimo ljude koji nas okružuju

„Običan“ dječak

● **Mikula, možeš li nam se predstaviti i reći po kome si dobio ime?**

Zovem se Mikula Rošker, imam 13 godina. Dolazim iz Pučišća na otoku Braču. Treniram košarku i nogomet, volim Hajduk! Ime sam dobio od svog pranonota koji je bio pomorac, zato vjerojatno i volim more.

● **Kako izgleda tvoja svakodnevica, čime se baviš kad ne pomažeš drugima?**

Ja sam kao i svaki 13-godišnjak. Najviše volim loviti ribe. Volim s prijateljima igrati nogomet, družimo se i trenutno smo u smišljaju navijačke skupine koja će navijati za Pučišća u bračkoj ligi. Sad nam je to glavna zanimacija, smišljamo navijačke pjesme, pravimo transparente...

● **Kada si započeo s humanitarnim radom? Pamtiš li svoju prvu humanitarnu akciju?**

Jako rano, mama me uvijek vodila sa sobom zato što je ona bila aktivna, a mene nije imala gdje ostaviti na čuvanju. Prva akcija koje

se sjećam bilo je oslikavanje zida u prostoru udruge Brački pupoljci. Sjećam se da je bilo jako vruće, ali sam svejedno jako uspješno obojao zid.

Humanitaran rad

● Tko ti daje podršku u tvom humanitarnom radu?

Najveća podrška su mi roditelji, najviše moja mama koja mi je uzor. Svojim primjerom me uči kako pomagati drugima i motivira me da nastavim s humanitarnim radom.

● Kako se osjećaš kada nekome pomogneš, što te motivira?

Osjećam se super pomažući drugima! Često su to male stvari za mene, ali velike za drugoga. Motivira me osmijeh na nečijem licu.

● U akciji „1100 kilometara za 1100 terapija“ prikupio si novac za djecu s teškoćama na otoku Braču. Što ti je bilo najteže, a što najljepše u tom iskustvu?

Iskreno, nije mi bilo ništa teško, tada sam se odrekao svojih poklona za rođendan i baš je bilo super kad su me svi u tome podržali. Čak sam dobio novac od ljudi koji mi vjerojatno nikad ne bi dali poklon za rođendan, ali tada su svi podržali moju ideju, tako da sam skupio mnogo više nego što sam očekivao.

● Nedavno je organizirana još jedna velika humanitarna akcija „Srcem kroz planine – Denali“ kojom su se prikupljala sredstva za kupnju medicinske opreme za supetarski Dom zdravlja. I u njoj si sudjelovao?

Da, mama mi je pričala o tome da Ranko (supetarski planinar i putopisac) opet ima akciju i da bi mogli nekako sudjelovati. Imali smo dvije hobotnice pa smo odlučili da ih stavimo na lutriju i da novac od lutrije uplatimo na račun akcije. Bilo je odlično vidjeti moć zajedništva i koliko ljudi želi pomoći kada postoji dobar cilj. Moj nono triput na tjedan odlazi na dijalizu u supetarski Dom zdravlja i baš sam ponosan da sam malo pomogao da se svi tamo osjećaju bolje.

● **Sudjeluješ i u manjim svakodnevnim pomaganjima, ekološkim akcijama, organiziraš memorijalne turnire. Smatraš li da su i takva djela jednako važna kao i velike akcije?**

To me uvijek uči mama, male stvari čine ljude sretnima. Lijepo je vidjeti osmijeh na licu ljudi koji imaju velike brige, a ti malo pomogneš, koliko možeš, i na tren uljepšaš njihov život. Zato su male akcije važne jer pokazuju pažnju i brigu za ljude svakodnevno i potiču druge da čine dobro.

● **Koja ti je akcija posebno prirasla srcu?**

Najdraži mi je dječji košarkaški turnir koji sam organizirao za pokojnog prijatelja Dražena. Organizira se svake godine u spomen na njega i jako mi je žao što više nije s nama. Baš sam guštao s njim igrati košarku! Mislim da bi bio ponosan na mene.

Priznanje za humanitarni rad

● **Dobio si posebno priznanje na Dan općine Pučišća za svoje humanitarno djelovanje. Jesi li to očekivao i kako si se osjećao kada si ga primio?**

Iskreno nisam, bilo je iznenađenje i velika čast. Iako, smatram da sve što sam do sada učinio nije potrebno nagrađivati. Radim stvari za koje mislim da su ispravne i to me čini sretnim. Kad sam primio nagradu i pogledao u sve te ljude, shvatio sam da činim pravu stvar i da su svi jako ponosni na mene. Nagrada mi je samo dodatan poticaj da budem još bolji, ali i da budem poticaj i drugima da rade dobre stvari. Nadam se da ću i ja biti uzor nekome drugome.

● **Kako tvoji vršnjaci reagiraju na tvoj humanitarni rad i jesi li nekoga od njih potaknuo da se uključi?**

Moji prijatelji odmah se uključe u akcije i jako sam ponosan na njih! Pomognu mi i baš sam sretan da imam takve prijatelje.

● **Jesi li aktivan na društvenim mrežama, koristiš li ih u svom humanitarnom radu?**

Još uvijek taj dio na društvenim mrežama odrade moji roditelji. Vjerojatno ću u budućnosti iskoristiti moćan alat kao što su društvene mreže za svoj humanitarni rad.

● **Godi li ti medijska pažnja koju si stekao svojim djelovanjem?**

Ne volim medijsku pažnju, ali sam svjestan da moj primjer može potaknuti druge da naprave dobro djelo pa moram koji put stisnuti zube. Nisam baš vješt u tome, ali se trudim.

Planovi za budućnost

● **Koju srednju školu planiraš upisati i misliš li da možeš svoj profesionalni put povezati s humanitarnim radom?**

Želim postati kuhar i sigurno ću povezati kuharstvo s humanitarnim radom. Možda ću spremići dobru večeru za one kojima je potrebna pomoć. Tako ću spojiti svoju strast s humanitarnim radom i činiti dobro kroz ono što volim.

● **Što bi za kraj poručio svojim vršnjacima koji žele pomoći, ali ne znaju odakle početi?**

Mislim da ne treba ništa tu previše... Svatko može pomoći nekome oko sebe. Svakodnevno možemo s malim stvarima nekoga razveseliti. Nisu potrebne velike akcije, medijska pažnja, dovoljan je jedan trenutak da uljepšaš nekome dan.

Ako netko ima ideju za akciju i ne zna kako krenuti, slobodno neka me nazove. Ja sam uvijek spreman i voljan pomoći. Samo potražite Mikulu, jedini sam u mjestu!

KAKO SU ŠEST I SEDAM POSTALI VIŠE OD BROJEVA?

Brojeve vežemo uz gradove, bajke, šale, praznovjerja: tri ili pet zadarskih bunara, sedam patuljaka, osam iz saborske replike, devet mačjih života, trinaest kao nesretan broj... Svaki broj nosi svoju priču i značenje koje svakodnevno koristimo. No, rijetko su koji brojevi u posljednje vrijeme napravili takav skok iz brojčanog niza u svakodnevni govor kao što su šest i sedam.

Piše: Ema Pijaca

Ako mislite da su brojevi dosadni, upoznajte izraz „šest, sedam“ (engl. six, seven). Iako se radi o kombinaciji dvaju brojeva, prema portalu Dictionary.com, „šest, sedam“ riječ je 2026. godine. Ako danas još niste izgovorili „šest, sedam“, što čekate..., nemojte propuštati jedan od najraširenijih trendova.

No, što znači izraz „šest, sedam“, kako se širio, kolika je njegova popularnost, tko ga koristi, kako trend doživljavaju anketirani ispitanici te što o njemu misle stručnjaci, središnja su pitanja ovoga novinarskog istraživanja. Odgovore na pitanja potražili smo u internetskim izvorima, društvenim mrežama, medijima, anketi i razgovorima. Cilj istraživanja nije bio ocijeniti vrijednost izraza „šest, sedam“ kao riječi godine, već pratiti put od njegova nastanka do svakodnevne uporabe.

Činjenice

Dictionary.com izraz „šest, sedam“ opisuje kao „izraz koji nema jedno značenje“, već se koristi kao „neodređeni odgovor“. Prema nekima,

može značiti „tako-tako“ ili „možda ovo, možda ono“. Najzabavniji je dio izgovaranja „šest, sedam“ to što ga prate pokreti ruku gore-dolje. Zbog toga, upis izraza u Google prati efekt njihanja ekrana poput pokreta ruku.

Sve je počelo pjesmom američkog repera Skrilla, Doot Doot (6 7), u kojoj se „šest, sedam“ prvi put spominje. Skrilla, autor pjesme, javno je rekao kako nikada nije „namjeravao dati značenje riječima iz stihova“. Širenje izraza pojačao je TikTok video s dječakom, kasnije nazvanim Six-Seven Kid. Naime, spontana reakcija dječaka na košarkaškoj utakmici, gdje s tribine uzbuđeno viče „šest, sedam“, uz istovremene pokrete ruku, postala je odlučujuća za širenje izraza. Isti je video pregledan milijunima puta, lansirajući „šest, sedam“ u internetski trend.

Popularnost

Nakon eksplozije u digitalnom svijetu, izraz „šest, sedam“ prenio se u svakodnevni život, a tradicionalni mediji uključili su se tek nakon što je postao riječ godine.

Popularnost izraza jasno se očituje kroz svakodnevnu uporabu. U ugostiteljskim objektima narudžbe označene brojevima šest i sedam izazivaju smijeh i objave na društvenim mrežama. Izraz koriste lanci poznatih pizzerija koji u svojim akcijama nude ponude koje uključuju ove brojeve. Trend je prisutan na sportskim utakmicama u trenucima kada je rezultat ova kombinacija brojeva. Umjetna inteligencija „stvorila je“ nogometaše Messija i Ronalda koji zajedno govore „šest, sedam“. Izraz se pojavio u animiranoj seriji South Park pa je na pitanje jednog lika: „U koliko si se sati probudio?“, drugi odgovorio: „U šest, sedam.“

Svi navedeni primjeri sugeriraju da u izrazu „šest, sedam“ postoji nešto zabavno i kreativno.

Ta razigranost izraza bila je poticaj za provođenje ankete te razgovor sa stručnjacima iz različitih područja s ciljem dobivanja uvida kako se izraz doživljava i tumači, čime se dodatno rasvjetljava njegova svakodnevna uporaba.

Anketa

Anketa je obuhvatila ispitanike različitih dobnih skupina, a prema odgovorima, najviše onih generacije Z i Alfa, 67%. Anketu je ispunilo 205 ispitanika u roku od 48 sati (Slika 1) tijekom siječnja 2026. godine, a provedena je u programu Microsoft Forms na poveznici: <https://forms.cloud.microsoft/e/bX09FYqVZn> te QR koda (Slika 2).

Ako se pitate koliko je pitanja sadržavala anketa, odgovor se gotovo sam nameće: šest, sedam.

Rezultati ankete pokazuju da je izraz „šest, sedam“ poznat ispitanicima različitih generacija, dok samo 9% nije čulo za izraz. Najveći udio, njih 46%, za izraz je saznalo preko društvenih mreža, najviše TikTok-a i Instagrama. Čak 29% navodi da su izraz čuli preko prijatelja, 4% u medijima, a 7% se ne sjeća. Većina ispitanika, njih 78%, za izraz je čulo u drugoj polovici 2026. godine, a izraz u svakodnevnoj komunikaciji koristi čak 54% ispitanika. Njih 74% smatra da je izraz prolazan trend, 12% vjeruje da će dulje ostati popularan, dok 14% nije sigurno.

U odgovorima otvorenoga tipa, na pitanje što za ispitanike znači „šest, sedam“, istaknula se raznolikost, od duhovitih do ozbiljnih tumačenja. Evo što su neki ispitanici naveli: „pa to je šest, sedam“, „to je šala bez ikakvog smisla“, „može značiti svašta nešto“, „ljudi ga koriste kad ne znaju odgovor“, „teško ga je definirati“, „koristi se kako bi zbulilo ljude koji nikad nisu čuli za taj izraz (to su često odrasli)“, „to je besmislica koja govori o našem društvu“, „to je nešto što nas može nasmejati i odvratiti pažnju od kritične situacije u kojoj se svijet nalazi“.

Na kraju riječ imaju stručnjaci

Da bismo otišli korak dalje od anketnih odgovora, o izrazu „šest, sedam“ razgovarali smo sa stručnjacima iz područja jezika, psihologije i sociologije.

Na pitanje kako, iz perspektive jezika, gleda na pojavu izraza „šest, sedam“, magistrica knjižničarstva Andreja Antonina iz Znanstvene knjižnice Sveučilišta u Zadru ističe:

„Jezik je instrument povezivanja i svaka ga generacija koristi na način koji je njoj blizak i zanimljiv. Iako izraz nema konkretno značenje, to zapravo i jest poruka, koliko god to apsurdno zvučalo. No, zar nisu mladi oduvijek koristili samo njima znane fraze i jezični kod koji odrasli nisu razumjeli? Nove generacije u tome smislu nisu ništa drugačije od prijašnjih, samo imaju drugačije alate.“

Magistar psihologije Marko Galić sa Sveučilišta u Zadru o izrazu navodi:

„Iako se izraz može činiti nesvrhovit, potrebno ga je sagledati kao jedan od načina na koji adolescenti ispunjavaju važan razvojni zadatak, a to je formiranje identiteta. Izvikujući ono što odrasle često živcira jer se stalno ponavlja, adolescenti izvode svojevrсни ritual čime jačaju osjećaj pripadnosti skupini.“

Sociolog, izvanredni profesor Sven Marčelić, sa Sveučilišta u Zadru navodi:

„U ovom trendu ne bih tražio neke duboke društvene simptome, iako je sveprisutan. Gledam ga primarno kao neku vrstu generacijskog signala kakav se svako toliko pojavljuje, od fidget spinnera i Tamagotchija do bizarnog trenda iz sedamdesetih kad su mladi, doslovno, imali kamenje kao kućne ljubimce. Teenageri obično traže elemente po kojima će se razlikovati od starijih pa neki od njihovih trendova naprosto postanu viralni.“

I dalje brojimo

Pretraživanjem različitih izvora, provođenje ankete i razgovore sa stručnjacima, pratili smo put od nastanka do svakodnevne uporabe izraza „šest, sedam“, što je i bio cilj ovoga rada. Ostaje vidjeti hoće li izraz opstati ili će ostati zabilježen kao trend ovoga vremena. Za sada, u 2026. godini taj odgovor nemamo, no možda ćemo ga saznati u 2027.

JESU LI UTEZI I BUČICE STVARNO KLJUČ ZA IDEALAN ŽIVOT?

Opasnost za tijelo i za mentalno zdravlje vreba zbog često neprovjerenih, nesistematičnih, nezdravih i ubrzanih oblika dolaženja do tjelesnog ideala

Piše: Artur Salihović

Koliko ste puta čuli da vam prijatelji ne mogu van jer moraju u teretanu? Naime, ako čujete to često, dobro je znati da niste jedini – teretane su pune srednjoškolaca više nego ikad prije, a mi smo pokušali pronaći odgovor na pitanje zašto je to odjednom toliko popularno.

Proveli smo anketu među više od stotinu srednjoškolaca u Zagrebu i njih čak pola ide u teretanu (najčešće tri-četiri puta tjedno), što je nekad bilo nezamislivo, a sve je rezultat probijanja takozvanih fitness influencera. Sve češće razgovori između dječaka u tinejdžerskoj dobi započinju raspravom koliko tko može podići kilograma na određenim vježbama, a ponekad znaju uspoređivati i veličinu bicepsa ili tricepsa, dok je djevojkama važan uzak struk i gluteus. Mentalitet većine njih glasi Ako izgledam kao budući Mr. Olympia, sigurno će me svi voljeti i svakome ću se dopasti. Ideali se mijenjaju iz dana u dan, a rijetko kad se zapitamo jesu li takva razmišljanja zdrava za mentalnu stabilnost. Koja je točno psihologija iza sve popularnijeg odlazaka tinejdžera u teretane?

Važan je motiv

Na neka od tih pitanja odgovorio nam je sportski psiholog, gospodin Boris Balent.

„Tjelovježba kao tjelovježba ukupno gledano pozitivno utječe na to kako se osjećamo, ali i na koncentraciju. No istraživanja su

pokazala kako je u svemu tome vrlo važan faktor glavni motiv za tje-
lovježbu koji utječe na to radi li se dugoročno o pozitivnom ili ne-
gativnom efektu“, objašnjava sugovornik.

„Ako govorimo o tinejdžerima, u mnogim se slučajevima naža-
lost radi o nezdravu pristupu vježbanju i nezdravu glavnom razlogu
tjelovježbe, a to je socijalna validacija i stjecanje statusa među vrš-
njacima na temelju izgleda“, dodaje.

Dakle, ako je glavni i jedini razlog zbog kojeg pristupamo tje-
lovježbi fizički izgled, posebno ako se on bazira na nerealnim oče-
kivanjima kako bismo trebali izgledati, dugoročno to negativno utje-
če na psihofizičku dobrobit. Kad se pomiče granica na način da se
pretjerano forsira tijelo, može doći do ozbiljnih ozljeda i dugoroč-
nih zdravstvenih problema, poput onih sa zglobovima, mišićima, a
ne smijemo zaboraviti i mogućnost uzimanja zabranjenih supstanci
koje mogu značajno naštetiti zdravlju. Ipak, kod onih tinejdžera koji
uspiju razviti zdrav motiv za tje-
lovježbu (a to bi značilo da su više
usmjereni na osobni napredak i zdravlje, da se fokusiraju na ono što
njihovo tijelo može, a ne samo kako izgleda) ostvaruje se pozitivan
efekt na razvoj psihofizičke dobrobiti. Važno je dakle fokusirati se
na ono što naše tijelo može, a ne što drugi mogu, i ustrajati na vlas-
titoj dobrobiti. Jer ako zatvoren krug ljudi postane onaj koji pred-
vodi našim svakodnevnim aktivnostima, onda nećemo dospjeti nig-
dje, ma koliko truda i napora ulažemo.

Mediji i komercijalni ideali

Ipak, zatvoren krug ljudi često upravlja našim aktivnostima, a koli-
ko je to zastupljeno u sve popularnijem odlasku tinejdžera u tereta-
ne odlučili smo pitati sociologa, Andreja Ivana Nuredinovića.

„Po recentnim istraživanjima (KIDSOnline, 2024.) razvidno je
kako mladi Europljani (u rasponu od 9 do 17 godina) koriste inter-
net od 3 do 5 sati dnevno, dok gotovo polovina toga vremena otpada
na društvene mreže“, napominje sugovornik.

U takvom kontekstu današnjim je tinejdžerima repertoar do-
stupnih informacija vrlo širok, a popularizacija teretana usko je

povezana upravo s medijima, odnosno komercijalnim idealima tijela koji se šire društvenim mrežama i normiranjem vršnjačke vizualne kulture.

„Vizualna kultura naglašava tjelesnost, a algoritmi potiču komparaciju s web-totemima tog i takvog sustava. Intenzivnom apsorpcijom tog sadržaja normalizira se vježbanje u teretanama kao poželjan stil života. Takva promidžba ne staje na pukoj konzumaciji već se kreira odozdo – stalnim bilježenjem i unaprjeđivanjem svojeg avatara na društvenim mrežama. Ovo sociolog Erving Goffman zove aktivnim igranjem uloge i upravljanjem dojmom na društvenoj pozornici pri čemu se ističe, ali i pregovara vlastiti prihvatljivi identitet – je li bolje dizati utege, plivati, uzimati suplemente ili nešto četvrto“, objašnjava Nuredinović.

Zanimalo nas je također je li potpora vršnjaka uglavnom pozitivna ili negativna kada govorimo o odlascima u teretanu, a sugovornik nas je najprije uputio na pozitivne učinke teretana, kao što su pružanje zdravlja, fleksibilnosti, samopouzdanja, samokontrole i discipline, što je potrebno za tjelesno, koliko i društveno osamostaljivanje. Ipak, sve te prakse na neki se način podupiru uvidom u to što se smatra ispravnim. Zato vježbanje s kolegama može doprinijeti motivaciji, a može djelovati i kao dvosjekli mač, pa proizvesti konformizam i pritisak vršnjaka da se bude „baš takvim“.

„Vjerojatno je riječ o djelomično trajnom fenomenu. Kod djece tinejdžera interes će oslabjeti s promjenom prioriteta, dok će kod drugih prerasti u trajnu naviku. Opasnost za tijelo i za mentalno zdravlje ipak vreba zbog često neprovjerenih, nesistematičnih, nezdravih i ubrzanih oblika dolaženja do tjelesnog ideala“, upozorava sociolog Nuredinović.

Uzmite loptu i reket!

Odlasci u teretanu mogu ozbiljno naštetiti zdravlju tinejdžera ako nisu spremni ulagati dovoljno vremena u male, ali važne korake. O situaciji na terenu odlučili smo porazgovarati s fitness trenericom, Anjom Marijom Jukić.

„Uglavnom imam iskustva s tinejdžerima koji su se jednog dana probudili, pogledali u ogledalo i rekli ne želim ovako izgledati. Budući da je vrijeme u tjelovježbi relativno, kod adolescenata čekanje prvih rezultata traje vječno“, kaže nam Anja Maria i dodaje kako tinejdžeri iz tog razloga prelaze odmah na najefektivnije vježbe, najbolju hranu, sve potrebne suplemente i prečice do savršenog tijela.

Ali dobro nam je poznato da sve sad i odmah nije zdravo – tijelu je potrebno vrijeme za oporavak i izgradnju mišića. Umjesto teretana, sugovornica mladima predlaže nešto drugo – upis na sport i igru, bilo trčanje, hodanje, penjanje, plesanje, plivanje. Kupnjom najobičnijeg bicikla i vožnjom možemo postići daleko više za psihofizičku dobrobit nego odlaskom u teretane radi izgradnje isklesanog tijela – to je vrlo spor i dosadan proces. Iako možemo nakratko biti fascinirani prostorima ispunjenima trakama za trčanje i utezima, oni ne bi trebali biti zamjena loptama i reketima. Ako i uspijete postati najsnažniji u školi, iza vas će ostati silno vrijeme provedeno radeći istu stvar na najmonotoniji način, umjesto druženja, upoznavanja novih ljudi i puno zabavnije tjelesne aktivnosti.

BUDI ONO ŠTO ŽELIŠ ČUTI

Uspon benda IDEM smatra se jednim od najbržih uzleta na hrvatskoj glazbenoj sceni u posljednjem desetljeću. Antun Aleksa, zagrebački glazbenik koji stoji iza toga ne baš nepoznatog glazbenog projekta, dao nam je recept koji ne jamči siguran uspjeh na glazbenoj sceni, već jamči siguran osjećaj ispunjenosti i zadovoljstva.

Piše: Franka Redžić

Umjetnost je sve više pod utjecajem filtera i formi – film, glazba, književnost; sve što nas okružuje postaje uobičajeno i na isti kalup. Glazba, koja je najviše dijelom naše svakodnevice, postaje sve manje umjetnička. Sve smo više okruženi komercijalnom glazbom, onom koja se prodaje i doista je postalo vrlo neobično čuti originalan i istinski autentičan zvuk. Upravo zbog toga, projekt IDEM jedan je od najaktualnijih primjera benda s potpuno neponovljivim, unikatnim pjesmama i pojavom, praćenih strelovitim usponom. Stil benda opisan je kao kombinacija indie-popa, punka i tzv. bedroom popa, no svakako ima svoj prepoznatljiv zvuk. Uz bend IDEM povezani su i bendovi Porto Morto i Trophy Jump, čiji je Antun Aleksa član. Debitantskim albumom popy bend je javnosti donio nešto potpuno novo, a drugim albumom CIAO potvrdili su ono što se već znalo: činjenicu da su potpuno jedinstveni i nezamjenjivi na današnjoj glazbenoj sceni.

Imati početni ton

Počeci benda uobičajena su tema u svakom razgovoru s izvođačima, ali ipak može otkriti mnogo toga. Otkriva koliko su sami izvođači kreativni, a koliko se oslanjaju na uzore, pa sam to upitala i Aleksu, a njegov je odgovor zapravo vrlo jednostavan: Te pjesme s akustičnom

gitarom i drum-beatom nastale su inspirirane nekim pjesmama benda Fidlar, pogotovo u ranom razdoblju našeg benda, ali je na kraju ispalo totalno drugačije. Imati uzor očito znači i imati početni ton iz kojega će nastati nešto potpuno unikatno i potpuno vaše.

U novije vrijeme glazbenici eksperimentiraju miješanjem različitih žanrova i glazbenih značajki, što dovodi do potpuno novih stilova i posebnog zvuka. Aleksa je član jednog takvog ansambla čije je puno ime malo kontroverzno, ali ću reći da uključuje tonove i glagol (JeboTon Ansambl). U počecima je scena žanrovski bila dosta podijeljena. Činilo mi se, kao klincu, da glazbena scena nije baš bila inkluzivna kao što je danas. Tada smo zapravo napravili JeboTon Kolektiv koji okuplja više bendova različitih žanrova, ali sličnih afiniteta da bi svirali, želje za dijeljenjem muzike, proba, svirki... S vremenom su se počele brisati te neke granice. govori Antun. Doista, različiti žanrovi i stilovi ne moraju biti prepreka, već otvorena vrata koja vode do novih ideja i mogućnosti.

Glazba se ne svira, nego živi

Na pitanje zašto se bavi glazbom odgovorio je: U glazbene vode sam ušao jer sam se uvijek imao potrebu izražavati na taj način, glazba mi je bila užasno bitan dio života, oduševljavalo me otkrivati novu muziku, zaljubljuvao sam se u bendove. Sama ideja da mogu nekome izazvati emociju kao ona koju ja osjećam kad slušam neki bend bila mi je nešto najbolje. Glazba meni znači neki release, otpuštanje nečega što imaš u sebi, to je neka vrsta komunikacije s ljudima oko sebe. Da se zaključiti – bez ljubavi i strasti prema onome što radiš nikako ne ide; bilo to glazbeno, likovno, književno izražavanje ili pak nekakav administrativni posao. No, sama ljubav nije dovoljna, potrebne su upornost, strpljivost i svijest da će ponekad biti naporno. Tako je nekad i Antunu: Nekad mi je teško i zahtjevno jer mi je stalo, a nekad se ježim od glave do pete, no svaki sam puta 1000% u tome i živim za to. Nakon koncerta mi uvijek treba malo da se smirim od adrenalina, ali najčešće sam zadovoljan svirkama.

Ostani svoj, makar bio sam

Važno je znati što to ima najveću važnost u glazbenom stvaralaštvu i izražavanju; jesu li to instrumenti, vokali, tekstovi ili nešto drugo? U svega tri rečenice Antun je sročio sve što trebamo znati: Mislim da je autentičnost u glazbi daleko najvažnija stvar. Ako se to što radiš ne sviđa tebi, nekako nema smisla. Autentičnost ne može baš doći iz potrebe da se sviđiš svima. Autentičnost. Originalnost. Jedinstvenost. Sve su to riječi s istim značenjem: biti svoj. Ipak, u današnjem svijetu vrlo je teško iznijeti svoje ideje zbog straha od osuđivanja ili osjećaja odbačenosti. Strah je neizbježan, ali ne treba biti kočnicom. Čak su i članovi benda IDEM bili u takvoj situaciji, potvrđuje moj sugovornik: Na samom početku benda smo se osjećali kao outcasti među full punk, full rock, full pop glazbenicima.

Iako ne voli davati savjete, Antun bi mlađem sebi rekao: Nemoj odustati od onog što radiš. Budi ustrajan i ulazi u sve s dobrom namjerom. Slušaj samog sebe! Ako vjeruješ da si osoba koju TI želiš čuti i ako misliš da imaš nešto što želiš podijeliti, nemoj raditi kompromise za ljude kojima se to ne sviđa. Tak je nebitno kaj drugi ljudi misle.

MISLIŠ DA SAM BLESAV? BLESAV, MALO JESAM

Dino Dvornik centralno je ime hrvatske glazbene scene koje i skoro dva desetljeća nakon smrti oduševljava slušatelje svih generacija svojom zvukovnom svježinom i inovacijom, stoga smo se odlučili pozabaviti nekim aspektima njegova opusa kako bismo ga dodatno upotpunili i aktualizirali.

Piše: Grgur Vrcić

U moru klupske glazbe 90-ih, hrvatske dance ere, koja je u žargonu poznatija pod nazivom Cro trash, Dino Dvornik opravdao je po mnogočemu svoju titulu kralja funka, glazbene unikatnosti i originalnosti. U turbulentnom razdoblju Domovinskog rata i osobnih problema s narkoticima, Dino 1993. godine objavljuje album Priroda & Društvo u kojem se, uz popularne plesne hitove kao što su Junak plaže i Imam rep, po prvi put nalaze skladbe koje se bave ozbiljnijim životnim temama i egzistencijalnim problemima (Extasy, Split junkie i dr.). Na samom kraju albuma nalazi se skladba koja upućuje na Dinovu žanrovsku raznovrsnost. Riječ je o techno instrumentalu The Return of the Man with a Rubber Brain. Inspiriran velikim rave partyjima i techno instrumentalima koji su tada bili popularni u Europi, Dino pokazuje da i Hrvatska prati svjetske trendove i da je s njima u dosluhu.

U ritmu zvizde proša, u ritmu san ti doša

Dino nas u instrumental, da bi privukao pažnju slušatelja, uvodi vrlo netipično. Naime, na samom početku čujemo samo nekakav nedefiniran zvuk koji podsjeća na zvuk poskakivanja loptice. Ubrzo se tom zvuku pridružuju kick i hi-hat pa slušatelj kreće u pravu zvukovnu avanturu. U stilu svojega uzora Stevieja Wondera,

Dino postupno uvodi i ostale instrumente te tako narednim taktovima nastupaju klaviri, snare, funky bas-dionica, klavijature i, u konačnici, synth pad. Tom metodom postupne gradacije u minimalističkom glazbenom izričaju Dvornik slušatelja postupno tjera na ples i „cupkanje“ (grooveanje), koje je karakteristično za velike rave partye. Sveukupnom zvukovnom doživljaju znatno doprinosi zvuk pomno odabranih modalnih harmonijskih boja koje se protežu preko synth pada i stvaraju odnos s basom. Neizostavan je detalj i mjestimično gašenje ritam-mašine te ostavljanje boja nefunkcionalne harmonije koje slušatelja iz dojma neprekinute brzine bacaju u trenutni slow motion. Kao šećer na kraju u cijelu priču ulazi slobodna i politonalna improvizacija saksofona. Brze, kratke i nejasne fraze dovode do vrhunca glazbene napetosti. U ovom trenutku slušatelju je već nemoguće pobjeći ovom neprestanom grooveu. U konačnici, izolirani synth pad pušta slušatelja da se odmori te postupnim fade outom privodi traku kraju. Na genijalnost ovog instrumentala ukazuje i zanimljivost da je Laurent Garnier, jedan od začetnika french toucha, 2000. godine (sedam godina nakon Dina) objavio techno instrumental *The Man with the Red Face*, koji osim imenom i glazbeno podsjeća na Dinov instrumental, a to se posebno uočava u frekventnoj ulozi saksofona.

A ko je ugasiya muziku?

U današnje vrijeme često svjedočimo komercijalnim ispadima glazbene industrije lakih nota. Gornja terca, more i mirakul s jedne, a autotune, euri i gas s druge strane samo su neka obilježja u ovom trenutku ne više mjesečnih, već tjednih uspješnica koje se nekritičnoj masi guraju pod nos i tako stvaraju opći ukus koji je kao takav osuđen biti ispod prosjeka do loš. S druge strane, Dino Dvornik primjer je umjetnika koji stvara intelektualno i promišljeno. Umjetnik je kojem ni jedna nota nije viška, a svaka je glazbena misao avantura u otkrivanju sebe i svojih mogućnosti. Ti si mi u mislima, Zašto praviš slona od mene, Ljubav se zove imenom tvojim i druge danas su već evergreeni u kojima su uživali njegovi suvremenici, a u

kojima danas uživamo i u kojima će zasigurno uživati brojne buduće generacije zaljubljenika u glazbu i onih koji će znati razlučiti dobro od lošega, jeftino od promišljenoga i iznimno kreativnoga.

Još lutaš mi po mislima

Zaključno, ovim je instrumentalom Dvornik pokazao svoje poznavanje glazbenih kompozicijskih načela 20. stoljeća (minimalizam, politonalnost, nefunkcionalnu ili modalnu harmoniju), upućenost u svjetske trendove, ali i, što je najvažnije, svoju kreativnu fleksibilnost te je time dokazao da stoji rame uz rame s velikim svjetskim imenima. Konačno, Dino Dvornik ne samo da je ovime stvorio još jedan tipičan techno instrumental već je ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj diskografiji i kulturi uopće.

TINEJDŽERICA ULIANA ŽIVI ZA CIRKUS

Ne plešem sa sigurnosnom mrežom jer mi smeta kada vidim da se ispod mene ne nalazi samo pozornica. Također, izazovnije je i blagi mi osjećaj opasnosti daje poticaj da se što bolje koncentriram zbog čega je u konačnici i nastup bolji

Piše: Ema Jalšovec

Kroz zamračenu se cirkusku arenu probijaju jaka svjetla reflektora usmjerena na nju, a glazba najavljuje uzbudljiv trenutak. Zračne gurtne počinju se spuštati, ona se s lakoćom „zalijepi“ za njih i počinje graciozno izvoditi vratolomije koje zastrašuju publiku. Opet se spušta na tlo i sada stavlja povez na oči kao da joj je bez njega sve bilo prejednostavno. Uzdasi nevjerice i zaustavljanje daha jedini su zvukovi koji remete tišinu. Uspinje se do vrha šatora, naglo se spušta izvođeci okrete i špage, bez zaštitne mreže koja je može spasiti ako nešto pođe po zlu. I, ponovno se počinje spuštati, ali ovoga puta završi u školskoj klupi, pokraj mene. Onakva kakvu ju poznajem: smirena i nasmijana obična tinejdžerica.

Uliana Nazarenko učenica je drugog razreda čakovečke Gimnazije koja se, kad je imala 13 godina, zbog rata iz Kijeva preselila u Hrvatsku sa svojom majkom i bakom. U Čakovcu je nastavila svoj život iako su se njezini bezbrižni tinejdžerski dani zamijenili neizvjesnom budućnošću i snovima o povratku kući. Osim što je zbog ratnih strahota prerano sazrela, od svojih se vršnjaka razlikuje i zbog „posla“ kojim se bavi – u cirkusu nastupa kao zračna akrobatkinja.

Cirkus kao umjetnost

„Za mene cirkus nije samo nastup. To je moj život, moja svakodnevnica. Svoje nastupe i zračnu gimnastiku ne doživljavam kao ekstremni sport, već kao umjetnost. Kontaktirala sam Cirkus Grande

Colloseum iz Zagreba u kojemu nastupam, a sljedeće godine planiram se okušati na Internacionalnom cirkuskom festivalu u Budimpešti gdje nastupaju najbolji cirkusanti i imaju priliku pokazati svoj talent. Nadam se da će i moj prepoznati i pozvati me u neki veći cirkus. Trenutno mi je to najveća želja“, kaže Uliana.

Riječ cirkus potječe od latinske riječi circus i znači krug, obruč. Također, to je i naziv rimskog amfiteatra u kojem su se održavale gladijatorske borbe i konjske utrke. Danas se cirkus definira kao mjesto pod šatorom u kojem se predstavljaju razne vještine ili, u prenesenom značenju, bučan i šaljiv prizor ili, jednostavno, buka i zbrka. Cirkusantima se nazivaju oni koji nastupaju u cirkusu, ali u prenesenom značenju, često pogrdom, i oni koji od svega prave šalu ili neozbiljne osobe. Tako su nastale predrasude da je cirkus samo zabava bez umjetničke vrijednosti, da u njemu rade samo neobrazovane osobe, a u svakodnevnom se životu svaka neprimjerena situacija naziva cirkusom, primjerice u politici, sportu ili umjetnosti. No, je li cirkus uvijek samo velik crveni šator s bijelim prugama i smiju li se cirkusantima nazivati neozbiljne osobe?

Od škole do arene

Prema Ulianinim riječima u rodnoj Ukrajini, ali i nekim zemljama bivšega Sovjetskoga Saveza, posebice Rusiji, cirkus je nešto posve drugo: ima status umjetnosti. U Kijevu se nalazi Kijevska gradska akademija estradne i cirkuske umjetnosti koju je Uliana željela poći prije preseljenja, ali je bila premlada jer škola upisuje učenike s navršenih 16 godina. Škola ima dugogodišnju tradiciju i nudi različite programe, primjerice koreografiju, vokalnu obuku, pantomimu, lutkarstvo, glumu, režiju, gimnastiku... Školovanje traje četiri godine: ujutro se održava redovna nastava, a popodne je posvećeno treninzima. Nakon završetka učenici mogu nastaviti obrazovanje na Umjetničkoj akademiji ili tražiti posao u cirkusu.

„Ako si završio srednju školu za cirkus, veća je šansa da se u jednom i zaposliš. Nažalost, plaća u cirkusu nije dovoljna za život pa je to nestabilan posao“, kaže Uliana. To ne osporava činjenicu da su u

Ukrajini svi koji rade u cirkusu vrlo cijenjeni pa Uliana kao problem ističe previše školovanih osoba zainteresiranih za rad u cirkusu, stoga je konkurencija velika: „Kao što je nogomet popularan u Hrvatskoj, tako je s cirkusom u Ukrajini. Kako se u Hrvatskoj nalazi velik broj nogometnih stadiona, tako je u Ukrajini velik broj cirkusa.“

Tri generacije – tri umjetnice

Uliana potječe iz obitelji u kojoj je umjetnost svakodnevnica. Sa šest se godina počela baviti baletom, a potaknula ju je njezina baka Natalia Nikitina, inače prestižna ukrajinska balerina, koja je u Čakovcu svojevremeno osnovala osnovnu baletnu školu, umirovila se i vratila u Kijev. Ratna previranja natjerala su baku da sa svojom kćeri i unukom potraži utočište u gradu koji je zadužila umjetničkim radom. Osim bake baletom se bavila i Ulianina majka. U sedmoj godini Uliana je počela trenirati zračnu gimnastiku – vrstu sporta u kojem akrobati, na velikim visinama, izvode različite akrobacije pomoću raznovrsnih rekvizita, npr. gurni ili koluta. Uliana je u Kijevu trenirala šest puta tjedno, po 2-3 sata, s osobnom trenericom Oleksandrom Gregori ili u skupini s ostalim gimnastičarima.

Danas Uliana samostalno trenira u gimnastičkom centru Aton u Nedelišču i sama osmišljava koreografije koje izvodi u cirkusu. Pleše na kolutu i zračnim gurnama na visini od 8 metara, a planira doći i do 15 metara, ovisno o fleksibilnosti cirkusa. Unatoč velikim visinama Uliana nikada nije zadobila ozljedu tijekom nastupa. Naravno, za njezin je nastup vrlo bitna koncentracija i savladavanje treme. „U početku sam imala tremu prije svakog nastupa, no ona bi nestala čim bih izašla na scenu“, dodaje Uliana.

Nastup bez mreže

Mogućnost Ulianina koncentriranja pred gledateljima i u opasnosti impresivna je. Ističe da u zraku ne razmišlja ni o čemu, fokusira se na ono što izvodi jer je svjesna da i najmanja pogreška može dovesti do najgoreg, a to je pad. Usprkos toj opasnosti Uliana ne želi

nastupati uz sigurnosnu mrežu. „Ne plešem sa sigurnosnom mrežom jer mi smeta kada vidim da se ispod mene ne nalazi samo pozornica. Također, izazovnije je i blagi mi osjećaj opasnosti daje poticaj da se što bolje koncentriram zbog čega je u konačnici i nastup bolji“, objašnjava.

Ulianu na svakom nastupu prati majka koja nosi veliku odgovornost jer je ona ta koja je podiže u zrak za ples na gurnama. Uza sve to, gleda cijeli nastup u kojem joj kći izvodi uzbudljive vratolomije. „Mama se više ne boji da ću pasti jer ima povjerenja u mene. Već se naviknula, gledala me stotinu puta kako nastupam, pa joj to i ne predstavlja toliki stres. Jako mi je drago da je ona ta koja me podiže u zrak na nastupu jer mi daje osjećaj sigurnosti. Velika mi je podrška na nastupu, a i općenito u životu“, govori Uliana.

Rat ruši snove

Cijeli se Ulianin život vrti oko cirkusa, nastupa i umjetnosti. Više od svega željela bi nastaviti baviti se zračnom gimnastikom i raditi u cirkusu te se usavršiti. No, otkada je počeo rat u Ukrajini, to je na neki način postao neizvjestan san. Naime, već je u 2022. godini Ukrajinu zbog rata napustilo 6,5 milijuna stanovnika, a do 2026. taj je broj porastao i došao do katastrofalnih 8 milijuna. U tih su 8 milijuna i Uliana i njezine baka i majka. Brojnoj je djeci, poput Uliane, djetinjstvo otišlo u neželjenom smjeru i rat im određuje budućnost: svoj su dotadašnji život bili prisiljeni ostaviti iza sebe i početi na snove gledati samo kao snove. I Ulianin se tijekom života promijenio: došavši u novu sredinu, morala se prilagoditi, naučiti novi jezik, upisati novu školu i pronaći način da se nastavi baviti onim što voli. Usprkos nepredvidljivoj budućnosti u Uliani nije nestala ona iskra optimizma koja nas pokreće – nada se da će se jednog dana moći vratiti u Ukrajinu, nastaviti usavršavati svoj talent i da njezin san više neće biti samo san.

KAD POVIJEST UĐE U UČIONICU

Učionica 2.d razreda toga dana (9. listopada 2026.) izgledala je posve obično. Klupa do klupe, torbe pod stolovima, tiho šuštanje bilježnica i pogled na sat koji najavljuje još jedan idući. Ništa nije upućivalo na to da će se taj prostor, barem na kratko, pretvoriti u mjesto susreta s više od jednog stoljeća života.

Piše: Kaja Brkić

Vrata su se otvorila tiše nego inače. Ušla je Hilda Hećej – najstarija osoba u Hrvatskoj. Sitna, ali uspravna, sporih i sigurnih koraka. Nije tražila pažnju, ali ju je dobila istog trena. U trenutku kada je sjela za katedru, učionica se umirila bez ijedne izgovorene riječi. „Nemojte se uplašiti, ja sam mala, ali tvrdoglava“, našalila se na samom početku i time razbila početnu nelagodu.

Ispred kamere, iza stoljeća

Rođena 1918. godine u slavonskom Suhopolju, Hilda Hećej u životu je promijenila šest država, doživjela tri rata i svjedočila promjenama koje su oblikovale cijelo jedno stoljeće. Ipak, u razgovoru s nama nije djelovala kao osoba koja pripada prošlosti. Unatoč slabijem sluhu i vidu, bila je vedra, pribrana i otvorena, spremna slušati i odgovarati, bez distance koja se često očekuje od nekoga s tolikim iskustvom. „Ja sam se svega nagledala, ali nisam se prestala čuditi“, rekla je mirno.

U našu je školu došla povodom dokumentarnog filma Renate Poljak koji se o njoj snima, već drugog (ime prvog je Šume šume), no susret je vrlo brzo prerastao okvire običnog gostovanja. Postao je razgovor. Bez unaprijed pripremljenih pitanja, bez stroge strukture. Tema je bilo mnogo – pisanje, rat, sport, starost, ljudi – a svaka se na-dovezivala na prethodnu, kao da se sama od sebe nameće. Razgovor su moderirali Matko Amadin (Hildin unuk) i profesorica ***

Pisanje koje nije tražilo publiku

Pisati je počela s petnaest godina. U vrijeme kada se pisalo bez publike i bez očekivanja. Tijekom života objavila je dvije knjige pod pseudonimima. Razlog, kako kaže, nije bio skrivanje, nego sloboda. „Ljudi su znatiželjni, a znaju biti i zločesti“, rekla je uz osmijeh. „Neki bi rekli – što ova piše gluposti. A važno je pisati kako god, jer čovjek mora moći izraziti ono što osjeća.“ Pisanje za nju nikada nije bilo pitanje priznanja, nego unutarnje nužnosti. „Ako to ne izbaciš iz sebe, ostane u tebi“, dodala je kratko.

Književnost za Hildu Hećej nije teorijski pojam. Ona ne govori o stilovima i pravcima, nego o potrebi. Danas više ne čita jer joj vid slabi, ali ističe da je nekada čitala samo dobre knjige. „Gluposti nisam nikad voljela čitati“, rekla je otvoreno. Smatra da je sve teže pronaći kvalitetno štivo jer ljudi nemaju vremena. „Današnji život previše je naporan“, zaključila je, ali je odmah dodala da unatoč svemu vjeruje u mlade: „Vi danas imate puno više prilika nego mi. To može biti samo dobro.“

Što rat pokaže o ljudima

Razgovor se potom, gotovo neprimjetno, dotaknuo ratnih tema. Hilda Hećej proživjela je Prvi svjetski rat kao dijete, Drugi svjetski rat kao mlada žena i Domovinski rat u starosti. U Drugom svjetskom ratu bila je na strani partizana. O ratu ne govori opširno niti dramatično. „Rat je gadna stvar. Jako gadna stvar“, rekla je bez zadržke, „tu nema pobjednika.“

Naglasila je da rat najviše razotkriva ljude. Najvažniji savjet koji nam je dala bio je jednostavan i univerzalan: „Nikad nemojte nikoga izdati. To je najgore što možete napraviti – i za sebe i za onog drugoga.“ Te su riječi izgovorene mirno, bez patetike, ali s težinom iskustva koje se ne može naučiti iz udžbenika.

U jednom trenutku postavila je nekoliko pitanja i nama. Pitala nas je bojimo li se rata. Nakon kratke tišine sama je odgovorila: „Ne moraš se bojati. Kad si živ, si živ. Kad te poklopi, tak i tak niš ne znaš.“ U toj rečenici nije bilo hladnoće nego prihvaćanja – pogleda osobe koja je strah upoznala, ali mu nije dopustila da je oblikuje.

Što ostaje osim godina

Kako je razgovor odmicao, tema se ponovno promijenila. Govorila je o sportu, koji je obilježio velik dio njezina života. Sportom se počela baviti već s četiri godine, a s petnaest je postala prvakinja Jugoslavije u atletici. „Sport te nauči disciplini, ali i slobodi“, rekla je. I danas, uz blagi osmijeh, ističe da se još uvijek može sagnuti i podignuti nogu. „Mogu ja još“, dodala je kratko.

Ispričala nam je i niz anegdota koje su dodatno oživjele njezinu priču. Da je bila u zatvoru i da joj je to bilo „jako zanimljivo“. Da je upoznala Ivanu Brlić-Mažuranić i njezinu kćer. Da je spavala u krevetu Ivana Mažuranića. „To vam je bio jedan sasvim običan krevet“, rekla je, kao da govori o nečemu posve svakodnevnom. Povijesne ličnosti o kojima mi učimo kao o dalekim imenima u njezinu su životu bile stvarni ljudi.

Unatoč godinama, Hilda Hećej i dalje piše dnevnik – jednom mjesečno. „Dok god pišem, znam da sam tu“, rekla je. Smatra da je važno imati ritam, kretati se i zadržati smisao za humor. „Bolje je biti komičan nego ozbiljan“, dodala je, a ta je rečenica najbolje opisala cijeli susret – lagan u tonu, ali dubok u značenju.

Riječi koje su ostale u zraku

Kako se sat bližio kraju, postalo je jasno da ovo nije bilo samo još jedno školsko događanje. Bio je to susret s osobom koja ne govori iz nostalgije nego iz iskustva. Osobom koja je prošla kroz ratove, promjene država i sustava, a ipak zadržala vedrinu i vjeru u ljude. „Na kraju, ipak pobijedi dobro. Ja se barem nadam“, rekla je tiho.

Hilda Hećej nije nam držala predavanje. Prenijela nam je nešto mnogo važnije – osjećaj da život, bez obzira na okolnosti, može ostati smislen. U vremenu u kojem se sve brzo mijenja, rijetko imamo priliku slušati nekoga tko pamti više od jednog stoljeća. Upravo zato ovaj susret ne ostaje samo zabilježen kao događaj, nego kao iskustvo koje ostaje.

ŠIKA LI SE GIMNAZIJCIMA POCULICA

Da bi se školska nošnja prikazala u cijelosti, izrađene su poculice, koje su u komentarima na društvenim mrežama nazvane nemedimurskima. Cilj nam je pokazati ljudima, posebice mladima, da se u tradiciji krije nešto lijepo za što se isplati truditi

Piše: Tena Šegović

Krajem prošle godine poculice su posvađale komentatore na Facebook stranici Gimnazije Josipa Slavenskog Čakovec. Naime, objavljeno je da je školska folklorna skupina na dar dobila ručno izrađene poculice, heklani dodatak za glavu koji su nekad nosile udane žene. Iako se u komentarima hvalio trud učenika i njihova posvećenost radu, neki su komentari bili vrlo kritični prema njihovom prikazu medimurske narodne nošnje, odnosno poculica. Osim kritika kako srednjoškolke ne bi smjele nositi poculice, pojavile su se i rečenice poput Radite cirkus od narodne nošnje. i Kada sam vidjela ovo ruglo od poculice, zanimemla sam od muke. Dvoje online kritičara istaklo je da su voditelji i članovi skupine nedovoljno educirani, stoga smo, da bismo saznali priču iza „gimnazijske poculice“, odlučili razgovarati s učenikom Vitom Ciglarićem, začetnikom gimnazijske folklorne skupine i strastvenim ljubiteljem tradicije.

Tradicija kao inspiracija

Maturant Vito član je KUU-a Seljačka sloga Nedelišće i Varaždinskoga folklornog ansambla. Velika mu je želja jednog dana postati članom Ansambla LADO. Osim toga, sudjelovao je i na nekoliko folklornih seminara: na Seminaru zagorskih plesova Varaždinske županije, Seminaru sedmokoraka i njegovih oblika u Hrvatskoj, a pohadao je i

Zimsku školu hrvatskog folklor. „Počeo sam u Puhačkom orkestru Nedelišće, koji je dio KUU-a Seljačka sloga, te su me na probama i nastupima fascinirali folklorasi svojim pjevanjem i plesom. Oduvijek sam volio plesati i to me potaknulo na bavljenje folklorom. A kad jednom upoznaš tradiciju i kreneš ju istraživati, to te samo vuče dalje“, otkriva Vito, osnivač školskog folklor koji se istaknuo kao izvrstan voditelj i koreograf.

Opisao nam je kako je u listopadu 2024. godine osnovana školska folklorna skupina: „Sve je počelo kada se u sklopu Erasmus+ projekta u Gimnaziji rodila ideja da se gostima iz Poljske pokaže dio međimurske tradicije. Ja sam se tada tek bio uključio u KUD, pa je nekoliko nas u školi u vrlo kratkom vremenu naučilo dva-tri plesa. Kako je to bilo uspješno, s profesoricom povijesti i etnologije Marijom Borko i uz podršku škole pokrenuta je školska folklorna skupina. Cilj nam je bio pokazati ljudima, posebice mladima, da se u tradiciji krije nešto lijepo za što se isplati truditi i pokazati da folklor nije samo za starije.“

No, taj je početak, kaže, ipak bio težak. Skupina je imala relativno mali broj članova, a danas ih ima čak 26. Uz plesače, tu je i tamburaška skupina te dio školskog orkestra. Nadalje, osim međimurske baštine, gimnazijski folklorasi obrađuju i baštinu Zagorja i Slavonije, a koreografije za spletove Vito osmišljava samostalno. „Inspiraciju pronalazim, prije svega, u običajima opisanim u knjigama, zatim u koncertima Ansambla LADO i drugih te na seminarima i edukacijama, ali uvijek pokušavam donijeti nešto novo, držeći se, naravno, ključnih koraka u određenom plesu. Biram ono što bi mojim vršnjacima moglo biti zanimljivo, npr. plesove bržeg ritma i pjesme šaljivih ili ljubavnih tekstova. Budući da su ti plesovi i pjesme način na koji su se upravo mladi nekad zabavljali, smatram čudesnim što se u današnje doba u školi okupilo toliko nas“, objašnjava Vito.

Muke po poculici

Na početku škola je sve nošnje za nastupe posuđivala od okolnih KUD-ova, koji rado pomažu. Neki učenici imaju svoje nošnje, a

lani je škola dala izraditi pet muških i pet ženskih međimurskih nošnji, ali one pokrivaju samo pet od ukupno 13 parova. Kako bi se školska nošnja prikazala u cijelosti, izrađene su poculice, koje su u komentarima na društvenim mrežama nazvane nemeđimurskima.

„Zapravo, napraviti ‘točne’ dijelove narodne nošnje dosta je kompleksno. Originalnih je dijelova jako malo, teško su dostupni, njihova je izrada skupa, pa je to veliki financijski izdatak za školu. Stoga je moja baka, kako bi pridonijela razvoju naše folklorne skupine, uložila svoje vrijeme i trud te izradila poculice prema primjeru poculica iz Nedelišća. Zato su me jako rastužili negativni komentari. Poštujem i uvažavam svaku kritiku, ali mislim da takvi komentari na društvenim mrežama nisu potrebni. Pogodio me njihov ton, mi smo spremni naučiti, pa je temelj kritika, umjesto na javnom prozivanju, ipak mogao biti pomaganje i prenošenje znanja, što je i bit samog folklor“, kaže Vito.

Vito dodaje i da je Janja Kovač, viša kustosica i voditeljica Etnološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec, gimnazijskim folkloršima održala predavanje o međimurskoj narodnoj nošnji te da učenici znaju da nekad žene poculicu nisu nosile prije udaje. Međutim, skupini je bio cilj prikazati nošnju u cijelosti te radi prikaza nošnje gimnazijalke tijekom nastupa smiju na glavu staviti poculicu. Nadalje, međimurska je baština tako bogata i protkana detaljima da svako mjesto ima nešto drukčije i svoje, od načina izvođenja do detalja narodne nošnje. Ne bi li se, stoga, i poculice „drukčijih muštri“ trebale jednako cijeniti?

Zašto se „problem poculice“ nije riješio privatno, već na društvenim mrežama, ostaju nagađanja. Kao i nagađanja o tome zašto je jedan od autora svaki svoj kritički komentar ubrzo obrisao s društvenih mreža. Unatoč tome Vito zaključuje: „Pozitivni su komentari na kraju progutali tih nekoliko negativnih. Vidjelo se da imamo podršku izvana, što nam je jako drago, ali i da smo podrška jedni drugima. Nekako je naše zajedništvo još više došlo do izražaja, a to je ono najvažnije.“

Mladost međimurskog folklora

Prema popisu članica Zajednice hrvatskih kulturno umjetničkih udruga Međimurske županije danas je u Međimurju 63 aktivnih kulturnih udruga i društava te se njih 29 bavi plesnim folklorom, a nedostatak članova, posebice mladih, mnogi ističu kao problem. Ipak, predsjednica KUU-a Seljačka sloga Nedelišće Jasna Hajdinjak s nama je podijelila kako je porast broja mladih u KUD-ovima vidljiv od 2024. Skupština Međimurske županije tada je proglasila 28. studenoga Danom međimurske popevke jer je toga dana 2018. godine međimurska popijevka uvrštena na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva. Dan se obilježava u svim međimurskim školama, što je uvelike doprinijelo uključivanju djece i mladih u folklor.

Upravo zato, iz cijele se priče o poculici može zaključiti da je, uz što vjerodostojniji prikaz narodne nošnje, iznimno važno to što su se okupili mladi ljudi, nove generacije koje su voljne promicati vlastitu tradiciju i pritom uživati.

„Naša bi skupina mogla napraviti promjenu jer se nekoliko učenika već učlanilo u KUD-ove izvan škole. Iako smatram da bi mladi u Međimurju morali više upoznati i cijeniti tradiciju svog kraja, za opstanak i budućnost folklora u Međimurju ne bojim se jer se u gotovo svakoj generaciji nađe netko fasciniran njime. Nas ova kve nesuglasice neće skrenuti s puta, jednom kad se ova ljubav rodi – ona ostaje zauvijek“, poručuje Vito, 18-godišnji strastveni obožavatelj tradicije.

OD PIONIRKI KOJE SU RUŠILE PREDRASUDE DO KLJUČNIH NOSITELJICA RAZVOJA: ŽENE U SVIJETU FORMULE 1

Prije više od tri desetljeća, u bolid je ušla posljednja natjecateljica na utrci Formule 1. Iako diskriminirane kao vozačice, žene su danas u ovom sportu itekako utjecajne i zaslužne za uspjeh i tehnološki razvoj Formule 1.

Piše: Maja Šosterič

„Daš li djevojci prave cipele i pravi auto, pokorit će svijet.“ slavna je replika Marilyn Monroe iz filma „Muškarci više vole plavuše“ kojom je poručila da su, dobiju li priliku i resurse, žene sposobne ostvariti sve svoje ciljeve, utjecati na svijet i nadmašiti društvena očekivanja. Upravljanje automobilom za Monroe je bio je simbol ženske emancipacije, slobode i snage.

Tri četvrtine stoljeća kasnije, u tijeku su posljednje pripreme za početak još jedne sezone „oktanskog cirkusa“. U nedjelju 8. ožujka 2026. na stazi Albert Park u australskom Melbourneu suprotstaviti će se 11 momčadi, 22 vozača i jednako toliko novih bolida Formule 1. Ironično, na Međunarodni dan žena među njima neće biti ni jedne vozačice, kao što ih nije bilo ni prethodnih godina. Automobilizam, a osobito Formula 1, i dalje je dominantno muški sport. No, to ne znači da u njemu danas nema i da nikad nije bilo žena. Naprotiv, one su obilježile sva desetljeća njegove 75 godina duge povijesti, a danas su ključne za njegov medijski uspjeh te tehnološki razvoj i napredak.

Prva se žena na svjetskoj razini utrka Formule 1 počela natjecati tek 1958. godine. Bila je to Talijanka Maria Teresa de Filippis.

Debitirala je na kvalifikacijama za Veliku nagradu Monaka, no tog se vikenda nije uspjela kvalificirati za utrku. Kasnije joj je to pošlo za rukom tri puta, a njezina prva i, ujedno najuspješnija, utrka bila je ona Velike nagrade Belgije iste godine, koju je završila na desetom mjestu. Vozila je Maserati i bolide privatnih vlasnika, a prestala se natjecati već 1959. godine. U svojoj se kratkoj karijeri vozačice Formule 1 suočila s brojnim predrasudama i podcjenjivanjem. Ostala je zabilježena diskriminantna izjava direktora utrke koji je njezinu vožnju popratio riječima da je „za ženu jedina primjerena kaciga ona kod frizera“. Unatoč činjenici da nije uspjela osvojiti bodove ni u jednoj utrci, de Filippis je ostala upamćena po svojoj odvažnosti te se smatra kao pionirkom motosporta. Druga po redu, a ujedno i najuspješnija vozačica Formule 1 bila je njezina sunarodnjakinja Lella Lombardi, koja se natjecala od 1974. do 1976. godine. Ona je prva i do sada jedina žena s osvojenim bodovima u utrci. Uz očevu podršku probila se do Formule 3, a najveći izazov tijekom karijere predstavljalo joj je pronalaženje sponzora. Financijske poteškoće uspjela je prebroditi 1975. godine kada se počela utrkivati za tim March, s kojim je došla i do svojeg najboljeg rezultata, šestog mjesta na Velikoj utrci Španjolske. Natjecala se i za tim Williams, a sudjelovala je u ukupno 12 utrka. Posljednji nastup žene u utrci Formule 1 bio je 1992. godine kada se u kvalifikacijama borila Talijanka Giovanna Amati. Nakon nje, već više od 30 godina, ove utrke voze samo muškarci.

Razlog nije u nedostatku talenta vozačica, već strukturi ovog sporta, povijesnoj isključivosti i današnjim stereotipima o ženama za volanom, kao i nedostatku suvremenih uzora. Formula 1 izuzetno je skup sport, a razvoj i održavanje bolida tehnološki su zahtjevni. Posljedica je mali broj ekipa, od kojih svaka ima samo dva vozača, pa je i proces njihova odabira vrlo selektivan, što ženama ni pošto ne ide u korist. Vozači počinju svoji put do najviših kategorija još u vrtićkoj dobi kartingom, a nastavljaju ga u različitim kategorijama, sve do Formula 4, 3 i 2. Samo najbolji vozači dobivaju priliku voziti Formulu 1, a procjenjuje se da je do tada u svakom od

njih već uloženo pet do deset milijuna eura. Zato su vozačima potrebni i prate ih sponzori, kojima je cilj što sigurnije i brže ostvariti profit, čime su djevojke dodatno diskriminirane i dobivaju mnogo manje prilika. Konačno, ovaj je sport ekstremno fizički zahtjevan. Tijekom 100-minutne utrke, na zavojima i pri kočenju, vozač na njegovu vratnu kralježnicu djeluje sila od 7 G koja može biti i mnogo veća. Za žene, koje su slabije građe, to može predstavljati značajan zdravstveni rizik, a onda i rizik za tim i sponzore.

To nipošto ne znači da su žene netaleantirane vozačice i da su nestale iz Formule 1. Uspjeh timova Formule 1 temelji se na suradnji stotina inženjera različitih specijalizacija, strateških analitičara, mehaničara i menadžera, među kojima je veliki broj žena. Prema podacima Međunarodne automobilističke federacije (FIA), žene čine 15 – 20% tehničkog osoblja u većini timova, često na pozicijama s kojih izravno odlučuju o utrkama, pobjedama i naslovima svjetskog prvaka. Trenutno, najzastupljenije su i najutjecajnije u timu Mercedes-AMG Petronas.

U novije vrijeme, žene su pokusne i razvojne vozačice, kao Jessica Hawkins u timu Aston Martin te Susie Wolff i Jamie Chadwick u timu Williams, ali i glavne inženjerke utrka i strateginje, poput Hannah Schmitz u timu Red Bull te Laure Müller u timu Haas. Schmitz se danas smatra jednim od najboljih stratega Formule 1. Sudjeluje u donošenju presudnih odluka tijekom utrka, uključujući strategiju guma i ulazaka u boks, čime je uspjela znatno pridonijeti četirima naslovima prvaka vozača Maxa Verstappena. Müller je inženjerka utrka za vozača Estebana Ocona u svojem timu i prva je žena na toj poziciji. Žene su u svojim timovima zadužene za odnose s medijima, kao Ann Bradshaw za tim Williams, a radile su i na upravljačkim pozicijama, poput Monishe Kaltenborn koja je vodila tim Sauber i bila prva žena na čelu tima, Claire Williams, bivše zamjenice voditelja tima Williams te Bernadette Collins, bivše voditeljice strategije u timu Aston Martin.

Formula 1 provodi i konkretne projekte kako bi vozačice vratila na trkaće staze i riješila dugogodišnji problem nedostatka žena u

motosportu. Ogroman iskorak u borbi za veću zastupljenost žena predstavlja natjecanje F1 Academy koje se provodi od 2023. godine. To je žensko natjecanje jednosjeda na razini Formule 4 koje mladim vozačicama u dobi od 15 do 25 godina pomaže prijeći iz kartinga u više kategorije natjecanja ovakvog tipa. Sve vozačice koriste iste bolide kako bi naglasak bio na njihovu talentu, učenju i fokusu. Svaki tim Formule 1 financijski podržava po jednu vozačicu, a ostale sponzoriraju poznate svjetske robne marke, kao Puma ili Lego, čime se mladim natjecateljicama osigurava financijska podrška. Natjecanje se održava kao prateći program utrka Formule 1, što vozačicama donosi veliku medijsku pozornost i iskustvo u okruženju najvećih ikona motosporta. Osim toga, F1 Academy dodjeljuje bodove za FIA Super licencu, što znači da su najbolje vozačice korak bliže Formulama 3 i 2, a dugoročno i Formuli 1.

Stoga pitanje više nije hoće li, nego kada će jedna od njih u svojem bolidu zauzeti najbolju startnu poziciju na utrci. Kako je rekla Venezuelanka Milka Dumo, rekorderka automobilske utrke 24 sata Dayton: „Kad na glavu staviš kacigu, nema veze jesi li žena ili muškarac – bitna je tvoja sposobnost, tvoja inteligencija i tvoja odlučnost.“ Budućnost žena u Formuli 1 čini se svjetlom.

OTOK KOJI PUCA PO ŠAVOVIMA

Otok Vir, jedan od 300 otoka i otočića zadarskog arhipelaga te jedan od 1186 otoka i hridi hrvatskog Jadrana, danas živi dva potpuno različita života. Zimi je to tiho, gotovo uspavano mjesto okrenuto moru, buri i malobrojnim stalnim stanovnicima, dok se ljeti pretvara u jednu od najgušće naseljenih turističkih točaka na obali.

Piše: Martina Mršić

Upravo taj nagli sezonski skok – od mirnog otočkog ritma do tisuća i tisuća automobila, turista i apartmana – u središte je doveo probleme gužvi, betonizacije i preopterećenja komunalnog sustava, koji su među stanovnicima postali glavna tema razgovora i zabrinutosti. Vir danas više nego ikad traži ravnotežu između života na otoku i života od turizma.

Rekordne brojke

Dok se Hrvatska kao cjelina turistički oporavlja i postavlja nove rekorde, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2024. godini Hrvatska je zabilježila više od 20 milijuna turista i gotovo 94 milijuna noćenja, s blagim rastom u odnosu na 2023. godinu što potvrđuje snažnu potražnju duž cijele obale. Analizirajući 2026. godinu, Hrvatska je zabilježila oko 21,8 milijuna turističkih dolazaka i više od 110 milijuna noćenja u komercijalnim smještajnim objektima, što je rast od oko 2% u dolascima i 1% u noćenjima u odnosu na 2024. godinu. Naravno, najveći dio noćenja ostvario se na Jadranu, gdje su brojke također porasle u odnosu na godinu ranije. Navedeni podaci ukazuju na ukupnu otpornost i rast hrvatskog turizma u 2026.

godinu, usprkos mjesečnoj varijabilnosti, te sugeriraju da se Hrvatska približava ili dostiže nove rekordne brojke na razini cijele godine.

Prijelomno razdoblje

No, na razini otoka Vira, brojke otkrivaju drugačiju, znatno složeniju sliku. Prema podacima Turističke zajednice Općine Vir, u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2026. na otoku je zabilježeno 150.224 dolaska, što predstavlja pad od 4,61% u odnosu na 2024. godinu, kada je ostvareno 157.485 dolazaka. Indeks dolazaka u 2026. iznosi 95,39, čime se potvrđuje negativan trend u odnosu na prethodnu godinu. Navedene brojke ne govore samo o blagom padu dolazaka i noćenja, već o početku prijelomnog razdoblja za Vir. Otok je stigao do točke na kojoj mora odlučiti hoće li nastaviti model iscrpljujućeg masovnog turizma ili krenuti putem sporijeg, kvalitetnijeg i održivijeg razvoja.

Na rubu kolapsa

Razgovarala sam s direktorom Vir turizma, Srđanom Liverićem, o betoniranju obale, gužvama, otpadu i kanalizaciji te je iznio dosad najotvoreniju institucionalnu procjenu: „Otok se suočava s ponavljajućim izazovima u zbrinjavanju otpada, s prevelikim gužvama, neizgrađenom mrežom kanalizacije, nestašicama vode i prekidima u opskrbi električnom energijom. Ako se ovi sustavni problemi ne riješe, neuspjesi u uslugama sve će više ograničavati razvoj turizma i narušavati ugled otoka.“ Drugim riječima, Vir već sada funkcionira na rubu kolapsa. Uske ulice, nedostatak parkirališta, dolazak isključivo preko jednog mosta, opterećena mreža struje i vode... sve to stvara dojam destinacije koja je preopterećena vlastitim uspjehom. „Masovni turizam i održivi turizam dva su kontradiktorna pojma. Smatramo da niti jedna destinacija ne može zadržati masovni turizam, a istovremeno biti primjer održive destinacije.“ Izjava, naravno, potvrđuje ono što se vidi na terenu, a to je: betoniranje uvala, nestanak prirodnih plaža i sve veće gužve. To nisu slučajne ili

pojedinačne pojave, već se radi o posljedicama (ne)planiranog modela razvoja. Liverić priznaje da je Vir već dosegao svoj maksimum: „Otok je dosegao granicu turističkog kapaciteta. Naglasak za budućnost mora biti na kvaliteti usluge, a ne na kvantiteti, inače Vir neće biti održiva destinacija.“ Brojke sve to potvrđuju. Vir više ne može rasti, nego samo propasti ili se transformirati.

Nekad i sad

Osvrnimo se kratko na protekle godine da bismo oslikali kako je to otok Vir promijenio svoje lice. Naime, još prije desetak do petnaestak godina, Vir je u kolektivnoj percepciji bio mirno obiteljsko ljetovalište s malim kućama, borovim šumama, prašnjavim putovima prema plažama i uvalama u kojima se još mogla pronaći tišina. Turizam je, naravno, bio prisutan, ali u mjeri koja nije gušila prostor. Mještani su se poznavali, a gosti dolazili godinama u iste kuće, kod istih domaćina. Danas se slika otoka drastično promijenila: u samo jednoj generaciji, Vir je doživio transformaciju kakvu su drugdje prolazili desetljećima. Nekadašnje livade, maslinici i borove šume zamijenjeni su gustim nizovima apartmana, betonskim pristupima moru i improviziranim parkiralištima. Plaže koje su nekad imale tek nekoliko kupača, danas u špici sezone primaju tisuće ljudi dnevno.

Betonizacija obale

Razgovarala sam s mještankom otoka Vira, Jadrankom Radović koja najbolje zna kako se virske plaže mijenjaju jer je ona svjedočila promjeni svoje prirodne obale u kameniti parking: „Tu na plaži u Žitnoj bila je kamenita plaža, more je bilo čišće i dolazilo je manje ljudi“, govori dok pokazuje prema dijelu obale koji je nedavno betoniran. „Nije bilo parkinga uz samo more, ma nije bilo ni gužvi! Ljudi su dolazili pješice, ostajali duže i poštivali prostor. Danas je to drugačije. Umjesto kamenja i prirodnog prijelaza prema moru, plažu sada okružuju betonske plohe koje služe kao improvizirani pristupi i parkirališta. Time je došlo i ono što je naglo promijenilo sve

– naglo povećanje broja kupaca i vozila.“ Na pitanje što ju posebno boli i što se posebno promijenilo, kaže: „Beton nije donio kvalitetu, nego suprotno, beton je izbrisao prirodni karakter plaže. Prije je bilo manje ljudi, mogla sam se opustiti u čistom i mirnijem moru, a danas... sami turisti, sami otpad i sama buka!“ Njezina priča nije iznimka, nego simptom šireg problema koji se osjeća diljem otoka, a to je da se pristup moru pretvara u infrastrukturu za masovni dolazak, a ne u prostor za život i boravak.

Stranac u vlastitom mjestu

Mještаниn Ante Buškulić, djelatnik komunalne tvrtke Čisti otok d.o.o., otkriva nam kako mu je žao što ljudi ne shvaćaju da problem nije beton, već osjećaj da si stranac u vlastitom mjestu: „Ljeti ovdje ne možeš doći na red. Ako si bolestan, čekaš kao turist za red u ljekarni. Nema prednosti za domaće. Svi smo samo broj. Zimi je, Bogu hvala, normalno, ali čim krene sezona, sustav se raspadne, a sa sustavom i ja.“ Na pitanje što ga najviše pogađa, odgovara: „Ja sam odrastao na ovom otoku. Ovdje sam naučio plivati, ovdje sam svoju djecu naučio plivati. A danas kada dođem s djecom na plažu, osjećam se kao smetnja. Nijemac mi pomiče ručnik jer zauzima previše mjesta, a Slovenac me psuje ako sjednem blizu njega na klupici... ponašaju se kao da su kupili more, ponašaju se kao da ja, domaćin, nemam pravo biti tu.“ Ustvari, njegov problem nije u turistima kao ljudima, već u broju i logici prostora, jer kada ih je previše, normalan život nestaje. „Ne možeš parkirati ispred svoje kuće, ne možeš na kavu, ne možeš na more... pa što ja u svojem domu mogu?“ U tim riječima sažet je možda i najdublji problem današnjeg Vira – otok još donosi zaradu, ali sve manje donosi osjećaj pripadnosti onima koji na njemu žive cijele godine.

Preopterećenost prostora

Ljeti na otok dolaze tisuće sezonskih radnika u kafiće, restorane i apartmane koji na nekoliko mjeseci postaju krvotok turističke ekonomije. Oni tijekom sezone žive u ritmu gužvi, smjena bez

pauze, dvokratnih smjena... Izjavu je iz te perspektive dao mladić iz Zagreba, Ivan, koji već treću godinu zaredom radi sezonski posao konobara kao student. Radi u istom kafiću Na Mulu u samom centru Vira: „Radim ovdje već treću sezonu i svaka je jača od prethodne. Ne u smislu samo posla, nego broja ljudi. Doslovno vidiš kako se otok puni iz godine u godinu. Jasno mi je da se Vir obogatio događajima. Virsko ljeto, manifestacije, fešte... uvijek je nešto, a to privlači ljude i stvara lijepu atmosferu za rad. Ali, nikad mi nije bilo jasno zašto se ljeti događa toliko nesreća. Nije to zato što su ljudi loši, dapače, nego je prostor preopterećen. Kada sam tek došao, prije dvije sezone, oko deset navečer, bio je koncert, i čovjek se putem prema kući autom zabio u ženu s djecom. Uski zavoj, nema javne rasvjete, a promet kao u centru grada. Bojao sam se tu sezonu da i sam ne nastradam“, kaže uz smijeh. Ipak, unatoč svemu, vraća se na Vir svake godine: „Rado se vraćam! Plaća mi je super, kolege su vrh – bilo domaći ili iz drugih gradova! A i volim raditi s ljudima, volim tu energiju i paše mi kada je naporno, paše mi ta gužva nekada.“

„Ja zimi volim svoj posa’, ali liti ga ne volim!“

Razgovarajući s njim, uviđa se i paradoks suvremenog Vira: otok koji je istodobno naporan i iscrpljujući, a opet i financijski privlačan i pun prilika. Neki ljudi tu žive i rade otkad znaju za sebe i upravo oni najviše osjećaju koliko se otok mijenja između zime i ljeta. Među njima je radnica na kiosku Milica, koja već dugi niz godina svakodnevno stoji iza iste trafike, promatrajući kako joj se pred očima izmjenjuju dva potpuno različita svijeta. „Iskreno ću ti reći, ja zimi volim svoj posa’, ali liti ga ne volim. Zimi mi dolaze moji ljudi, moji susjedi i prijatelji. Kada dođu, mi popričamo i pitaju oni mene i ja njih kako su dica, kako nan je doma... a liti samo što ne opalim nekom malom iz Zagreba kad dođe kupiti cigare. Nema tu razgovora, nema odnosa, samo je masa ljudi koji prolaze. Vir je najlipši zimi, a vi recite što oćete! Ja zimi lipo prošetam, sidnen na kavu i uživan. Liti izbjegavan van ako ne moram. Ne želim gledati mrave po ulicama.“

„Mi ljeti imamo preko 70.000 ljudi“

Istražujući ovu temu, naišla sam u Večernjem listu od 18. kolovoza 2024. i na službeni odgovor lokalne vlasti o problemima betonizacije, masovnog turizma te nedostatka rasvjete i nogostupa. Načelnik Općine Vir – Marino Radović, nadovezao se na tešku prometnu nesreću koja se dogodila na otoku Viru prije dvije sezone. Priznao je da je sigurnost prometnica i infrastruktura jedno od ključnih neriješenih pitanja na otoku te je istaknuo da Vir, iako kao općina ulaže u cestovnu infrastrukturu – primjerice kroz otkup zemljišta radi moguće izgradnje nogostupa i uređenja prilaza – ne upravlja cestama koje su u nadležnosti županijskih ili državnih tijela, što komplicira i rješavanje problema nogostupa, rasvjete i šire prometne sigurnosti. „Mi ljeti imamo preko 70.000 ljudi i tu bi trebala biti policijska postaja...Vir je ljeti grad. Kod nas je sve dobro dok se nešto ne dogodi. Ako je bio toliko pijan, takav se ne smije ni šetati, a kamoli voziti!“, rekao je Radović, ukazujući i na problem preopterećenosti ceste kombinacijom velikog broja ljudi i nedostatne prometne infrastrukture.

Bez jasne vizije

Vir danas živi na granici vlastitih mogućnosti. Turističke brojke rastu, koncerti i manifestacije pune kalendar, apartmani niču iz godine u godinu, ali istodobno nestaje ono zbog čega su ljudi ovdje dolazili i ostajali: mir, sigurnost i osjećaj doma. Otok se bogati, ali iscrpljuje. Beton zamjenjuje obalu, automobili zamjenjuju šetnje, a gužve zamjenjuju susrete. Infrastruktura kaska za stvarnošću, a ljudi koji ovdje žive nose teret sezone mnogo duže nego što traje ljeto. Vir još uvijek privlači, ali sve češće po cijenu vlastite svakodnevice. Ovaj otok još ima more, sunce i ljude koji ga vole, ali koliko još može izdržati ako se razvoj nastavi bez granica i bez jasne vizije?

I DOĐE TAJ CRNI PETAK

Ne, nije petak 13. i nije se dogodilo nikakvo zlo. Naprotiv, danas je petak 28. studenoga, Crni petak kojega su mnogi željno čekali i zbog njega posljednjih noći nisu baš dobro spavali jer ih je uhvatila „shopping groznica“.

Piše: Nina Sučić

Crni petak, ili popularni Black Friday, posljednjih je godina postao globalni fenomen, a Hrvatska u tome nimalo ne zaostaje. Iako se mnogi žale na visoke cijene i niska primanja, ipak se naveliko kupuje. Ne može se odoljeti akcijama i sniženjima kojima se tjednima prije bombardiraju kupci. Iz prijašnjih godina vidljivo je da toga dana Hrvati potroše preko sto milijuna eura. Privučeni su reklamama koje navode velike popuste i obećavaju „nikad viđene cijene“. Iako mnogi sumnjaju u stvarnost tih popusta i tvrde da su cijene prethodno podignute da bi ih toga dana smanjili, Crni petak i dalje svake godine privlači mase ljudi u trgovačke centre. Ovaj običaj potječe iz SAD-a, točnije iz Philadelphije i naziv je bio povezan s prometnim kaosom i gužvama, dan nakon Dana zahvalnosti. Danas se Crni petak smatra početkom predblagdanske kupovine i često traje dulje od jednog dana. Proteže se na tjedne ili cijeli mjesec. Potrošači na sve načine pokušavaju uloviti te popuste i ne razmišljaju mnogo o mogućoj prevari.

Crni petak je top

Jutro je, 8 i 30. Zna se da veliki trgovački centar Mall of Split otvara u 9 sati. Trebalo je doći prije, i to pješice, jer su automobili već od ranog jutra sa svih strana zakrčili prilaze.

Prohladno je jutro, devet stupnjeva u zraku, i živci su s razlogom napeti. Parking trgovačkog centra odavno je popunjen i sad se traži parkirno mjesto na obližnjoj „ničijoj zemlji“, onim malim pedljima neasfaltiranog blatnjavog prostora. Traženje slobodnog parkirnog mjesta pretvorilo se u pravu malu borbu strpljenja. Čuju se automobilske sirene, vika i psovke vozača. Ispred samoga ulaza stvorila se gužva; ljudi se guraju i svađaju kao da se nešto dijeli. Dva kafića u prizemlju koja su već otvorena, popunjena su i u njih se ne može pristupiti. Ako ćete ikoga uloviti za nekakvu izjavu, to možete samo sada dok se čeka otvaranje centra, to čudo neviđeno. Dvije djevojke, skromno odjevene, cupkaju od hladnoće i pogledavaju na sat:

– Mi smo iz Sinja. Došle smo jutros najranijim autobusom. Crni petak nam je top, to se ne smi propustit. Triba obnovit šminku i garderobu. Evo imamo neke kupone s velikim popustima. Budu li cijene i blizu takve, dobro ćemo proć. Moć ćemo kupit više stvari. A gužva nam baš i ne smeta, to je dio đira. Popodne ćemo malo proć gradom. Kod nas gori je vrlo dosadno. Kući ćemo tek večeras – sva ushićena priča Anđela.

Na pitanje idu li u školu i tko će opravdati izostanke, gotovo uglas, kroz smijeh odgovaraju:

– Ma kakvi izostanci?! Nije to neki problem! Šta bi moglo bit opravdanije od ovoga. Starci će već nešto smislit. Bitno je da mi toga što više kupimo i da se dobro provedemo.

Dvojica momaka koja su čula ovaj razgovor odmah priskaču:

– Tako je, cure! Ima još dosta do mature. Neće znanost uteć. A ovi Crni petak, to je ludilo, brale! Zamisli cilu sportsku opremu kupit ćemo u pola cine. I to koje marke. Tribalo bi ovako bit bar jedanput misečno. Jesmo li u Europi ili nismo! Samo jednom se živi i tri-ba to iskoristit. Je li tako, cure?

Koliko koštaju živci?

I dok su oni, kako bi se reklo, kliknuli na prvu i nestali, pokušavam se probiti do jedne mlade majke s dvoje djece. Djevojčica joj je u naručju dok je nešto stariji dječak drži za ruku i znatiželjno razgleda:

– Ajme meni, izgleda da ću više potrošiti na živce nego na ono što budem kupila. Došla sam im kupiti robu, cipele i igračke. Ne prođe ni mjesec dana da iz svega ne izrestu. Ali neka, za koga živimo nego za nji. Znam da neće biti vremena da sve mogu provat, ali sam ji morala povest da bar otprilike vidim šta komu pristaje.

Dvojica starijih muškaraca, pretpostavljam umirovljenika, razgovaraju skoro vičući:

– Ma nemam ja novaca da bi kupova išta posebno. Doša san povirit. Šta ću i kod kuće.

Popet ću se gori di je elektronika, pogledat televizije. Kod mene ti je u kužini još uvijek ona stara okrugla. A ko to još drži? Smijati će mi se ljudi i reć da sam budalast. Pa u današnje vrijeme se, i to one plosnate, mogu kupiti nizašto. Baš mi jučer susid govori kako su na ovi đavliji petak 40% jeftinije.

– Je, sve je to istina, odgovara drugi, samo pripazi i nemoj se privariti. Kažu da treba znati šta kupuješ; dobro poviri straga i vidi u kojoj se zemlji proizvodi. Jer na njima piše poznata marka, ali ona proizvedena u Njemačkoj ili u kojoj drugoj maloj zemlji su ko nebo i zemlja.

Prilazi im jedan gospodin srednjih godina, jedan od onih pametnjakovića koji se nađu pri svakome razgovoru:

– Ja sam došao samo pogledati kako se kreću cijene i ne mislim ništa posebno kupovati. Sve vam je to jedna velika prevara. Da biste znali je li proizvod snižen, treba pratiti cijene mjesecima unaprijed. Zar ne vidite da se mijenjaju preko noći. To je postalo uobičajeno i više se tome ne čudimo. Rade kako ih je volja. To ima samo u Hrvatskoj.

Crni petak će nam sve češće dolaziti

I došao je taj trenutak. Svi jurnuše na vrata i ubrzo ispred ulaza gotovo da nitko nije ostao. Kako li je sad jadnim prodavačima? Kako li će se svima njima izići na kraj? Njima, osobito onima na blagajnama, to je crni petak napisan malim slovom.

Isprazniše se i kafići pa sam polako ušla u toplo i naručila svoju prvu jutarnju kavu. Lijepo sam se umirila i pokušala sažeti dojmove. Trebalo bi pričekati prve kupce kad budu izlazili, po mogućnosti iste one sugovornike, i pitati ih kako su prošli i jesu li zadovoljni. Vjerojatno bi to bila neka sasvim druga priča.

E, kad bi mogli shvatiti i ne kupovati ono što nam ne treba i što nam zapravo nikad neće trebati. Život je kratak, vrijeme nemilosrdno leti i neke na akcijama kupljene stvari nećemo više ni dodirnuti, a kamoli koristiti. One će nam samo zauzimati prostor i smetati.

Ali izgleda da mnogi ljudi ne mogu doći do takve spoznaje i svoje kupovne navike promijeniti. A dok je tako, Crni petak će nam sve češće dolaziti.

GRAD ANĐELA BEZ RUŽIČASTIH NAOČALA

Dok Hollywood stvara mitove o gradu iz snova, američki tinejdžer Esaiiah otkriva kako izgleda stvarni život u Los Angelesu kada se ugase reflektori i filmske kamere.

Piše: Teodora Teški

Los Angeles – grad u koji svi trče da bi dostigli svoje najveće snove. Znamo ga kao ogromno, blistavo središte filmske industrije i pop-kulture, no kakav je kad se udaljimo od svojih ekrana i zaboravimo na velike zvijezde? Ostaje li i dalje tako čaroban, glamurozan, pun života kao što se svakodnevno prikazuje? U traganju za odgovorima pomogao mi je Esaiiah, sedamnaestogodišnji srednjoškolac iz Grada Anđela kojeg sam upoznala na društvenim mrežama i koji je podijelio svoje iskustvo: – Volim L. A., ali smiješno mi je što ljudi ne znaju kakav je zapravo. Može biti grad snova, ali ne onako kako je prikazan u medijima.

Štreberi u ormarićima... ili ipak samo na hodniku?

Prva scena. Zle grupice triju djevojaka koje nestrpljivo iščekuju poziv na školski ples te prijete novoj curi i popularni sportaši koji maštaju o navijačicama samo su neki od primjera koje vidimo u svakom američkom srednjoškolskom filmu. Ovi su klišeji toliko usađeni u svijest mladih da se više uopće ni ne pitaju zašto neki klinac vozi skateboard nasred hodnika i gdje su roditelji ukočenog dečka s naočalama koji svaki dan ostaje bez ručka.

Svi prihvaćaju da je to istina, no kolika je vjerojatnost da je to doista tako? Evo što je na to rekao Esaiiah: Čuo sam da su neki od

ovih stereotipa donekle istiniti, međutim ne znam do koje granice. Nisam ih dosad primijetio u svojoj školi. Neke su popularne cure ponekad drske, ali ni približno kao što je prikazano na televiziji. Zlostavljanje je također vrlo rijetko. Mislim da je najveća razlika u tome što u filmovima etiketiraju učenike i dijele ih po određenim grupicama, dok u mojoj školi nije neobično da se dvije potpuno drugačije osobe druže bez obzira tko su.

Izgleda da se ipak dobro piše novoj curi! Najvjerojatnije se ne mora brinuti da će joj umjesto šampona u kosi završiti kava... barem ako pogodi pravu školu.

Bezбриžne zabave

Druga scena. Petak je navečer i svi odlaze na dugo iščekivanu zabavu kod popularnog lika kojem su roditelji otišli izvan grada. Ne znaju što će sve pretrpjati njihova jadna, skupa kuća kad u nju uleti stotinu tinejdžera s crvenim, plastičnim čašama i unište svaku sobu. Nekoliko sati nakon toga dogodi se prva tučnjava, svi su pijani, netko je u bazenu skroz obučen, a neki se par ljubi u kupaonici dok ih drugi mole da izađu jer im je jako sila na WC. Bez obzira na to, susjedi se rijetko žale, nisu zabrinuti, mogu spavati iako odzvanja glazba, a domaćin će apsolutno sve stići pospremiti, osim ako mu se, naravno, roditelji ne vrate prije vremena.

– Baš i ne izlazim i više volim ostajati doma, ali moji se vršnjaci najčešće druže s manjim brojem prijatelja u nečijoj kući. Većina čeka 21. godinu, no ima i maloljetnika koji već sada idu na zabave i ondje piju. Neki puše čak i marihuanu jer je njena konzumacija ovdje legalna. Takve se aktivnosti najčešće događaju za vrijeme praznika i smatraju se vrlo negativnima. – priča Esaijah te dodaje da učenici često puše i u školskom WC-u te zbog toga dobivaju velike kazne.

Hollywood stvara priče koje preuveličava i njima manipulira gledateljima. Stvorio je sliku savršenog i uzbudljivog života svakog srednjoškolca zbog koje bi svi željeli ondje živjeti. Možda i postoje oni koji žive takvim životom, ali nema ih puno. Nitko ne bi gledao dosadan film pa se tome, kao i svemu ostalom, filmska industrija morala prilagoditi.

Može fotka?!

A što kada film završi? Mnogi koji otputuju u kalifornijsku tvornicu snova drže oči širom otvorenima ne bi li na ulici uočili svoju najdražu zvijezdu. Naravno, vjerojatnije je da će se takav susret dogoditi u Los Angelesu nego kod nas, ali kakva iskustva imaju njegovi stanovnici?

– Prije ćete naići na nekog influencera, nego na slavnju osobu. Tako sam na jednoj konvenciji susreo glumca Haydena Christensena iz Zvezdanih ratova. Prava se upoznavanja većinom dogovaraju preko veza jer uvijek netko poznaje nekoga i tako u krug. – istaknuo je Esiaiah.

Iako su šanse da ćete vidjeti Leonarda DiCaprija da sjedi u kafiću manje nego što biste očekivali, konvencije, koncerti i filmski setovi savršena su mjesta gdje možete vidjeti slavne, a možda čak i dobiti fotku. Ovakva su događanja česta, ali ulaznice mogu biti vrlo skupe i ne mogu si ih svi priuštiti. S druge strane, zaboravlja se da su i slavni također ljudi koji pokušavaju voditi što normalnije živote, samo što ih uz to prate paparazzi i vrisak obožavatelja. Kao i svi, imaju svoj posao, hobbije, obitelj i život izvan svega što se prikazuje i tako se prema njima treba odnositi, ali ne bi li svejedno bilo predobro ići u školu s nekim poznatim?

– Moja škola nije baš poznata po slavnoj djeci, ali pohada je kći Josha Freesea, bivšeg bubnjara Foo Fightersa. Nitko se tome ne čudi, samo misle da je to fora. Tako je uvijek u ovakvim situacijama. Međutim, obližnje su škole imale neka poznata lica, kao što je Snoo Dogg. – podijelio je Esiaiah.

Skriveni problemi američkog sna

I tako dok tražite poznate osobe po ulicama i školama, ne primjećujete da od 9,8 milijuna stanovnika u okrugu Los Angelesa, kako javlja USC Today, 72 tisuće njih nema krov nad glavom. Oni nisu uspeli ostvariti svoj američki san, kao ni brojni useljenici i manjine. Američki je san ideja da svatko u SAD-u trudom i napornim radom

može postići uspjeh i slavu, ali Esaiah smatra da je to samo propaganda. Ističe da ga je vrlo teško ostvariti te da pritom nastaju brojne financijske i druge poteškoće.

– Neki su beskućnici dragi, ali jako ih se puno neprimjereno ponaša. Razgovaraju sami sa sobom, viču, razbacuju tuđe kante za smeće i drogiraju se usred bijelog dana. Ovo je ogroman problem za sigurnost građana, pogotovo onih u siromašnijim kvartovima. – rekao je Esaiah koji dodaje da su velik problem i kriminalne aktivnosti.

Svakodnevno se događaju incidenti kao što su krađe, prijetnje i zlostavljanja. U zadnjih se nekoliko godina situacija malo poboljšala. Bitno je o ovim problemima govoriti kako bi što više ljudi bilo svjesno što se događa, a ne prikrivati ih toplom klimom i maskirati u obećanja koja se ne mogu ispuniti.

Grad koji živi svoje priče

– Unatoč nedostacima ne mogu zamisliti da živim u nekom drugom gradu. Volim što se ovdje spajaju ljudi svih kultura, religija i ideologija, pa i zbog toga učimo kako se međusobno uvažavati. Treba cijeniti grad takav kakav jest i sve različitosti koje sa sobom donosi. – zaključuje Esaiah.

Prije odlaska u Los Angeles ili slušanja priča o njemu znajte što zapravo možete očekivati. U njemu nije sve onako kako se pokušava prikazati, već kao svaki grad i on ima svojih vrlina, ali i mana. Priželjkujete li savršen život, možda biste ga ipak trebali potražiti u filmovima, a ne u stvarnosti jer on kao takav ne postoji.

JEDNOM KAD ODEŠ, UVIJEK SE VRAĆAŠ

Uganda je zemlja kave, velikog manga i crvene prašine koja se uvuče posvuda, u cipele, kosu i planove. Nalazi se u istočnoj Africi, nema izlaz na more, ali ima ritam koji se ne može naučiti iz udžbenika. Kažu da čovjek najviše nauči kad izađe iz svoje zone sigurnosti i ode u svijet koji ne poznaje. Zovem se Marija, imam osamnaest godina i umjesto maturalca, ovog sam ljeta dva mjeseca provela u selu Morulem, volontirajući u Ugandi.

Piše: Marija Matijević

Nakon drugog razreda srednje škole radila sam na moru sezonske poslove i upoznala djevojku koja je tri mjeseca volontirala u Africi. S obzirom na to da sam već imala iskustvo volontiranja u Hrvatskoj, zaključila sam da mogu dati više i da je volontiranje u Africi sljedeći korak. Javila sam se Volonterskoj mreži „Ante Gabrić“ u Zagrebu, koja organizira volontiranje u katoličkim misijama u Africi, Aziji i Južnoj Americi. Nakon edukacije, razgovora s psihologom, liječničkih pregleda, cijepljenja i svađe s roditeljima, bila sam spremna. Napokon idem u Ugandu.

Avantura može započeti

S presjedanjem u Istanbulu do Kampale, glavnog grada Ugande, putovala sam jedanaest sati. Na aerodromu me dočekao Boni, mlađić s kojim nastavljam put do Morulema, sela u kojem ću biti smještena naredna dva mjeseca. Ceste kojima se vozimo zapravo nisu ceste. To je niz rupa, blato, neobični vijugavi putevi kojima jure piki-piki motori na kojima se vozi od jedne do pet osoba, s vrećama,

ruksacima, torbama... Uz cestu se nižu kućice od blata ispred kojih stoje žene i bosonoga dječica, a na ulazu u svako selo smještena je vojska. Primjećujem da me gledaju sa zanimanjem. Bijelac je ovdje rijetkost, plavuša još veća. Prvi dan u selu upoznajem don Gabrijela i suradnike. On već deset godina živi u selu. Pokazuje mi sobu u kojoj imam krevet, ormar i stol. U odvojenoj prostoriji je wc školjka, što je ovdje izniman luksuz. Na prozorima su mreže koje bi me trebale spasiti od najvećeg neprijatelja, komaraca. Nisu uspjele.

Učiteljica bez papira

Svoj volonterski rad započela sam u vrtiću. Nije to pravi vrtić, onakav u kakav sam ja išla. U ovome vrtiću nije bilo skupih igraćaka, krevetića, slatkiša... Svaki dan, osim nedjeljom, od osam do četrnaest sati igrali smo se, pjevali smo, učili abecedu, brojeve i kako jesti žlicom, a ne rukama. Tamošnja su djeca iskrena, razigrana, nimalo proračunata, iako bosa i često gladna. Zauvijek će mi ostati u sjećanju njihova sreća i široki osmjesi dok su mi trčali ususret. Zvali su me „teacher Mary“ pa bi znali ulaziti u kuću u kojoj sam bila smještena, lupati mi na vrata i vikati: „Teacher Mary!“ Ili bi sjeli ispred kuće i čekali da izađem i dam im slatkiša. Često su mi na ulici usput znali doviknuti „munu“ (bijelac), „give me some money“ ili „give me some sweets“. Bez srama i loše namjere, tako se ovdje preživljava.

Mi imamo previše, oni premalo

U Ugandi je život težak. Ljudi žive od onoga što imaju. Uglavnom se bave poljoprivredom, uzgajaju kukuruz, grah, banane, kikiriki. Neki prodaju voće uz cestu, neki rade sitne fizičke poslove, a mnogi žive dan za danom. Obitelji su velike, prosječno imaju desetero djece. Djeca su svugdje – na cestama, u dvorištima, u naručjima starije braće i sestara. Dijete od četiri godine nosi tek rođenu bebu na leđima i tako dolaze u vrtić ili školu. Djeca rađaju djecu. Djetinjstvo kratko traje. Muškarci imaju nekoliko žena, ima nasilja, alkohola i

teške bijede. Hrana je jednostavna i ponavlja se, posho (kukuruzna kaša), ponekad grah, riža, povrće ili banane. Meso se vrlo rijetko jede. Mladi često bježe od kuće jer ondje, da bi se uopće mogao oženiti, mladoženja mora mladenkinjoj obitelji dati neki dar, primjerice, petnaest krava. Rijetki to imaju i onda pobjegnu.

Nije u bogat onaj koji ima, već onaj koji daje

Nedjeljom smo obilazili okolna sela i crkve. Misa ondje nije nešto što se odradi, nego ozbiljan događaj koji zna potrajati i do četiri sata. Na vrijeme se gleda vrlo opušteno. Dogovoriš se u deset, ljudi dođu u dvanaest i nitko se ne ispričava. Oni žive u trenutku. Na svakoj bi misi plesali, pjevali i svirali. Tijekom pjesme znali bi izvikivati eka-re – vrisak kojim se izražava radost. Naučila sam ga i ja pa sam se redovito priključivala, na oduševljenje svih prisutnih. Don Gabrijel bi se tada nasmiješio i rekao: „Sad si naša.“ Inače, u crkvu ne donose novac, nego ono što imaju: kukuruz, posho, grah, rižu i žive kokoši. Zahvalni su na svemu i dat će ti sve što imaju.

Teacher Mary ide na nebo

Malarija je zarazna bolest koju prenose komarci i u Ugandi predstavlja dio svakodnevice. Nakon tri tjedna dobila sam je i ja. Počela je klasično – glavoboljom, a nastavila se visokom temperaturom, proljevom i povraćanjem. Testiranja su pokazala da sam zaražena dvama različitim parazitima. Objasnili su mi da terapiju moram primiti odmah jer mi na malariju nismo navikli, dok je njima malarija kao nama gripa. Međutim, ubrzo sam shvatila razliku i to nakon što sam primila jedanaest injekcija. Danima nisam mogla ustati iz kreveta. Osjećala sam se užasno. Roditelji su se uplašili, kontaktirali su razne udruge. Na kraju su uspjeli organizirati mi helikopter do bolnice u Kampali. Kad je helikopter sletio u selo, okupili su se svi, kao da dolazi neka važna osoba, a ne djevojka koju je skoro pobijedio komarac. Većini je to bio prvi put da vidi helikopter, a djeca su radošno komentirala: „Teacher Mary goes to heaven!“

Take Me Home, Country Roads

U glavnom gradu provela sam tjedan dana oporavljajući se i razmišljajući što dalje, povratak kući ili povratak u selo. U selo sam doputovala autobusom koji više nalikuje cirkusu, nego prijevoznom sredstvu. Vrata su, tijekom vožnje, cijelo vrijeme bila otvorena. Ljudi su izlazili i ulazili gdje god im je palo napamet, glazba je glasno svirala, a sve što postoji na tržištu netko ti je pokušavao prodati jer bijelac, naravno, ima novca. Kad sam napokon stigla u selo, nitko nije vjerovao da sam se vratila. Djeca su bila presretna, žene su me grlile, a svećenik Simon, koji je bio u Hrvatskoj, svaki put kada bi me sreo ponavljao je: „Paprikaš, čobanac!“ To su mu, naime, bila naša dva najdraža jela.

Bolest Afrika

U Ugandi sam proživjela štošta: kišnu sezonu, blato do struka, sel-fi s nilskim konjem, majmuna koji mi je pokušao ukrasti ruksak sa svim dokumentima, pokušaj sporazumijevanja na lugandu jeziku. Upoznala sam divne ljude. Mnogo sam naučila od njih. Po povratku iz Afrike shvatila sam jedno, misija ne završava kada avion sleti. Upravo tada počinje – u načinu na koji živimo, gledamo i biramo svakodnevicu. Kažu da postoji „bolest Afrika“ – jednom kad odeš, uvijek se vraćaš.

LEGALNA IZNUDA: MRAČNA MATEMATIKA IZA DOSTAVE VAŠEG RUČKA

Kako dostavljači kupuju vlastito radno mjesto, unajmljuju opremu po cijeni zlata i postaju žrtve pravnog kaosa?

Piše: David Marić

7. siječnja 2026. na -9 stupnjeva napadalo je preko 20 cm snijega. Dok su se drugi radovali praznicima i sanjkanju na Sljemenu, tridesetpetogodišnji Nepalac Sudžan, daleko od žene i djece, trljao je ruke u tankim vunenim rukavicama. U glavi je već računao koliko će biti sporije i opasnije pedalirati unajmljenim biciklom po snijegu. Njegov razbijeni mobilitel zasvijetlio je. Nije stigla poruka od Wolta za novu narudžbu, već od „bossa“ na WhatsAppu: „Dug za prosi-nac je 405 eura. Donesi sutra u gotovini ili ti poništavam papire.“ Sudžan ne duguje novac jer je posudio. On duguje novac jer radi. Kažu da je vrijeme novac, no kako zaraditi ako stalno moramo kupovati još vremena? U normalnoj ekonomiji radnik prodaje svoje vrijeme za novac. U ekonomiji hrvatskih digitalnih platformi, 2024. godine startali smo s potpunom inverzijom rada. Prema podacima MUP-a za 2026. godinu, izdano je 170.723 dozvola za boravak i rad. Ipak, glavni igrači ove priče nisu mobilne aplikacije poput Wolta ili Glova, već posredničke tvrtke – tzv. agregatori. Oni su formalni poslodavci i profiteri loše reguliranog zakona. Pronašli su rupu u sustavu i drže ljude poput Sudžana u šaci.

Feniks tvrtke i matematika modernog ropstva

Tko provodi tu legalnu eksploataciju? Dolazak do vlasnika agregatorskih tvrtki težak je kao probijanje kroz džunglu s nožem za

marmeladu u ruci. Mnoge takve tvrtke posluju u sjeni. Na službene upite dvjema do zaključenja teksta nismo dobili odgovor. Komunikacija s radnicima odvija se isključivo putem WhatsAppa. Njihov je model poslovanja jasan: osnivaju se j.d.o.o. tvrtke s minimalnim kapitalom. Posluju godinu ili dvije, nagomilaju porezni dug, a zatim odu u stečaj. Radnici se prebacuju na novu tvrtku, nazovimo je „Beta Optimus“, a vlasnici ostaju isti – samo s punijim džepovima, skriveni iza odvjetničkih ureda. Nema šaltera ni osobe kojoj se Sudžan može požaliti. Postoji samo algoritam i IBAN za uplatu „duga“. Naručio sam Glovo, ne očekujući da će mi punjding dostaviti Rahul, profesor matematike iz Indije spreman za razgovor. Pokazao mi je kako sustav izgleda u njegovom novčaniku. Odgovor leži u birokratskom paklu o kojem mi je svjedočio bivši direktor jednog jadranskog hotela: „To nije biznis, to je administrativni mazohizam. Država je postavila pravila tako kruto da potiče sivu zonu. Agregator je postao nužno zlo koje je shvatilo da na birokraciji može zaraditi više nego na samom radu.“ Sustav funkcionira po principu spojenih posuda. Da bi strani radnik zadržao vizu, mora primati najmanje minimalnu propisanu plaću. U 2026. godini taj bruto iznosi 970 €. Za poslodavca to znači ukupan trošak od oko 1.130 € (bruto 2). Problem nastaje u siječnju, kada se grad ohladi i narudžbe utihnu. Sudžanova aplikacija tada pokazuje jedva 600 € prometa. Državu nije briga za promet; ona traži doprinose na minimalac. Agregator ne želi gubitak. Radnik ne želi deportaciju. Da bi agregator izbjegao minus, nastupa inverzija. „Ti meni daješ razliku“, rečenica je koju agregatori izgovaraju hladno, kao da naručuju kavu s natrenom. Sudžan tada mora iz vlastitog džepa – od uštedevine ili posudbe – nadoknaditi razliku državi i platiti fiksnu proviziju agregatoru. Stvarni trošak doprinosa je oko 375 €. Kad agregator doda svoju „naknadu za administraciju“, iznos se penje na okruglih 400 €. Država dobije svoje poreze, sustav je prividno čist, a agregator ne snosi nikakav rizik. Sav rizik prebačen je na financijski najranjiviju kariku. To više nije poduzetništvo; to su lanci s pečatom Trgovačkog suda: radnik svakog prvog u mjesecu kupuje vlastitu slobodu.

Bicikl od zlata

Lihvarjenje ne staje na plaći. U ugovoru jedne zagrebačke agregatorske tvrtke nalazi se stavka o najmu opreme. Uza sva davanja državi i poslodavcu, cijena najma bicikla za rad iznosi 200 € mjesečno. Sudžan mi je potvrdio da se istim biciklom koristi već dvije godine. „Ne treba puno novca za održavanje“, objašnjavao je dok je pik-trakom popravljao dio na biciklu. Matematika je nemilosrdna: radnik u tri mjeseca otplati cijeli bicikl. Nakon godinu dana za taj isti, istrošeni bicikl, platio je 2.400 € – četiri puta više od njegove tržišne vrijednosti. To je školska definicija izvlačenja imovine na teret radnika, koji taj trošak ne može izbjeći jer mu je to alat kojim hrani obitelj.

Biti deportiran ili iskrvariti: 30 dana bez prava na grešku

Dok je financijska eksploatacija pitanje novca, birokratski nemar postaje vrug u detaljima. Istražujući ozljede na radu, otkrio sam pravnu provaliju koju pravnici nazivaju „dolina smrti“. U intervjuu s dvadesetčetverogodišnjom radnicom iz Nepala, koju ćemo zvati Nirmala, otkrio sam paradoks. Ona radi kao čistačica u zgradi tijela javne vlasti. Dok lašti pločice institucije koja bi trebala štiti red, zakon nju ostavlja nezaštićenom. Članak 103.a Zakona o strancima kaže da radnik nakon otkaza ima rok od 60 dana da pronade novi posao. MUP joj daje dva mjeseca slobode. Zvuči pošteno? Problem je u HZZO-u. Prema njihovim pravilima, radnik koji izgubi pravo na rad ima samo 30 dana do isteka zdravstvenog osiguranja. Tu nastaje smrtonosni procjep od točno 30 dana. Nirmala mi je objasnila situaciju kroz primjer svog sustanara. Pao je s bicikla i slomio nogu točno 32. dan nakon otkaza. Bio je legalno u Hrvatskoj (unutar MUP-ovih 60 dana), ali za sustav zdravstva više nije postojao (izvan HZZO-ovih 30 dana). Kada je došao na hitnu s natečenom potkoljenicom, suočio se s izborom: trpjeti bol ili platiti punu cijenu liječenja. Još gore, da bi ponovno aktivirao osiguranje, sustav ga tereti za „zaostatke“ doprinosa – iznos koji s kamatama prelazi 1.000 €. Za čovjeka koji u džepu nema ni za povratnu kartu do

Katmandua, slomljena noga nije zdravstveni problem, već financijska presuda. Postaje zatvorenik sustava koji nije uskladio dva osnovna zakona: smije ostati u Hrvatskoj, ali se u njoj ne smije razboljeti. Neki će cinično reći da se radnik trebao 'bolje informirati'. No očekivati od stranca, koji se bori za goli opstanak, da razumije birokratske zamke koje zbunjuju i domaće pravnike, završni je udarac sustava koji ne prašta greške.

Sreća u minusu

Sudžan se vraća kući nakon dvanaest sati rada – šest prijavljenih, šest na crno. Ulazi u stan koji dijeli s još petoricom Nepalaca i gleda brojke na računu. 20 % uzima aplikacija. Ostatak daje poslodavcu kojeg ne poznaje, kako bi platio doprinose za mirovinu koju u Hrvatskoj nikad neće dočekati. S leđa skida poderanu radnu uniformu. Tijelo mu je izmoreno od pedaliranja. Službeno je postao „pedalirajući bankomat“ za posrednike koji su rupu u zakonu pretvorili u najprofitabilniju granu ekonomije Lijepe Naše. Ipak, sretan je. Jer je ovaj mjesec „samo“ 400 € u minusu. Alternativa je povratak kući i patnja s obitelji. Sustav nije zakazao; on savršeno funkcionira za posrednike koji naplaćuju ulaznice za hrvatsko tržište rada. „Hrvatska je predivna zemlja“, zaključuje Sudžan na kraju s iskrenim osmijehom. „Ljudi su brižni jedni prema drugima. Osjećam se sigurno. Volim biti ovdje.“

AKO PREŠUTIMO NAPADE NA KNJIŽEVNIKE, ZEMLJU BI MOGAO ISPUNITI STRAH I NEPOVJERENJE

Odgovornost je na svakom pojedincu. Njegovo je da zviždi, napiše otvorenu kritiku na društvenim mrežama i ne povuče se u zonu komfora

Piše: Marija Miloš

Na fasadi zgrade pisca i novinara Miljenka Jergovića osvanuo je krajem kolovoza prijeteći natpis Jedne kolovoške noći, Miljenko neće dobro proći. Naša država, naša pravila! (interpunkciju smo dodali prema vlastitu nahođenju). U normalnoj državi to bi bio alarm – institucije bi reagirale, počinitelji bi bili pronađeni, a sloboda govora obranjena. Međutim, u Hrvatskoj smo dobili reakciju vlasti koja zvuči kao da je napisana na salveti u birtiji. Umjesto osude poručeno je da bi pisac trebao pridonositi tolerantnom ozračju. Takva poruka ne samo da ne štiti slobodu govora, nego svaljuje krivicu na onoga koji je meta prijatnji i šalje poruku društvu: Pazite što govorite pa nećete osjećati strah.

Osjetno nazadovanje

Pisci su oduvijek bili oni koji govore kad drugi šute. Njihova kritika, njihova hrabrost da izgovore ono što se ne želi čuti, čini ih trnom u oku vlasti od pamtivijeka. Slavko Mihalić davno je napisao u svojoj pjesmi Takav je tvoj zanat: ništa ne smiješ prešutjeti. I upravo su pisci oduvijek bili proglašavani neprijateljima države jer podsjećaju da sloboda nije dar, nego pravo. Na to nas podsjeća i suvremeni pisac govoreći kako se slučaj pogibelji pravедnoga ne tiče samo

njega, već svih nas. Pogodili ste, to je Kristian Novak i njegov se roman Slučaj vlastite pogibelji može uzeti kao izvrstan podsjetnik da u kontekstu prijetnji književnicima i novinarima ne guramo glavu u pijesak jer one se tiču društvene opstojnosti u očuvanju slobode govora. Ako izgubimo volju da reagiramo na nepravdu, izgubili smo društvo kakvo znamo i koračamo opet prema nečemu što bismo mogli nazvati oligarhijom.

U posljednje vrijeme osjetno je ograničavanje sloboda, posebno medijskih, što je početkom srpnja 2026. iznio i Sindikat novinara Hrvatske. Ubrzo nakon toga dogodio se napad na Miljenka Jergovića, a zatim i na novinara Juricu Pavičića, i sve to služi kao goli primjer neobuzdanog širenja mržnje i prijetnji te gušenja slobode govora.

Čitajte Sinišu Glavaševića!

Maju Sever, novinarku i predsjednicu Sindikata novinara Hrvatske koja je poznata po svome angažmanu u obrani slobode medija, zamolili smo za komentar o navedenoj situaciji.

„Čini se kao da svjedočimo stalnom nazadovanju. Nekad smo se borili za pravo da kažemo različito mišljenje, a danas se sloboda govora sve više ograničava. Ne zakonski, ali s pomoću mržnje i prijetnji“, govori nam ona i nastavlja o strahu koji se posebno brzo širi među mladim novinarima.

Naime, na njih se često svaljuju mržnja i prijetnje koje u neiskustvu ne mogu lako odbaciti, pa napuštaju društvene mreže i povlače se u sebe. Zamislite koliko je to tužno, umjesto da slobodno istražuju i pišu, oni se zatvaraju jer im prijetnje postaju svakodnevice. Primjer Siniše Glavaševića, jedne od ikona hrvatskog novinarstva, pokazuje što znači oduprijeti se i pokazati hrabrost u najtežim trenucima, a naša sugovornica ponavlja mladim novinarima da čitaju njegove tekstove i uvide kako proziva bez straha. Mnogi njegovi izvještaji bili su i cenzurirani, ali nastavio je pisati za ljude iako je znao da može snositi posljedice. Njegovi izvještaji pokazuju da sloboda govora nije apstraktna ideja, nego pitanje života i smrti. On je

bio svjestan da će možda izgubiti život, ali nije bio spreman izgubiti i pravo da govori istinu. Sever podsjeća da nas sudbina Siniše Glavaševića obvezuje da se ne povučemo pred prijetnjama nego nastavimo govoriti jer šutnja znači gubitak slobode, a sloboda je temelj svakog društva koje želi biti demokratsko.

Sramotan odgovor

Kad se na fasadi zgrade u demokratskom društvu pojave prijetnje smrću upućene piscu, očekivalo bi se da Vlada reagira kao ozbiljna institucija, da jasno kaže kako su prijetnje nedopustive, sloboda govora nepovrediva, a počinitelji oni koji moraju snositi posljedice. Ipak, mi smo dobili nešto nalik na prepirku birtijaša s neposlušnim gostom. Pisca nitko nije zaštitio, a pojedini članovi Vlade umjesto toga poručili su da bi Jergović trebao pridonositi tolerantnom ozračju. Kao da je problem u tome što je Jergović uopće pisao, a ne u tome što mu netko prijete. To je takozvana logika da si malo tiši, ne bi bilo problema. Pa zar je to odgovor kakav očekujemo od takve ustanove? Zar je to poruka građanima da slobode govora ima samo dok govorite ono što njima odgovara? Maja Sever dobro nam je opisala tu praksu:

„Oni misle da će stvar riješiti press konferencijom i objavama na Twitteru. Ali problem je što se ne ulaže u obrazovanje, u demokratski razgovor, u pomirenje.“

Drugim riječima, vlast se ponaša kao da je dovoljno baciti „udicu“ pred kamerama, a problem će se valjda riješiti sam od sebe. Umjesto da pokaže odgovornost, Vlada se spušta na razinu ulične retorike. I opet ostavljamo pisce same pred prijetnjama. Ako očit izljev mržnje dočekamo s podsmjehom, jasno je svima da ne shvaćamo ozbiljno važnost slobode govora, a onda smo opet pali na ispitu iz povijesnih lekcija, po stoti put. Također, ako vlast u svemu ovome ne pokazuje ni trunku ozbiljnosti, pitanje koje može postaviti jest tko je ovdje zapravo odgovoran za demokraciju.

Društvo straha

Rezultat svega ovoga je društvo straha. Ljudi razmisle dvaput prije nego što napišu objavu na društvenim mrežama, novinari se s njih povlače, a pisci se zatvaraju u tišinu. A vlast se pravi da je sve u redu jer, eto, granice slobode govora „fluidne“ su. Ne! One nisu fluidne, gumene su – rastežu se i skupljaju ovisno o tome tko je na vlasti i kome kakva kritika smeta.

I onda dolazimo do ključnog problema: kad granice slobode govora određuju oni koji trebaju biti kritizirani, slobode govora zapravo i nema. Ostaje samo iluzija.

Važno je znati da sloboda govora nije privilegija, već temelj demokracije. Ako dopustimo da zemlju ispuni strah i nepovjerenje, riskiramo samovladu i gubitak demokracije. Odgovornost je na svakom pojedincu (da se vratimo opet na Kristiana Novaka), njegovo je da zviždi, napiše otvorenu kritiku na društvenim mrežama, ne povuče se u zonu komfora. Maja Sever kaže:

„Najgori su oni koji su koliko-toliko zaštićeni i jaki, ali ne žele izaći iz svoje zone komfora. Lakše im je upaliti Netflix nego stati i braniti.“

I to je potpuna istina. Slobodu gubi svatko onaj koji šuti, ne samo napadnuti pojedinci, a šutnja je najefektivniji oblik izdaje. Sugovornica nas je zato podsjetila na riječi Vlade Gotovca To što nas je malo, ne znači da nismo u pravu. Sloboda govora nije nešto što je dano jednom zauvijek i treba je stalno iznova braniti. Ona je pravo koliko i obveza. Na nama ostaje hoćemo li gledati u tišini ili progovoriti i ne dopustiti da sve zataška još jedna press konferencija ili objava na Twitteru.

IZMEĐU „SLAYA“ I ŠUTNJE

U suvremenim domovima roditelji i djeca dijele isti krov, ali sve rjeđe govore istim jezikom. Dok se pripadnici generacije Z služe specifičnim šiframa koje starijima zvuče kao nepoznat kod, taj jezični jaz polako prerasta u tihu emocionalnu distancu. Problem nije samo lingvistički; roditelji ne traže samo prijevod slenga, već ključ za vrata dječjeg svijeta koji im se čini sve više zaključanim i nastoje uspostaviti izgubljenu bliskost.

Piše: Paola Naglić

Jezič se oduvijek mijenjao, no brzina kojom današnji tinejdžeri stvaraju nove izraze nikada nije bila veća. Pripadnici generacije Z komuniciraju specifičnim rječnikom koji je mješavina engleskih posuđenica, internetskih memova i kratica koje su starijima često potpuna enigma. Dok mladi svakodnevno „flexaju“ ili „slayaju“, njihovi roditelji ostaju zbunjeni u pokušaju da dešifriraju najobičniji razgovor za ručkom.

Da bih istražila dubinu tog jezičnog jaza, provela sam anketu u pet razrednih odjela tijekom roditeljskih sastanaka u našoj školi. Rezultati su potvrdili ono što mnogi naslućuju – roditeljima je sve teže uspostaviti kvalitetnu komunikaciju s vlastitom djecom zbog nepoznavanja njihova koda.

Kad Nazor postane „chill“

Da se jezični kratki spoj ne događa samo na ekranu, potvrdio je i jedan sat Hrvatskoga jezika u našoj školi. Dok smo analizirali Nazorovu pjesmu Cvrčak, naišli smo na stihove:

„A tebe zemlja rodi da budeš čil i jak...“

Dok je profesorica tumačila kako nas pjesnik poziva da budemo čili – krepki, čvrsti i puni snage, u razredu je nastao opći smijeh. Za nas, pripadnike generacije Z, biti „chill“ znači biti opušten i lagan, što je potpuna suprotnost pjesnikovoj ideji o snazi. Shvatili smo: čak i kad čitamo istu riječ, ne vidimo isti svijet.

Prizor iz dnevnog boravka

Da bismo razumjeli dubinu jaza o kojem govore rezultati moje ankete, dovoljno je zaviriti u prosječan popodnevni razgovor roditelja i djeteta. On često zvuči otprilike ovako:

Mama: „Kako je bilo na testu iz matematike?“

Sin: „Ma, mama, čisti slay. Profa je bila u totalnom delulu modu pa nam je dala lagane zadatke.“

Mama (zabrinuto): „Što? Koga je ubila? I kakva je to bolest?“

Sin (uzdahne): „Isuse, mama, ništa ne razumiješ! Baš si cringe. No cap.“

Mama: „Prvo, ne vrijeđaj me, a drugo, kakva kapa?! Sa mnom razgovaraj normalnim rječnikom!“

Ono što roditelji čuju kao agresiju ili besmislice, za djecu je tek brz i precizan način izražavanja prilagođen brzom skrolanju. Dok majka brine o „ubijanju“ i „kapama“, njezin sin samo pokušava reći da je test prošao izvrsno (slay), da je profesorica bila psihički odsutna (delulu mod), i da joj to govori najozbiljnije (no cap).

Kad digitalni kod postane barijera

Analiza provedene ankete otkrila je zabrinjavajuće činjenice. Roditelji generacije Z sve češće priznaju da ne razumiju jezik kojim njihova djeca govore, a to nerazumijevanje jednako je izraženo u realnom i virtualnom svijetu. Većina ispitanika smatra da te jezične razlike znatno otežavaju svakodnevnu komunikaciju, a što je još važnije, otežavaju razgovore o ozbiljnim i emocionalno zahtjevnim temama. Nerazumijevanje izraza često se pretvara u osjećaj zbunjenosti i isključenosti, čime se postupno stvara emocionalna udaljenost između roditelja i djece.

Umjesto da pitaju i razjasne nepoznate riječi, roditelji nerijetko biraju šutnju ili prividno razumijevanje, što dodatno produbljuje jaz. Dio ispitanika ima dojam da se specifičan jezik generacije Z ponekad namjerno koristi kao sredstvo distanciranja od odraslih – neka vrsta tajnog koda u koji „stariji“ nemaju pristup.

Više od samih riječi

Ipak, roditelji ne odustaju od bliskosti. Većina ispitanih vjeruje da bi bolje poznavanje jezika njihove djece barem djelomično popravilo međugeneracijsku povezanost. Zanimljivo je da roditelji češće ističu kako im je teže razumjeti emocije koje stoje iza poruka nego same riječi. To sugerira da problem nadilazi puki sleng; riječ je o nerazumijevanju načina na koji nova generacija doživljava svijet.

U svijetu u kojem roditelji i djeca dijele isti dom, ali ne i isti jezik, nespozum se ne događaju naglo, nego tiho – kroz poruke bez odgovora, rečenice bez značenja i osjećaje bez prijevoda. Jezik generacije Z tada prestaje biti samo skup novih riječi i postaje granica između bliskosti i udaljenosti. Pitanje više nije razumijemo li svaku njihovu riječ, nego jesmo li stvorili prostor u kojem će se oni uopće poželjeti povjeriti jer problem nije u tome što ne razumijemo njihove riječi, nego u tome što one sve češće ostaju neizgovorene jer osjećaju da ih nema tko čuti.

Što kažu roditelji?

„Kad mi kći napiše ‘no cap’, ja je automatski pitam gdje joj je kapa i je li joj hladno. Ona samo prevrne očima i prestane tipkati. Ta tišina koja uslijedi nakon mojeg nerazumijevanja boli više nego sama činjenica da ne znam njihov sleng. Osjećam se kao da stojim pred zidom koji sam nehotice sama izgradila.“ – majka (44), sudionica ankete

„Sin mi je rekao da sam ‘cringe’ jer sam ga pohvalio pred prijateljima. Mislio sam da je to nešto povezano s engleskom riječi za skupljanje, pa sam pomislio da mu je neugodno jer sam ga zagrlio. Tek sam kasnije shvatio da je cijelo moje postojanje u tom trenutku za

njega bilo pogrešno. Često biram šutnju jer se bojim da ću svakim pitanjem ‘što to znači’ samo još više naglasiti koliko sam ‘zastario’.“ – otac (47), sudionik ankete

„Nije problem u riječima ‘slay’ ili ‘rizz’, to se nauči u pet minuta na internetu. Problem je što ne prepoznajem emociju iza tih riječi. Kad dobijem poruku od dvije kratice, ne znam je li moje dijete sretno, tužno ili sarkastično. Bojim se da gubimo onu dubinu razgovora koju smo mi imali s našim roditeljima, unatoč svim tim silnim kanalima komunikacije koje danas imamo.“ – majka (41), sudionica ankete.

Što kažu pripadnici generacije Z?

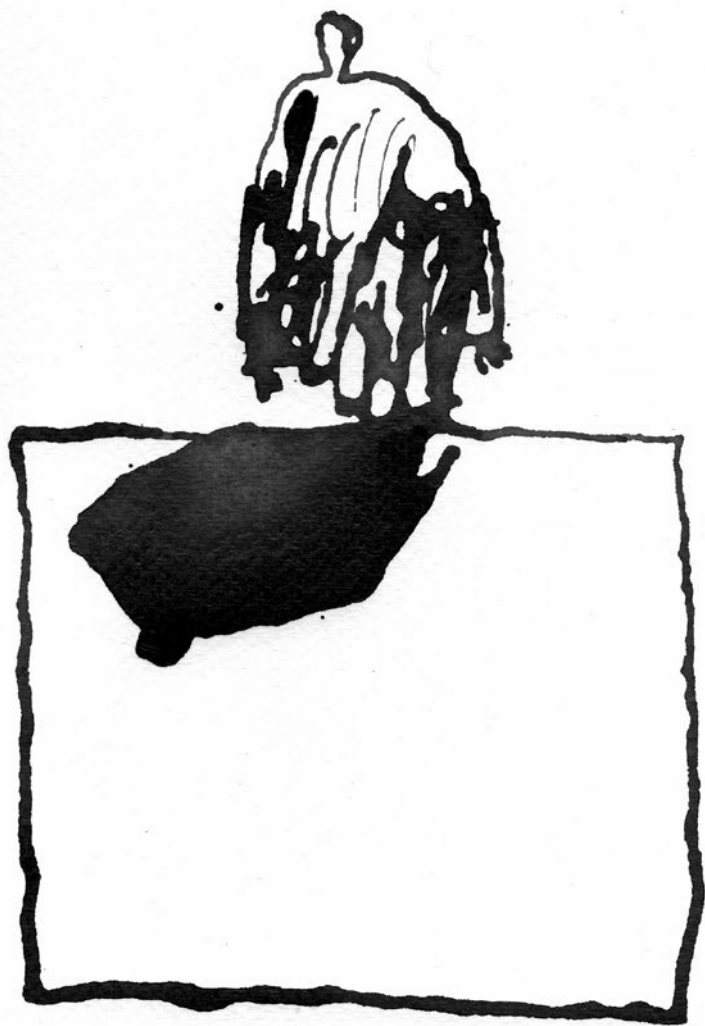
„Odrasli misle da je to bunt, a nama je to samo svakodnevnica. Jedna riječ poput ‘mid’ ili ‘ate’ zamjenjuje cijelu rečenicu objašnjavanja. Nije da ne želimo razgovarati s roditeljima, nego nam je naporno stalno ‘prevoditi’ vlastite misli kako bi nas oni razumjeli bez čuđenja.“ – učenica (16), sudionica istraživanja

Čekajući svoj red

Nakon svih anketa, tječnika i pokušaja dešifriranja digitalnih hijeroglifa, možda je cijelu situaciju najbolje sažeo jedan roditelj, iskreno zavapivši nad svojom sudbinom:

„Ja jednostavno nemam sreće s godinom rođenja“, zaključio je. „Kada sam bio dijete, morao sam se prilagođavati roditeljima jer se tada tako odgajalo. Danas, kada sam napokon dočekao da ja postanem roditelj, moda se okrenula – pa se sada opet ja moram prilagođavati djeci! Izgleda da moj red na to da netko sluša mene jednostavno nikada neće doći.“

I tako, dok roditelji strpljivo čekaju tu svoju „smjenu“ koja se uporno izmiče iz generacije u generaciju, ne preostaje im ništa drugo nego da poprave svoju auru, prihvate da su ponekad cringe i nastave učiti jezik svoje djece jer u svijetu gdje se pravila mijenjaju brže od Wi-Fi lozinke, prilagođavanje je jedini način da ostanete u igri. No cap.

Klarin

SUDIONICI SMOTRE LiDraNo (2026)

Literarni radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Đakovo**
PLAVI ČUPERAK
Učenica: Mila Carević, 3. razred
Voditeljica: Biljana Knežević
2. **Osnovna škola Ivana Kozarca, Županja**
RODA
Učenica: Lara Berać, 4. razred
Voditeljica: Snježana Jozanović
3. **Osnovna škola Jagode Truhelke, Osijek**
SAMO SLIKA
Učenica: Mila Grubišić, 5. razred
Voditeljica: Vlatka Bosutić-Cvijić
4. **Osnovna škola Gornje Vrapče, Zagreb**
KAD RIJEČI ZAPLEŠU
Učenica: Ema Markobašić, 5. razred
Voditelj: Željko Jerečić
5. **Osnovna škola Supetar, Supetar**
DAN/NOĆ
Učenica: Manuela Mijić, 7. razred
Voditeljica: Anđela Jureta
6. **Osnovna škola Turanj, Karlovac**
FRUSTRACIJA
Učenik: David Majdančić, 8. razred
Voditeljica: Željka Petrunić-Tek
7. **Osnovna škola Milana Brozovića, Kastav**
NA KAFE
Učenica: Dora Jardas, 8. razred
Voditeljica: Karmen Šimetić
8. **Osnovna škola Vugrovec-Kašina, Zagreb**
PJESMA OD 6, 7 STROFA
Učenica: Lucija Đurković, 8. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj

9. **Osnovna škola Hvar, Hvar**
SAMOĆA
Učenica: Klara Tamim, 8. razred
Voditeljica: Fani Carić Ćurin
10. **Osnovna škola Sveti Đurđ, Sveti Đurđ**
PISMO MOM BUDUĆEM JA
Učenik: Leon Novosel, 4. razred
Voditeljica: Snježana Hranić
11. **OŠ Strahoninec, Čakovec**
POSTOJI IME ZA ONO ŠTO PROŽIVLJAVAM
Učenica: Rita Ivanović, 6. razred
Voditeljica: Dijana Pasarić
12. **Osnovna škola „Šećerana”, Šećerana**
TIŠINA KOJA GOVORI
Učenica: Jelena Mišura, 6. razred
Voditeljica: Silvija Borovečki
13. **Osnovna škola Nikola Tesla, Rijeka**
OD NEMIRA DO SLOBODE
Učenica: Lenka Stanivuk, 6. razred
Voditeljica: Antea Juraga
14. **Osnovna škola Rudeš, Zagreb**
KREŠO
Učenica: Izabela Torbašinović, 6. razred
Voditeljica: Mirjana Jukić
15. **Osnovna škola Stenjevac, Zagreb**
SVATKO NAĐE SVOJE MJESTO
Učenika: Robin Malinić, 7. razred
Voditeljica: Ida Petran
16. **Osnovna škola Nikole Tesle, Gračac**
POGLED NA JEZERO
Učenica: Aleksandra Dragičević, 7. razred
Voditeljica: Katarina Pleša Jakovljević
17. **Osnovna škola Goričan, Goričan**
BAKA PROTIV PUNĐE
Učenica: Vanja Strahija, 7. razred
Voditeljica: Snježana Granatir
18. **Osnovna škola Ljudevita Modeca, Križevci**
MOBITEL
Učenica: Nera Zidarić, 7. razred
Voditeljica: Danijela Zagorec

19. **Osnovna škola Mato Lovrak, Nova Gradiška**
JURINA NOĆNA MORA
Učenik: Roko Katarina, 7. razred
Voditeljica: Irena Rakonić
20. **Osnovna škola Ante Kovačića, Zagreb**
ŠTO TO ZNAČI BITI NORMALAN?
Učenica: Nika Starčević, 8. razred
Voditeljica: Martina Curać
21. **Osnovna škola Bedekovčina, Bedekovčina**
NUOČNE MORE I ŠTEREMU SE SVECU TREBA MOLJITI
Učenik: Noa Krušelj, 8. razred
Voditeljica: Ivana Kranjčec
22. **Osnovna škola Vladimir Bosnar, Stubičke Toplice**
OBUZET GLASOVIMA BUNE
Učenik: Sebastian Gajski, 8. razred
Voditeljica: Romina Gorički Mihaljinec
23. **Osnovna škola Kozala, Rijeka**
NIJE PAMETNO POSTAVLJATI PITANJA
Učenica: Emma Lenac, 8. razred
Voditeljica: Jelena Maras
24. **Osnovna škola Smiljevac, Zadar**
ISPOD ISTOG NEBA
Učenica: Helena Anić, 8. razred
Voditeljica: Josipa Jurjević
25. **Osnovna škola Župa dubrovačka, Mlini**
TRI VRSTE PUBLIKE
Učenica: Nikolina Kristović, 8. razred
Voditeljica: Žana Burin
26. **Osnovna škola Ante Kovačića, Zagreb**
PRIČA O MIRU
Učenik: Jakov Prekpalaj, 8. razred
Voditeljica: Vesna Čondić
27. **Osnovna škola Starigrad, Starigrad-Paklenica**
POSljednji let za Kapetana
Učenica: Valentina Vukić, 8. razred
Voditeljica: Andrijana Simičić
28. **Osnovna škola Bedekovčina, Bedekovčina**
JASTUK
Učenica: Jelena Kunštek, 8. razred
Voditelj: Marko Valec

29. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
RIČI I DILA
Učenik: Toma Bilosnić, 8. razred
Voditeljica: Mateja Jurjević
30. **Osnovna škola oca Petra Perice, Makarska**
ZAŠTO NE ČITAM
Učenica: Jelena Ljubičić, 8. razred
Voditeljica: Marina Srhoj

Literarni radovi – srednje škole

1. **Tehnička škola, Virovitica**
MAJCI
Učenik: Demian Jurić, 2. razred
Voditeljica: Izabela Babić
2. **Ekonomska škola Požega, Požega**
PORUKA U 1:37
Učenica: Naomi Bašić, 2. razred
Voditeljica: Marija Šag Sadilek
3. **Elektrotrojarska škola Varaždin, Varaždin**
DAROV I MOJIM ŽENAMA
Učenica: Corina Kovačić, 3. razred
Voditeljica: Valentina Šinjori
4. **Prirodoslovna škola Split, Split**
NIKO NI REKA
Učenica: Domina Mornar, 4. razred
Voditeljica: Zrinka Vidović
5. **Srednja škola Otočac, Otočac**
FRANCUSKA
Učenica: Isabel Krema, 4. razred
Voditeljica: Snježana Orešković
6. **Srednja škola Ivan Švear, Ivanić Grad**
TOPOGRAFIJA TIŠINE
Učenica: Patricija Marušić, 4. razred
Voditeljica: Milena Hruška
7. **Srednja škola Ivanec, Ivanec**
ODJEK U DVORANI ZRCALA
Učenica: Pavla Olman, 1. razred
Voditeljica: Maja Držaić

8. **Gospodarska škola Varaždin, Varaždin**
NOVA JUNICA
Učenica: Jana Novak, 1. razred
Voditeljica: Nikolina Vujasinović
9. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
MEMBE
Učenik: Martin Leščan, 2. razred
Voditelj: Zdravko Seleš
10. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
VRT
Učenica: Maja Turin, 2. razred
Voditeljica: Helena de Karina
11. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
KAD SU ROBOTI POSTALI LJUDI
Učenik: Luka Šajbić, 2. razred
Voditeljica: Bruna Matičić
12. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
BILO JE...
Učenica: Lucija Premuš, 3. razred
Voditeljica: Vesna Prepelić-Đuričković
13. **Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb**
KOVANICE U TRGOVAČKIM KOLICIMA
Učenik: David Jurić, 3. razred
Voditeljica: Marta Lazić
14. **Gimnazija Ivana Zakmardija Dijankovečkoga, Križevci**
ADRESA KOJU NERADO PIŠEM
Učenica: Iva Lelić, 3. razred
Voditeljica: Martina Jurišić
15. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
DNEVNIK 300
Učenica: Ana Sedak Benčić, 3. razred
Voditeljica: Marina Rod Kralj
16. **Srednja škola Ivan Švear, Ivanić Grad**
KRUG
Učenica: Mia Cundić, 3. razred
Voditeljica: Mirjana Banković-Malečić
17. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
POBJEGLI METAK
Učenica: Asia Vlašić, 3. razred
Voditeljica: Lucijana Pendo

18. **IV. gimnazija, Zagreb**
TULIPAN U POLJU RUŽA
Učenica: Eva Teković, 4. razred
Voditeljica: Suzana Zatezalo
19. **Gimnazija Pula, Pula**
DEŠPERIJA
Učenik: Julian Milovan, 4. razred
Voditeljica: Emanuela Karšaj
20. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Čakovec**
DIJAGNOZA: JA
Učenica: Tena Šegović, 4. razred
Voditeljica: Zlatka Grahovec Soldat

Novinarski radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Mate Lovraka, Petrinja**
PORAZ NA DOMAĆEM TERENU
Učenica: Anja Maričić, 7. razred
Voditelj: Jurica Maraković
2. **Osnovna škola Novi Marof, Novi Marof**
I ZA NJIH IMA MJESTA NA OVOME SVIJETU
Učenica: Vida Čubra, 6. razred
Voditeljica: Sunčica Križan-Kadi
3. **VI. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
OD LiDraNa DO DUBROVAČKIH LJETNIH IGARA
Učenica: Elizabeta Canjuga, 8. razred
Voditeljica: Martina Špičko
4. **Osnovna škola Kostrena, Kostrena**
DVOTJEDNA OPSADA: RAT SENDVIČA I OSINJAKA
Učenica: Andrea Kaić, 6. razred
Voditeljica: Ina Randić Đorđević
5. **Osnovna škola Kostrena, Kostrena**
GDJE ČELJAD NIJE BIJESNA, KUĆA NIJE TIJESNA
Učenica: Neva Seršić, 8. razred
Voditeljica: Ina Randić Đorđević
6. **Osnovna škola Pakoštane, Pakoštane**
KAD LIJEKOVI DOPLOVE MOREM – VRGADA DOČEKALA BROD-
LJEKARNU
Učenica: Cvita Kurtov, 8. razred
Voditeljica: Nives Marić

7. **Osnovna škola „Dobriša Cesarić“, Osijek**
NEOČEKIVANI GOST U ŠKOLSKIM KLUPAMA
Učenica: Lena Pačarek, 7. razred
Voditeljica: Nikolina Novaković

8. **Osnovna škola Ante Starčevića, Viljevo**
VELIKE VIJESTI IZ MALE ŠKOLE
Učenica: Dorotea Kolar, 7. razred
Voditeljica: Dora Ivković

9. **Osnovna škola Pirovac, Pirovac**
NADJA ILI HEROINA
Učenica: Nadja Radman Meić, 6. razred
Voditeljica: Anita Vrkić

10. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
KAKO SE RIJEŠITI SUTRIČA?
Učenica: Nikol Mihovilović, 2. razred
Voditeljica: Ivana Sedlar

11. **Osnovna škola Supetar, Supetar**
MALO SVJETLO ZA SVJETLIJU BUDUĆNOST
Učenica: Korina Čupić, 7. razred
Voditeljica: Anđela Jureta

12. **Osnovna škola Nedelišće, Nedelišće**
KAD TI SVE IDE OD (LIJEVE) RUKE
Učenica: Magdalena Kirić, 8. razred
Voditeljica: Anita Škvorc Branda

13. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke, Zagreb**
DOMOVINA U SRCU
Učenica: Dora Fiškuš, 7. razred
Voditeljica: Melita Horvatek Forjan

14. **Osnovna škola Vugrovec-Kašina, Kašina**
ZASLUŽUJE LI BAJŠ POHVALE ILI PEDALU
Učenik: Mateo Igrc, 7. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj

15. **Osnovna škola Odra, Odra**
KNJIGE U ŠKOLU MOŽEŠ DONIJETI I U LAVORU
Učenica: Maša Matašić, 7. razred
Voditeljica: Ivana Kujundžić

Novinarski radovi – srednje škole

1. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
GRAD ANĐELA BEZ RUŽIČASTIH NAOČALA
Učenica: Teodora Teški, 2. razred
Voditelj: Krešimir Varga
2. **Srednja škola Viktorovac, Sisak**
JEDNOM KAD ODEŠ, UVIJEK SE VRAĆAŠ!
Učenica: Marija Matijević, 4. razred
Voditeljica: Tanja Vadla
3. **Tehnička škola Sisak, Sisak**
IZMEĐU SLAYA I ŠUTNJE
Učenica: Paola Naglič, 3. razred
Voditeljica: Ana Burić Kundra
4. **Gimnazija Nova Gradiška, Nova Gradiška**
BUDI ONO ŠTO ŽELIŠ ČUTI
Učenica: Franka Redžić, 3. razred
Voditeljica: Andrea Divić
5. **Gimnazija Frane Petrića, Zadar**
KAKO SU ŠEST I SEDAM POSTALI VIŠE OD BROJEVA?
Učenica: Ema Pijaca, 2. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović
6. **Katolička gimnazija Ivana Pavla II., Zadar**
OTOK KOJI PUCA PO ŠAVOVIMA
Učenica: Martina Mršić, 4. razred
Voditelj: Damir Sikirić
7. **I. gimnazija Split, Split**
I DODE TAJ CRNI PETAK
Učenica: Nina Sučić, 4. razred
Voditeljica: Ivica Šušić
8. **Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića, Makarska**
MISLIŠ DA SAM BLESAV? BLESAV, MALO JESAM
Učenik: Grgur Vrcić, 4. razred
Voditelj: Vladimir Tomaš
9. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Čakovec**
TINEJDŽERICA ULIANA ŽIVI ZA CIRKUS
Učenica: Ema Jalšovec, 2. razred
Voditeljica: Vedrana Močnik

10. **Gimnazija Josipa Slavenskog, Čakovec**
ŠIKA LI SE GIMNAZIJALCIMA POCULICA
Učenica: Tena Šegović, 4. razred
Voditeljica: Zlatka Grahovec Soldat
11. **III. gimnazija, Zagreb**
AKO PREŠUTIMO NAPADE NA KNJIŽEVNIKE, ZEMLJU BI MOGAO
ISPUNITI STRAH I NEPOVJERENJE
Učenica: Marija Miloš, 3. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
12. **III. gimnazija, Zagreb**
JESU LI UTEZI I BUČICE STVARNO KLJUČ ZA IDEALAN ŽIVOT?
Učenik: Artur Salihović, 3. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
13. **XII. gimnazija, Zagreb**
LEGALNA IZNUDA: MRAČNA MATEMATIKA IZA DOSTAVE VAŠEG
RUČKA
Učenica: David Marić, 4. razred
Voditeljica: Stjepanka Pranjковиć
14. **XV. gimnazija, Zagreb**
ŽENE U SVIJETU FORMULE 1
Učenica: Maja Šosterič, 2. razred
Voditeljica: Tihana Gerić
15. **XVI. gimnazija, Zagreb**
KAD POVIJEST UĐE U UČIONICU
Učenica: Kaja Brkić, 2. razred
Voditeljica: Ana Bedek

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Šćitarjevo, Velika Gorica**
Juraj Mulih: *Regule roditelov i drugih starešeh i Regule dvorjanstva*
iz djela *Duhovno zercalo*
Učenik: Jurica Trupčević, 6. razred
Voditeljica: Nikica Landeka
2. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
Sara Lundberg: *Ptica u meni leti kamo hoće*
Učenica: Mia Latinović, 6. razred
Voditeljica: Ivana Mijatović

3. **Osnovna škola Oroslavje, Oroslavje**
Sanja Pilić: *Ja, ja, ja* iz zbirke *Hoću i ja*
Učenik: Zvonko Pajer, 4. razred
Voditeljica: Renata Posavec
4. **Osnovna škola Budaševo – Topolovac – Gušće, Sisak**
Zoran Pongračić: *Trnoružica (ili 100 godina dosade)* iz zbirke *Život (ni)je bajka: ili zašto (ne)volim bajke*
Učenik: Ernest Bošnjak, 2. razred
Voditeljica: Dubravka Granulić
5. **Osnovna škola Sunja, Sisak**
Melita Rundek: *Moja mama je bajkerica*
Učenica: Marija Dorosulić, 7. razred
Voditeljica: Nikolina Javornik
6. **Prva osnovna škola Ogulin, Ogulin**
Christina Lamb i Malala Yousafzai: *Ja sam Malala*
Učenica: Jana Juhas, 8. razred
Voditeljica: Doroteja Palijan
7. **Osnovna škola Vinica, Vinica**
Stanislav Petrović: *Naše rieči* iz zbirke *Ogenj i žmah*
Učenica: Dora Biškup, 8. razred
Voditeljica: Božidarka Hošnjak
8. **Osnovna škola Antuna i Ivana Kukuljevića, Varaždinske Toplice**
Brian Bilston: *Izbjeglice* pjesma preuzeta iz čitanke *Hrvatska riječ 5*
Učenica: Mariia Rozbakova, 6. razred
Voditeljica: Sanja Habek
9. **Osnovna škola Braća Radić, Koprivnica**
Una Bebek: *Dijagnoza: Jedinstvena* iz zbirke *Pruži mi ruku*
Učenica: Franka Suvalj, 6. razred
Voditelj: Slađan Mustač
10. **Osnovna škola u Đulovcu, Đulovac**
Fran Mažuranić: *Gospodin učitelj*
Učenik: Daniel Gegić, 7. razred
Voditeljica: Tea Vodogažec
11. **Osnovna škola Podmurvice, Rijeka**
Ursula Wölfel: *Priča o debeloj mački* iz časopisa *Radost*, godište XLV
Učenica: Lara Burić, 2. razred
Voditeljica: Ana Paljušaj
12. **Osnovna škola Trsat, Rijeka**
Melita Rundek: *Skijanje* iz zbirke *Pet i pol minuta do zvona: priče iz razreda*
Učenik: Vedran Dubajić, 7. razred
Voditeljica: Andrea Fodor Matijević

13. **Osnovna škola Milan Brozović, Kastav**
 Cvjetana Miletić: *Ča smo kantali kineski* iz zbirke *Dota od vremena*
 Učenica: Lora Milić, 8. razred
 Voditeljica: Karmen Šimetić
14. **Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospić**
 Mirko Sanković: *Današnje cure* iz zbirke *Lika od pantivika*
 Učenica: Vlatka Mesić, 6. razred
 Voditeljica: Anita Borovac
15. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica**
 Anita Šojat: *Bruno – odraslo dijete* iz časopisa *Modra lasta* iz travnja 2023.
 Učenik: Jan Škvarić, 6. razred
 Voditeljica: Jasna Mikolić
16. **Osnovna škola fra Kaje Adžića, Pleternica**
 Raquel Jaramillo Palacio: *Auggie i ja*
 Učenica: Karla Šarić, 5. razred
 Voditeljica: Mihajla Varžak
17. **Osnovna škola Antun Mihanović, Slavonski Brod**
 Slavko Mihalić: *Pjesma mlade djevojke* iz zbirke *Izabrane pjesme*
 Učenica: Emanuela Vukoje, 8. razred
 Voditeljica: Ivana Merkler
18. **Osnovna škola Mato Lovrak, Nova Gradiška**
 Zvonimir Golob: *Dušo moja* iz istoimene zbirke
 Učenik: Juran Andrijanić, 8. razred
 Voditeljica: Irena Rakonić
19. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
 Božidar Prosenjak: *Osmijeh* iz zbirke pjesama *Čudo*
 Učenica: Mei Sutlović, 3. razred
 Voditeljica: Nina Dokoza
20. **Osnovna škola Petra Preradovića, Zadar**
 Ena Rajić: *Biografija jednog perfekcionista* iz zbirke *Razmrljane boje nevremena*
 Učenica: Marita Rončević, 8. razred
 Voditeljica: Paula Grabovac
21. **Osnovna škola Ivana Filipovića, Osijek**
 Đuro Sudeta: *Mor*
 Učenica: Zoe Prokeš-Gracek, 8. razred
 Voditeljica: Darija Atlagić
22. **Osnovna škola Josipa Antuna Čolnića, Đakovo**
 Sanja Polak: *Obiteljski semafor* iz romana *Drugi dnevnik Pauline P.*
 Učenica: Lota Đurđević, 3. razred
 Voditeljica: Željka Goluža

23. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Đakovo**
Zvonimir Balog: *Puž na carinskom pregledu* iz zbirke priča *Zeleni mravi*
Učenik: Antun Žajdlik, 4. razred
Voditeljica: Andrea Rac
24. **Osnovna škola Fausta Vrančića, Šibenik**
Mladen Kopjar: *Kako sam postao brat*
Učenik: Dino Gnjidić Klarić, 6. razred
Voditeljica: Lucija Cvitan
25. **Osnovna škola Josipa Kozarca, Vinkovci**
John Ronald Reuel Tolkien: *Hobit*
Učenik: Filip Barbarić, 8. razred
Voditeljica: Anamarija Krajinović
26. **Osnovna škola Ivana Kozarca, Županja**
Louisa May Alcott: *Male žene*
Učenica: Jana Marošević, 8. razred
Voditeljica: Tena Lončarević
27. **Osnovna škola kneza Mislava, Kaštel Sućurac**
Luko Paljetak: *Gospodica Majoneza* iz zbirke *Miševi i mačke naglavache*
Učenica: Luči Mariani, 2. razred
Voditeljica: Marijana Vulas
28. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
Ivan Kukuljević Sakcinski: *Govor u Hrvatskom saboru*
Učenik: Stipe Bartulović, 8. razred
Voditeljica: Lucija Carev
29. **Osnovna škola Stjepan Radić, Imotski**
Vladimir Nazor: *Tomislav* izvorno iz zbirke *Hrvatski kraljevi*
Učenik: Ljudevit Mihael Čelan, 7. razred
Voditeljica: Sanja Bago
30. **Osnovna škola Zagvozd, Zagvozd**
Ivan Raos: *Prosjaci i sinovi*
Učenica: Laura Čagalj, 8. razred
Voditeljica: Marijana Raos
31. **Osnovna škola Vidikovac, Pula**
Monika Herceg: *Upute za odrastanje* iz zbirke *Početne koordinate*
Učenica: Claudia Šuster, 8. razred
Voditeljica: Tamara Lorencin
32. **Osnovna škola Ivo Lola Ribar, Labin**
Melita Rundek: *Ema i teška materijalna situacija* iz romana *Ema neustrašiva*
Učenica: Dita Krasniči, 4. razred
Voditeljica: Silvija Mikuljan

33. **Osnovna škola Stjepana Radića, Metković**
narodna priča: *Da se mali Ranko popeo na hrast...* iz zbirke pjesama, zagonetki i poslovice *U Neretvi*, priredila Maja Bošković Stulli
Učenica: Sara Krstičević, 4. razred
Voditeljica: Ana Čužić
34. **Osnovna škola Vladimir Nazor, Ploče**
Magdalena Mrčela: *Kako bih promijenio svijet* iz romana *Kako je Flegmarin postao kapetan*
Učenica: Mia Grgurinović, 5. razred
Voditeljica: Marina Burdelez
35. **III. osnovna škola Čakovec, Čakovec**
Lucy Maud Montgomery: *Anne od zelenih zabata*
Učenica: Muna Pavleković, 5. razred
Voditeljica: Tihana Preksavec
36. **Osnovna škola Trnjanska, Zagreb**
Sanja Pilić: *Kakav i takav* iz zbirke priča *E, baš mi je žao*
Učenik: Jakov Krešić, 1. razred
Voditeljica: Tatjana Martinko
37. **Osnovna škola Špansko Oranice, Zagreb**
Grigor Vitez: *O hrabrom zecu: priča za zečju djecu* iz zbirke *Hvatajte lopova*
Učenica: Marta Petrović-Glavor, 4. razred
Voditeljica: Jelena Kelava Medaković
38. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskoga, Zagreb**
Nada Mihelčić: *Bilješke jedne gimnazijalke*
Učenica: Lucija Španić, 8. razred
Voditeljica: Biljana Šalić
39. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke, Zagreb**
Milan Taritaš: *Šum šumi* pjesma preuzeta iz čitanke *Hrvatska riječ 5*
Učenica: Mihaela Ancić, 5. razred
Voditeljica: Dinka Tolić
40. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Narodna priča: *Ero s onoga svijeta*
Učenica: Leona Novak, 7. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević
41. **Osnovna škola Bartola Kašića, Zagreb**
Jure Kaštelan: *Bijela nevjesta, genius loci* iz *Izabranih djela*
Učenica: Ana Subašić, 8. razred
Voditeljica: Irena Kavajin

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

- 1. Srednja škola Ban Josip Jelačić, Zaprešić**
Irena Matijašević: *Antigona* iz zbirke *Naizgled drugi*
Učenica: Bruna Čališ Katarinčić, 2. razred
Voditeljica: Zdravka Kramarić
- 2. Srednja škola Pregrada, Pregrada**
Nikola Štehec: *Kak je dvotočka postala točka sa zarezom?* iz zbornika *LiDraNo 2024*.
Učenica: Lana Latinović, 2. razred
Voditeljica: Ana Planinc
- 3. Srednja škola Viktorovac, Sisak**
Nina Horvat: *U mojoj glavi*
Učenica: Marija Matijević, 4. razred
Voditeljica: Tanja Vadla
- 4. Ekonomsko-turistička škola Karlovac, Karlovac**
Ivana Sajko: *Arhetip: Medeja*
Učenica: Lara Brezovac, 3. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
- 5. Elektrostrojarska škola Varaždin, Varaždin**
Espiri Tomičić: *Stavi vodu za kavu*
Učenica: Corina Kovačić, 3. razred
Voditeljica: Valentina Šinjori
- 6. Strukovna škola Đurđevac, Đurđevac**
Slavko Čamba: *Japina Košna* iz zbirke kratkih priča *Ta draga domaća reč*
Učenik: David Ivšak, 3. razred
Voditeljica: Željka Zobundija
- 7. Medicinska škola Bjelovar, Bjelovar**
Marko Milošević: *Bože moj* iz zbirke *Prava ljubav*
Učenica: Dorja Martan, 4. razred
Voditeljica: Ana Pleskalt
- 8. Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
Dušan Kovačević: *Balkanski špijun*
Učenica: Lana Rašević, 2. razred
Voditeljica: Marija Blažević
- 9. Srednja škola Otočac, Otočac**
David Tonković: *Šal je zauvik* iz zbornika *Vrilo 2026*.
Učenik: David Tonković, 4. razred
Voditeljica: Snježana Orešković

10. **Gimnazija Petra Preradovića, Virovitica**
Antun Branko Šimić: *Opomena* iz zbirke *Preobraženja*
Učenica: Doris Mihaljević, 1. razred
Voditeljica: Maja Bašnec
11. **Tehnička škola Požega, Požega**
Ivana Šojat: *Zmajevi koji ne lete*
Učenik: Dimitrij Leon Abad Smrzlić, 4. razred
Voditeljica: Martina Marjanović
12. **Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti, Slavonski Brod**
Jacques Prevert: *Barbara* iz istoimene zbirke
Učenica: Lucija Perković, 3. razred
Voditeljica: Antonija Matičević
13. **Gimnazija Jurja Barakovića, Zadar**
Pero Zubac: *Mostarske kiše* iz istoimene zbirke
Učenik: Franko Bajlo, 4. razred
Voditeljica: Vesna Dražić
14. **Medicinska škola Ante Kuzmanića, Zadar**
Miroslav Krleža: *Gospoda Glembajevi*
Učenica: Lana Zubčić, 3. razred
Voditeljica: Josipa Bačić
15. **Ekonomska škola braća Radić, Đakovo**
Ivo Brešan: *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*
Učenik: Ivan Ručević, 4. razred
Voditelj: Tomislav Vinković
16. **Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti, Osijek**
Nada Mihelčić: *Bilješke jedne gimnazijalke*
Učenica: Dora Turičar, 4. razred
Voditeljica: Klara Krnjaković
17. **Trgovačka i komercijalna škola Davor Milas, Osijek**
Sanja Krušelj: *Tebi hrabra ženo!* iz zbirke *Tišina mora*
Učenica: Katarina Lovošević, 3. razred
Voditeljica: Jasna Kondža
18. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
Ivo Brešan: *Anera*
Učenica: Katia Vuletin, 2. razred
Voditeljica: Mila Kundajica
19. **Srednja strukovna škola Vinkovci, Vinkovci**
Ivan Kozarac: *Sudoperka*
Učenica: Gabrijela Breščaković, 3. razred
Voditeljica: Ivana Petričević

20. **Srednja škola Hvar, Hvar**
Prošper Kuzmanić Popac: *Kad je Bumbota smart agvantala* iz zbirke *Prosjalo sunce*
Učenica: Antonija Vlahović, 4. razred
Voditeljica: Vesna Barbarić
21. **Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića, Makarska**
Tishani Doshi: *Pjesma za stranu u vrijeme rata* iz časopisa *Poezija*, godina XXI.
Učenica: Laura Vekić, 4. razred
Voditelj: Vladimir Tomaš
22. **Elektrotehnička škola Split, Split**
Jean Baptiste Molière: *Mizantrop*
Učenik: Gabrijel Milas Caktaš, 3. razred
Voditeljica: Ivana Divić
23. **Prirodoslovna škola Split, Split**
Vjekoslav Majer: *Moj otac i ja*
Učenik: Roko Sinovčić, 2. razred
Voditeljica: Zrinka Vidović
24. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
Mladen Blažević: *Pravi ljudi* kratka priča iz zbirke *Atlas za slijepu putnike*
Učenica: Anika Blažević, 3. razred
Voditeljica: Anči Ritossa Blažević
25. **Pazinski kolegij – klasična gimnazija s pravom javnosti, Pazin**
Carlo Goldoni: *Gostioničarka Mirandolina*
Učenica: Hana Ružić Maksuti, 4. razred
Voditeljica: Kristina Varda
26. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Ivan Gundulić: *Dubravka*
Učenik: Gabriel Lončar, 3. razred
Voditeljica: Matilda Perković
27. **Gimnazija Josipa Slavenskog, Čakovec**
Lidija Deduš: *Ja se zovem Lidija Deduš*
Učenica: Elena Vrtarić, 2. razred
Voditeljica: Vedrana Močnik
28. **II. gimnazija, Zagreb**
Euripid: *Elektra*
Učenica: Bruna Romac, 4. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
29. **I. gimnazija, Zagreb**
Miro Gavran: *Kreontova Antigona*
Učenica: Tara Medar, 4. razred
Voditelj: Ivan Janjić

30. **Škola za medicinske sestre Vinogradska, Zagreb**
Georgij Gospodinov: *Fizika tuge*
Učenik: Jan Vito Klapčić, 4. razred
Voditeljica: Claudia Matković
31. **Klasična gimnazija, Zagreb**
Eugène Ionesco: *Čelava pjevačica* (monolog Martinovi)
Učenik: Martin Maras, 4. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović-Trninić
32. **Privatna umjetnička gimnazija, Zagreb**
Marko Milošević: *Nisu mene učili* iz opusa *Poezija života*
Učenik: Rikardo Osmanović, 3. razred
Voditelj: Lovro Krsnik
33. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
William Shakespeare: *Hamlet* (Hamletov govor glumcima)
Učenik: Matej Marić, 3. razred
Voditeljica: Mateja Vignjević
34. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
Sarah Kane: *4.48 Psihoza*
Učenica: Marija Bronić, 2. razred
Voditeljica: Lana Rušnov Perić

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Pušća, Pušća**
Oscar Wilde: *Sretni kraljević*
Učenici: Melani Barilović, Jana Bernardić, Klara Lenc, Petar Emanuel Mihalinec, Lea Viktoria Harambašić, Ema Stanišak, Tara Kadrijević, Lori Kovačić Pintar, Tomo Leljak, 7., 8. razred
Voditeljica: Aleksandra Žmak
2. **Osnovna škola Banova Jaruga, Banova Jaruga**
Dramska skupina: *Igrajmo se svatova*
Učenici: Ariana Kuna, Mihael Marčec, Nino Horčička, Matej Mandir, Matej Božičević, Ivan Drašner, Leon Mesić, Petar Stjepanek, Tija Curić, 2., 3. razred
Voditeljica: Sanja Rašo Čar
3. **Osnovna škola Draganići, Draganići**
prilagodila Matilda Marković prema Emily Howarth Booth: *Posljednje drvo*
Učenici: Ema Grbačić, Elena Pahanić, Lukrecija Šalić, Vita Rataić, Matko Šegulić, Jakov Kučas, Ana Gojšić, Eva Zorić, Patricia Matić, Grgur Misir, 5., 6., 8. razred
Voditeljica: Matilda Marković

4. **Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Ivanec**
Dramska skupina: *Bez svade je slade*
Učenci: Eva Kramarić, Julian Prašnjak, 7. razred
Voditeljica: Silvija Čavlek
5. **VI. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
dramatizirala Martina Špičko prema slikovnici Agnes de Lestrade: *Velika tvornica riječi*
Učenci: Filip Perkov, Anja Đurđek, Tara Veronek, Mila Šijak, Bella Galeković, Tea Galić, Lucija Poljan, Vera Skenderović, Mila Ježovita, Ena Ređep, 5., 6. razred
Voditeljica: Martina Špičko
6. **Osnovna škola Sveti Petar Orehovec, Gregurovec**
Hans Christian Andersen: *Djevojčica sa šibicama*
Učenci: Ana Kurpez, Veronika Širjan, 2., 4. razred
Voditeljica: Emina Baričević
7. **Katolička osnovna škola Josip Pavlišić, Rijeka**
Daniel Hauptfeld: *Moja sestra je stvarno extra*
Učenci: Hana Hauptfeld, Daniel Hauptfeld, 5., 6. razred
Voditeljica: Marina Simonetti
8. **Osnovna škola dr. Franje Tuđmana, Korenica**
Dramska skupina: *Vila s Velebita*
Učenci: Anja Bureš, Daniel Ramljak, Lucija Kokot, Lana Matijević, Anđela Jandrić, Petra Ramljak, Julija Marinić, Barbara Maračić, Marija Ivančević, 6. razred
Voditeljica: Sanja Ramljak
9. **Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića, Gornje Bazje**
Vjekoslava Huljić: *Mačja posla*
Učenci: Magdalena Topić, Leo Horvat, 3., 4. razred
Voditeljica: Danijela Fadljević
10. **Osnovna škola Julija Kempfa, Požega**
Učenci dramske skupine i učiteljica Marija Hula: *Uvijek imaš izbor*
Učenci: Marta Marjanović, Gabriela Prskavac, Marija Begović, Mihael Prskavac, Jana Švaljek, Tena Kovačević, Ana Ivičić, Ana Mudrinović, 5., 8. razred
Voditeljica: Marija Hula
11. **Osnovna škola Vladimir Nazor, Slavonski Brod**
Vladimir Nazor: *Cvrčak*
Učenci: Brigita Čuljak, Lana Dankić, Ana Dardalić, Lara Dejanović, Lea Krijan, Ana Pitlović, Dora Glas, 8. razred
Voditeljica: Dubravka Pletikapić
12. **Osnovna škola Stanovi, Zadar**
Zlatko Krilić: *The End*
Učenci: Lota Kamber, Ivan Vištica, Mia Šarlija, Vinko Zdunić, 5. razred
Voditelj: Vilko Dujmović

13. **Osnovna škola braće Radić, Pridraga**
August Šenoa: *Kameni svatovi*
Učenci: Marta Batur, Nino Batur, Josipa Čavić, Roko Perica, Viktorija Klapan, Andrej Milinković, Dora Narančić, Melita Narančić, Lucija Oštrić, Lorena Pedić, 6. razred
Voditeljica: Slavica Oštrić
14. **Osnovna škola Matije Petra Katančića, Valpovo**
dramatizirale Sanja Silvar i Ivana Kuna prema romanu Ivane Šojat: *Oblak čvoraka*
Učenci: Bruna Mihalj, Marin Jurlina, Jakov Đuranić, Adrian Labudović, Šimun Kasum, Elena Santl, Marla Barić, Bella Brzica, Vilim Slamek, Lana Martinčić, 5., 6., 7., 8. razred
Voditeljica: Sanja Silvar
15. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
dramatizirala dramska skupina prema djelu Dharmeindera Manna: *Djevojčica s kutijom*
Učenci: Marta Adanić, Laura Čosić, Matej Majstrovici, Lucija Mandić, Petra Paradžik, Eva Marija Pelivan, Paola Slišković, Gabriela Šalinović, Marita Šoljan, 4. razred
Voditeljica: Anđela Vujević
16. **Osnovna škola Gradac, Gradac**
prema motivima pjesme Vere Zemunić i narodnim izrekama o vremenu preradila Ranka Radoš: *Zaljubljeno sunce*
Učenci: Gabriel Andrijašević, Marta Biočić, Lucija Bojanović, Monika Matutinović, Lenko Miošić, Ana Radelić, Rita Radulović, Luka Liam Roso, Gea Šutić, Petra Visković, 1. razred
Voditeljica: Ranka Radoš
17. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Pazin**
Nataša Maruškić Popadić: *Bibica* prema motivima romana *Pipi Duga Čarapa* Astrid Lindgren
Učenci: Gabrijel Lovrinić, Veronika Lovrinić, Nora Matejčić, Sofia Mišon, Amber Farkaš, Nea Sofia Koraca, Mia Suman, Vatroslav Štetić, Mihael Bojić, Leo Jakus, 4. razred
Voditeljica: Nataša Maruškić Popadić
18. **Osnovna škola don Mihovila Pavlinovića, Metković**
Eva Janikovszky: *Da sam odrastao*
Učenci: Ena Nižić, Patricija Marušić, Ivana Šunjić, Lea Čotić, 6. razred
Voditeljica: Marinka Jurković
19. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Lidia Branković: *Gosti iznutra* prema djelu *Hotel za osjećaje*
Učenci: Petra Dubravčić, Mihael Kovač, Alina Mešić, Ena Krajačević, Nika Marjanović, Melissa Mešić, Gabrijel Ruško, Andrina Serena Torretta, Gabrijela Turk, Josip Šarlija, 3. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević

20. **Osnovna škola Većeslava Holjevca, Zagreb**
Doris Dobranić Bakša: *Žuti kofer*
Učenici: Zora Sotonica, Pinia Vlaić, Toma Mesić, Margareta Miloš, Ela Tomić,
Lovro Milić, Greta Petranović, Rita Regio, Filip Juraj Marković, Margo Zejnilović,
5. razred
Voditeljica: Doris Dobranić Bakša
21. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskoga, Zagreb**
Voditeljica i učenici: *Povratak u budućnost*
Učenici: Viktor Vasić, Naomi Cvitanić, Mare Mihočević, Mirta Abović, Vilma
Flajpan, Krševan Ravnić, Lea Suić, Leni Hodalić, Gabrijele Lozar, Elin Vasić, 5., 6.,
8. razred
Voditeljica: Biljana Šalić

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – srednje škole

1. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
Dramska grupa Gimnazije Velika Gorica: *Krpež*
Učenici: Sara Azinović, Luka Azinović, Korina Sućec, Nika Jukić, Karlo
Ruškovački, 3., 4. razred
Voditeljica: Gordana Vlašić
2. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
Bruno Vojvodić: *Kišobran*
Učenici: Izabela Bego, Gita Berić, Lara Brezovec, Marko Gašparac, Niko Godač,
Ivan Grbiniček, Leon Lončar, Tihana Radočaj, Lovro Župčić, 3., 4. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
3. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Marina Vujčić: *Sigurna kuća*
Učenici: Nina Karas, Lea Varaždinec, Judita Maznik, Mia Ivančić, Marijana
Markov, Antonija Bosorić, Marija Stoprd, 1., 3., 4. razred
Voditeljica: Ana Huzjak
4. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
Janko Polić Kamov: *U deliriju*
Učenici: Kiona Elu Miholić, Kiara Baričević, Tia Ivanković, Ema Lukas, Erin Švarc
Marinković, 1. razred
Voditeljica: Sara Livaić Diminić
5. **Srednja škola Otočac, Otočac**
Margaret Atwood: *Penelopeja*
Učenici: Darija Koščak, Isabel Krema, Lucija Bogdanić, Ana Marković, Lorena
Dujmović, Marta Fajdetić, Marija Lana Pavelić, Mia Degoricija, 3., 4. razred
Voditeljica: Snježana Orešković

6. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
Dramska družina: *Može li tko reći*
Učenci: Gabriela Žiška, Veronika Heig, Viktorija Barić, Tena Eraković, Tea Jurković, David Ciraki, Petra Musil, Tena Prpić, Katja Kožić, Marija Orešković, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Marijana Čorluka
7. **Srednja škola Isidora Kršnjavoga, Našice**
Dramska družina: *Preobrazba*
Učenci: Antonija Hohoš, Lucija Sikora, Gabrijela Vrbanić, Ena Duvnjak, Luka Torčić, Niko Lamot, Klara Štaba, 2., 3. razred
Voditeljica: Leopoldina Mijatović
8. **Srednja škola Lovre Montija, Knin**
Nada Jakovčević i učenici: *Audicija*
Učenci: Sofija Buač, Lana Dumančić, Nika Dumančić, Marija Kulušić, Mia Degenek, Mia Jelovina, Petra Okadar, Sarah Taslak, Katarina Čular, Petra Lea Jelić, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Nada Jakovčević
9. **III. gimnazija Split, Split**
Ivan Raos: *Prosjaci i sinovi*
Učenci: Sara Bilić, Marija Knezović, Marko Gelo, Marija Sara Madunić, Tessa Cmrečnjak, Ivan Božinović, Filip Kaselj, Sara Bilić, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Ines Kezić
10. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Dramska skupina: *Kod Laure*
Učenci: Gabriel Lončar, Romana Delić, Branimir Barić, Zdenka Barbarić, Karmen Nonveiller, Sara Čurković, Lovro Marković, 1., 3., 4. razred
Voditeljica: Matilda Perković
11. **Gospodarska škola Čakovec, Čakovec**
Dramska skupina MiM: *Kuća od kartona*
Učenci: Sabina Bermanec, Filip Bogdan, Matilda Kocijan, Marko Tot, Valentina Novosel, Karlo Tkalčec, Borna Vida, Marko Vuk, Ema Hren, Mia Levačić, 1., 2., 3. razred
Voditeljica: Patricija Kozar
12. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
Prema tragediji Williama Shakespearea *Hamlet: Hamleti u meni*
Učenci: Korina Beg, Isabel Damnjanović, Dora Halužan, Ida Kavurić, Franka Kera, Magdalena Markanović, Maja Popović, Ema Vlahović, 1., 2., 4. razred
Voditeljica: Vlatka Eržišnik
13. **I. gimnazija, Zagreb**
Prema motivima drame Miroslava Krležice: *Kraljevo 2025.*
Učenci: Marko Banović, Marija Janjić, Mila Fajković, Inka Horváth, Ema Starčević, Ema Vnučec, Noa Grgić, Ivan Deželić, Dora Lovrić, Tara Medar, 1., 2., 4. razred
Voditelj: Ivan Janjić

14. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
Dramska skupina: *Kako smo izgubili kosu pripremajući nastup*
Učenci: Ana Dasović, Patrick Krešić, Tara Delić, Jure Gelo, Renato Horvat, Kim Jesenković, Gabrijel Pisačić, Tea Pisačić, Gabrijel Saračević, Ana Ugrina, 4. razred
Voditeljica: Ivana Paljug

Školski listovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
CVRKUT
Učenice: Lana Špoljarić i Tia Večerin, 8. razred
Voditeljica: Lorena Leljak
2. **Prva osnovna škola, Ogulin**
KLEK
Učenice: Marta Rupčić i Nikol Domitrović, 7. razred
Voditeljica: Nikolina Salopek Mihalić
3. **Osnovna škola grofa Janka Draškovića, Klenovnik**
KLEN
Učenci: Eva Svinjarević i Bruno Pintarić, 8. i 7. razred
Voditeljica: Anica Kukec
4. **Osnovna škola Sveti Petar Orehovec, Sveti Petar Orehovec**
KLINČEK
Učenice: Manuela Kralj i Elena Benčak, 8. i 6. razred
Voditeljica: Stojanka Lesički
5. **II. osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
SUNČANA ULICA
Učenci: Lukas Horvat i Karlo Kastlinger, 7. i 8. razred
Voditeljica: Snježana Kos
6. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica**
HLAPIĆ
Učenci: Dominik Koletić i David Kolesarić, 7. razred
Voditeljica: Renata Sudar
7. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
PRERADOVIĆ
Učenci: Roko Tkalčec i Erik Tratnjak, 6. razred
Voditeljica: Sanja Koletić
8. **Osnovna škola Stanovi, Zadar**
KORACI
Učenice: Roberta Đonlić i Emili Prcović, 8. i 6. razred
Voditeljica: Antonija Barišić

9. **Osnovna škola Zadarski otoci, Zadar**
OZ
Učenici: Korina Čutuk i Luka Šarlija, 8. razred
Voditeljica: Marija Lovrin
10. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
ČEHULJICA
Učenice: Mia Končurat i Kata Ivković, 8. i 6. razred
Voditeljica: Silvana Rados
11. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
KAPLJICE
Učenici: Stipe Bartulović i Maria Turalija, 8. razred
Voditeljica: Ivanica Debak Banović
12. **Osnovna škola Lapad, Dubrovnik**
SLOVO DO SLOVA
Učenice: Tonka Borovina i Ivana Darija Hrdalo, 7. i 8. razred
Voditeljica: Ivana Marijanović Mekišić
13. **Prva osnovna škola Čakovec, Čakovec**
PRVIN
Učenice: Agata Telebuh i Lena Hudin, 8. razred
Voditeljica: Anita Novak
14. **Osnovna škola kralja Tomislava, Zagreb**
NAŠ TOMISLAV
Učenici: Melita Anđel i Megi Kero, 7. i 5. razred
Voditeljica: Iva Erak
15. **Osnovna škola Dobriše Cesarića, Zagreb**
SLAP
Učenici: Nika Vuković i Borna Čulig, 8. i 7. razred
Voditeljica: Martina Haineček

Školski listovi – srednje škole

1. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Samobor**
GUSTL
Učenice: Lucija Kolarić i Helena Livaić, 4. razred
Voditeljica: Nevenka Fresl
2. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
KAP
Učenici: Sven Posarić i Helena Gregurić, 4. i 2. razred
Voditelj: Krešimir Varga
3. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
GIZMUS
Učenice: Veronika Prebanić i Patricia Prigl, 2. i 3. razred
Voditeljica: Biljana Barišić Mudri

4. **Srednja škola Otočac, Otočac**
BIVIUM
Učenicice: Karla Orešković i Petra Rudelić, 2. razred
Voditeljica: Gorana Mandarić
5. **Prirodoslovno-grafička škola, Zadar**
SPEKTAR NOVI
Učenicice: Roko Režan i Arijan Molnar, 2. razred
Voditeljica: Kristina Erlić
6. **Strukovna škola Vice Vlatkovića, Zadar**
STRUČAK
Učenicice: Gabrijel Smokrović i Tin Kardum, 2. razred
Voditeljica: Ivana Pandžić
7. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
PEGLA
Učenicice: Marija Vlaić i Lora Baljkas, 4. razred
Voditeljica: Svemirka Miletić Livačić
8. **II. gimnazija Split, Split**
DRUGAČIJI
Učenicice: Lana Prančić i Ena Čerina, 4. razred
Voditeljica: Vesna Krželj Velić
9. **Ekonomska i trgovačka škola Dubrovnik, Dubrovnik**
LIBERTINA
Učenicice: Katarina Ruščić i Leona Kuzman, 3. razred
Voditelj: Davor Deranja
10. **Srednja škola Petra Šegedina, Korčula**
IZ PETRALA
Učenicice: Maris Antunović i Hana Muminagić, 3. razred
Voditeljica: Josipa Favro Kurtović
11. **XVIII. gimnazija, Zagreb**
KREATIVNI KAOS
Učenicice: Emanuela Bučić i Lucia Sabljčić, 4. i 2. razred
Voditeljica: Jelena Glavaš
12. **Klasična gimnazija, Zagreb**
MI
Učenicice: Leonarda Litva i Andrea Ament, 4. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović-Trninić
13. **X. gimnazija „Ivan Supek“, Zagreb**
CENER
Učenicice: Jasmina Smajlović i Lukas Štulec, 4. i 1. razred
Voditeljica: Ružica Filipović

14. **III. gimnazija, Zagreb**
MI MLADI
Učenci: Dario Samardžija i Marija Miloš, 4. i 3. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
15. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LABOS
Učenice: Maja Banovec i Petra Šimić, 3. razred
Voditeljica: Lana Rušnov Perić

Radijski izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Sveti Križ Začretje, Začretje**
ČAROBNI SVIJET GLJIVA
Učenci: Antonio Roginić, Tin Zubić, Mia Švigir, Luka Kučko, Sara Šagud, 6. i 8. razred
Voditeljica: Evita Morana Bratković
2. **Osnovna škola Popovača, Popovača**
BEZ OPRAVDANJA
Učenci: Nikolina Lukšić, Dora Šunjo, Una Šarčević, Mark Sarkotić, 8. razred
Voditeljica: Martina Ivić
3. **Osnovna škola Glina, Glina**
GLAZBA ČUDA STVARA
Učenci: Leonardo Čizmar, Petar Mrđenović, Tara Šantek, Ivona Kruhović, Inga Karaturović, 6. razred
Voditelj: Marijo Ožaković
4. **Osnovna škola Šemovec, Šemovec**
KAKO ŽIVI ANTUNTUN
Učenice: Laura Stančin, Eva Zoroja Jošt, 6. razred
Voditeljica: Maja Vitković
5. **Osnovna škola „Antun Nemčić Gostovinski“ Koprivnica**
NAIVNO, A SVJETSKI
Učenci: Mia Marković, Karlo Ferčec, Ivan Kišićek, Nino Katar Novak, Patrik Ferčec, Ozana Kapus, 6. i 8. razred
Voditeljica: Danijela Tenčić
6. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Zdenci**
SIXSEVEN – TREND ILI POŠAST?
Učenci: Borna Šteger, Leona Lončarević, Leo Vuković, 6. razred
Voditeljica: Mirjana Foro
7. **Osnovna škola Vidici, Šibenik**
BILJKE ŠIBENIKA
Učenice: Zara Šantić, Mia Belakušić, 5. razred
Voditeljica: Lucija Cvitan

8. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Rovinj**
 NAZOR U POSJETU
 Učenici: Marijeta Baričević, Zoran Živankov, David Marjanović, Sandi Bogešić, Ivan Pulić, Annamaria Spozna, Stefan Popadić, Albert Oroshi, Lucia Eva Vidaković, Ana Švić, 7. razred
 Voditeljica: Dubravka Burić
9. **I. osnovna škola, Čakovec**
 JEŽEVA KUĆICA
 Učenici: Eugen Janković, Marla Mihaljčić, Nela Kovačić, Edo Svaty, Viktorija Herceg, Liam Markan, Tin Matulin, 2. i 8. razred
 Voditeljica: Petra Kolar
10. **Osnovna škola Strahoninec, Čakovec**
 KAD REČENICE POSTANU ŠIFRE
 Učenice: Vjera Pintarić, Ana Šlezak, 8. razred
 Voditeljica: Dijana Pasarić

Radijski izraz – srednje škole

1. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
 GLASNA SLOBODA, TIHI NADZOR
 Učenici: Lucija Horvat, Stella Pitterrof, Vito Pilatuš, 4. razred
 Voditeljica: Melita Jakopović
2. **Srednja škola Jastrebarsko, Jastrebarsko**
 HR(UMOR)
 Učenice: Nika Hrvoj, Vita Novosel, 4. razred
 Voditeljica: Barbara Baždarić
3. **Srednja škola Duga Resa, Duga Resa**
 JEDNA PURA, DVA PANDURA
 Učenica: Larisa Velović, 4. razred
 Voditeljica: Ana Vine
4. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
 ZONA
 Učenice: Izabela Bego, Marija Flanjak, 3. razred
 Voditelj: Bruno Vojvodić
5. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
 PENELOPEJA
 Učenici: Noel Trošelj, Lucia Blatančić, Chelsea Gregorović, Mia Butorac, Lucija Balog, Sabina Pongereiter, Ivano Ozretić, Rea Ban, Katja Ljubobratović, Neva Kulišić, Lucija Glavan, Luka Brdar, Vibor Drenjak, Ivan Valenčić, Vita Basan, 1., 2., 3. i 4. razred
 Voditeljica: Marijana Trinajstić

6. **Gimnazija Nova Gradiška, Nova Gradiška**
IZMEĐU ZVUKA I TIŠINE
učenice: Franka Redžić, Martina Glavaš, 3. i 4. razred
Voditeljica: Silvija Nikiforov
7. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
ZA TVOJE NUTARNJE MORE
Učenice: Tonka Pandžić, Marita Klarić, 2. i 3. razred
Voditeljica: Ivana Brković Pichler
8. **Medicinska škola Osijek, Osijek**
ŠKAKLJIVA TEMA
Učenice: Dejana Borocki, Anja Grabovac, Irina Škorić, Sara Benotić, 2. i 3. razred
voditeljica: Marina Pilj Tomić
9. **Srednja škola Isidora Kršnjavoga, Našice**
NEMA KRAJA BEZ POČETKA
Učenice: Irina Škorić, Sara Benotić, 2. razred
Voditeljica: Marina Pavičić
10. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
KUC-KUC
Učenici: Lena Musladin, Lovro Kesić, Ivo Sršen, Asia Vlašić, 2. i 3. razred
Voditeljica: Lucijana Pendo

Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo

Organizacijski odbor

Marijana Češi
Jadranka Kolić-Krželj
Hrvatka Kuko
Sandra Maletić

Sanja Mataga
Marko Prpić
Suzana Ruško
Marija Trapić Koska

Literarni izraz

Mirela Barbaroša-Šikić
Dragan Jurak
Hrvoje Kovačević
Miroslav Mićanović

Ante Zlatko Stolica
Nada Topić
Marija Trapić Koska

Novinarski radovi

Saša Drach
Antonela Nižetić-Capković
Marko Podrug

Suzana Ruško
Tena Šarčević

Dramski izraz

Vladimir Andrić
Majda Bekić Vejzović
Jakov Bilić
Lea Anastazija Flegler
Mario Kovač
Sanja Mataga
Ivan Penović

Marina Poklepović Kostelac
Marko Prpić
Nikolina Rafaj
Aleksandra Stojaković Olenjuk
Paolo Tišljarić
Paško Vukasović
Maja Zrnčić

Školski listovi

Boris Beck
Hrvatka Kuko
Ivo Lučić

Vedrana Močnik
Dominik Vuković

Radijske emisije

Marijana Češi
Dražen Krešić
Majda Makovec Joksimović

Maro Market
Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

Postoje mjesta i uloge koje se ponavljaju i koje trebamo. Smotra LiDraNo je događaj u kojem mnogi na različite načine sudjeluju. Sretna je prilika i u ovogodišnjem zborniku reći hvala, velika hvala, svima onima koji su mu potpora i snaga da bi bio jedinstvena smotra kreativnosti i izražavanja: OŠ Ivana Mažuranića, Vinkovci (Marina Mustapić, ravnateljica); Gimnazija Antuna Matije Reljkovića, Vinkovci (Ivana Biljan, ravnateljica), Gradska knjižnica, (Vedrana Lugić, ravnateljica), Kazalište Joza Ivakić (Vladimir Andrić, ravnatelj); članovi organizacijskog odbora, povjerenstva Smotre LiDraNo za sve njezine izraze, županijski uredi za obrazovanje. Zahvala svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje smotre na svim razinama – od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola...

LiDraNo (1991 — 2026)

1991. Zagreb

1992. Rijeka

1993. Čakovec

1994. Pula

1995. Virovitica

1996. Dubrovnik

1997. Zadar

1998. Križevci

1999. Šibenik

2000. Supetar

2001. Novi Vinodolski

2002. Rovinj

2003. Šibenik

2004. Umag

2005. Dubrovnik

2006. Zadar

2007. Novigrad

2008. Dubrovnik

2009. Pula

2010. Šibenik

2011. Šibenik

2012. Šibenik

2013. Primošten

2014. Primošten

2015. Šibenik

2016. Šibenik

2017. Primošten

2018. Primošten

2019. Šibenik

2020. Online

2021. Online

2022. Vodice

2023. Vodice

2024. Vinkovci

2025. Vinkovci

2026. Vinkovci